

номер 72
за вересень 2023 р.

Огляд

ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

Україна:
ідеї та наслідки

Огляд

ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

Огляд вимушеної міграції (Forced Migration Review — FMR)

забезпечує форум для регулярного обміну практичним досвідом, інформацією та ідеями між дослідниками, біженцями та внутрішньо переміщеними особами та тими, хто з ними працює. Він видається кількома мовами Центром дослідження біженців Оксфордського Департаменту міжнародного розвитку Оксфордського університету. Цей випуск доступний англійською, російською та українською мовами.

Співробітники

Емілі Е. Арнольд-Фернандес
(Головний редактор)

Кетрін Мередіт
(Заступник редактора)

Морін Шенфельд
(Помічник з питань реклами та фінансів)

Шерон Еліс
(Помічник з адміністративних питань)

Аліса Філіп
(Головний редактор – у декретній відпустці)

журнал «Огляд вимушеної міграції»

Центр дослідження біженців Оксфордський департамент міжнародного розвитку, Оксфордський університет, 3 Mansfield Road (Менсфілд Роуд, 3), Оксфорд OX1 3TB, Сполучене Королівство fmr@qeh.ox.ac.uk

fmr@qeh.ox.ac.uk
www.fmreview.org

Заява про обмеження відповідальності: Думки, висловлені в FMR, не обов'язково відображають погляди редакторів, Центру дослідження біженців або Оксфордського університету.

Авторське право: FMR є публікацією у відкритому доступі. Додаткова інформація представлена на веб-сайті www.fmreview.org/copyright.

ISSN 1460-9819

Розроблено:
Art24 www.art24.co.uk

Зображення на обкладинці: Люди, які рятуються втечею від конфлікту на сході України, сідають на поїзд на залізничному вокзалі Львова, березень 2022. Джерело: УВКБ ООН/Валеріо Мусселла

Від редакторів

Війна в Україні спричинила вимушене переміщення в таких масштабах і з такою швидкістю, яких Європа не бачила з часів Другої світової війни. У цьому випуску журналу FMR розглядаються питання, що виникли в результаті кризи, аналізуються уроки, винесені з негайного реагування, і наслідки для міжнародної системи біженців і притулку.

Ключовим поняттям у цьому випуску є «тимчасовий захист», тобто дозвіл на перебування, який не відповідає статусу «притулок», що надається українським біженцям. Якщо тимчасовий захист може бути скасований на розсуд уряду, то статус «притулок» надає дозвіл на перебування доти, доки існують умови, що спричинили потребу в цьому статусі.

Досліджуючи це а також інші положення для українських біженців, у кількох статтях розглядається ситуація для українських біженців у різних європейських країнах, США та Росії. В деяких статтях обговорюються позитивні приклади, такі як інноваційні ініціативи з розміщення та доступ до прав, в інших — потреби українських біженців у більшій інтеграції, у тому числі доступ до гідної роботи, освіти, соціальних та фінансових послуг.

Інший блок статей присвячений досвіду переміщення та прогалинам у підтримці різних маргіналізованих груп, у тому числі осіб без громадянства, носіїв мов національних меншин, молодь, дітей, літніх людей, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю та громадян інших країн. Ці статті спільно вказують на важливість інклюзивності та рівності у реагуванні на вимушене переміщення.

Врешті-решт, у кількох статтях розглядаються питання, які перетинаються з вимушеною міграцією, такі як гендерно зумовлене насильство, торгівля людьми, локалізація та роль засобів масової інформації, засобів зв'язку та цифрових технологій. До останньої теми ми повернемося в нашому наступному матеріалі **Цифрові зміни та переміщення**.

Остаточні наслідки війни для України, як на місцевому, так і на глобальному рівні, залишаються незрозумілими. В умовах цієї невизначеності ми сподіваємося, що статті цього випуску сприятимуть обговоренню та свіжим ідеям і, що найважливіше, покращенню принципів та практики щодо людей, які постраждали від вимушеної міграції.

З найкращими побажаннями,

Емілі Арнольд-Фернандес і Кетрін Мередіт
редактори журналу «Огляд вимушеної міграції»

Ми вдячні нижченаведеним донорам: УВКБ ООН, Міжнародна організація у справах біженців, організація HelpAge International, Єзуїтська служба у справах біженців, Департамент досліджень правосуддя Університету Джеймса Медісона та Інститут глобальних інновацій — Група з питань гендерної рівності Бірмінгемського університету (за цей випуск); а також УВКБ ООН, Федеральний департамент закордонних справ Швейцарії, Адвентистське агентство допомоги та розвитку (ADRA International), Данська рада у справах біженців та Жіноча комісія у справах біженців, які фінансують поточну роботу журналу FMR, спрямовану на підтримку більш ефективних принципів та практики роботи в усьому світі, надаючи всеосяжну та глибоку інформацію й аналітику з питань вимушеної міграції.

Содержание

- 4 Передмова**
Паскаль Моро — Регіональний координатор УВКБ ООН у справах біженців та Директор у справах Європи
- 5 Українська молодь та війна: як перетворити страхи на силу?**
Марія Діденко
- 7 Реалізація Директиви про тимчасовий захист**
Джемма Вудс і Мерон Яред
- 11 Творча співпраця представників нідерландської громади у справі прийому українських біженців**
Адріан Паїс, Дорін Паїс, Монік ден Оттер, Франс Схоот, Інна Боровик
- 14 Програма «Домівки для України» у Великій Британії: чого ми навчилися?**
Кріш Кандія
- 19 Співпраця pro bono спеціалістів в рамках заходів юридичної спільноти у відповідь у зв'язку з вимушеним переселенням з України**
Анна Калініченко, Жасмін Сімперінгем і Філіп Вортінгтон
- 23 Рівність у порівнянні зі справедливістю: цільове дослідження на прикладі Польщі**
Олександра Мінкевич, П'єтро Мірабеллі, Агнешка Носовська та Лариса Пелхам
- 26 Потреби українських біженців, які перебувають у містах сусідніх країн**
Наталія Макарук і Луїза Талмер
- 31 Життя у підвищеному стані: тимчасовий захист для українців у США**
Деніел Дж. Бірс
- 35 Громадяни України переміщені внаслідок війни до Росії**
Лідія Куземська
- 38 Потреби в захисті, виявлені переміщеними українськими дітьми та підлітками**
Лорен Мюррей, Джаспер Лінке та Ралука Стоїчан¹
- 42 Забуті жертви війни: особи без громадянства в Україні**
Олексій Івашук, Софія Кордонець і Джоти Канич
- 46 Як мова впливає на доступ до послуг та інформації**
Крістин Фріке, Наталія Гусак та Андрій Кришталь
- 50 Невидимі труднощі: ризики, з якими стикаються ВПО з інвалідністю в Україні**
К'яра Валенті
- 53 Підтримка літніх людей в умовах конфлікту в Україні**
Лучана Кафареллі, Гестер Кларк і Саймон Гарріс
- 57 Як чорношкірі африканські студенти пережили вимушене переміщення з України**
Ліндсі Н. Кінгстон та Іго Екакіті
- 60 Захист від сексуальної експлуатації та насильства: роздуми за підсумками першого року роботи в надзвичайній ситуації**
Керолайн Дулін Брасс, Мануела Мой і Йоко Іваса
- 65 Жінки з числа внутрішніх переселенців в Україні наражаються на ризик сексуального та ґендерного насильства**
Сандра Пертек, Ірина Кузнцова та Юлія Царевська
- 69 Торгівля людьми в умовах конфлікту: приклад України**
Гізер Коменда
- 73 Реалізація Програми дій щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні**
Шивон Сімоїокі
- 78 Розірвати замкнене коло: локалізація гуманітарної допомоги в Україні**
Ніколас Ноу та Гардін Ланг
- 82 Новий погляд на добробут вимушених мігрантів: уроки України**
Рео Моріміцу та Супрія Акеркар
- 86 Роль ЗМІ та інформації у підтримці внутрішньо переміщених жінок в Україні**
Салмі Гоуленд
- 89 Використання цифрових технологій у процесі надання допомоги біженцям у Угорщині**
Зіта Лендел-Ванг
- 93 Активізація соціально-економічної інтеграції біженців з України**
Сюзанна Клінк і Алекс Мундт
- 97 Підтримка інтеграції для осіб, які мають тимчасовий захист**
Емілія Братанова ван Хартен
- 101 Новини журналу FMR**
- 102 Приєднуйтесь**

Ми також хотіли б подякувати нашим рецензентам: Владу Михненко, Ользі Токарюк-Шелест, Бюленту Пекеру, Лалі Зінкевич, Дарині Дворніченко та Ярославі Бухті, які надали змістовну інформацію; усім нашим співавторам; а також головній редакторці Алісі Філіп (Alice Philip) (зараз перебуває у декретній відпустці) та консультанці Маріон Калдрі (Marion Couldrey), які підтримували редакторський процес цього випуску.

Передмова

Паскаль Моро — Регіональний координатор УВКБ ООН у справах біженців та Директор у справах Європи

Війна в Україні змусила людей змінити місце проживання та спосіб життя, принесла груднощі, розлуку й страждання мільйонам сімей в епічному, історичному масштабі. Соціальні теоретики давно помітили, що катастрофи мають парадоксальну здатність розкрити найкращі якості особистості в людях, надаючи змогу «побачити, ким ще ми самі можемо бути та яким ще може стати наше суспільство».¹ Спектр тем, висвітлених у цьому спеціальному випуску, присвяченому Україні, свідчить про те, наскільки багато вже зроблено, але також наголошують виклики, що нас очікують.

Рішення Європейського Союзу про введення в дію Директиви про тимчасовий захист (ДТЗ) вперше створило загальну юридичну основу для забезпечення захисту біженцям, надання їм прав відразу після прибуття та інтеграції в громади приймаючих країн. Директива показала, що швидкий та ефективний доступ до міжнародного захисту та інших прав можливий за умов масштабних напливів мігрантів, особливо якщо існує бажання зробити важливі інвестиції.

Країни Європи та за її межами показали, що у них є засоби, можливості та «простір» для захисту та інтеграції біженців, а також для ефективного управління масштабними потоками населення. Біженці різною мірою отримали доступ до послуг і національних систем соціального захисту, інтегрувалися в ринок праці, стали самодостатніми та швидко та ефективно зробили свій внесок у громадський устрій приймаючих громад, хоча і з певними відмінностями в різних приймаючих країнах. Політична воля та відданість, які продемонстрували європейські країни та регіональні інституції, знайшли відгук у заходах місцевої влади та громадянського суспільства.

В Україні, під керівництвом Координатора ООН з гуманітарних питань, міжвідомча багатопартнерська реакція забезпечує життєво важливу допомогу мільйонам сімей, які постраждали від бойових дій. Ця допомога часто надається в районах з підвищеним ризиком, зокрема через мережі місцевих організацій, що надають допомогу громадам на лінії фронту конфлікту. У сусідніх приймаючих країнах Модель координації роботи з біженцями сприяла спільному реагуванню, в якому місцеві органи влади та громадянське суспільство

У Польщі спеціаліст УВКБ ООН з питань моніторингу захисту оцінює потреби біженців з України. Джерело: УВКБ ООН/Анна Лімінович

часто відіграють провідну роль. Що стосується викликів, то ризики торгівлі людьми та потенційної сексуальної експлуатації та насильства зберігаються; запобігання цьому повинно залишатися ключовим спільним пріоритетом. Для великої більшості біженців і внутрішньо переміщених осіб повсякденне життя залишається складним, а травма від того, що їх змусили змінити місце проживання та покинути свої громади, а також, що їх розлучили з рідними, є реальною. Оскільки повення можливо відбудеться не скоро, гуманітарні організації, приймаючі держави та громади повинні розробляти плани на середньострокову та довгострокову перспективу, зокрема, які заходи захисту будуть вжиті після закінчення терміну дії ДТЗ у 2024 році.

Заходи реагування на вимушене переміщення мільйонів українців часто описуються як виняткова. Але характер переміщення й те, які заходи реагування здійснила Європа, є нормою в багатьох країнах світу. Сусідні держави великодушньо приймають близько 70 % біженців у світі, причому 75 % з них — у країнах з низьким та середнім рівнем доходу. Факторами, які виділяються у реагуванні на війну в Україні, є мобілізація стійкої політичної волі та значних ресурсів, інноваційні інструменти та технології захисту, механізми швидкого реагування, такі як грошові інтервенції, залучення приватного сектору, роль місцевих керівників та активна інтеграція біженців у національні системи.

Оскільки кількість вимушено переміщених осіб у світі продовжує зростати, слід розглянути, як досвід реагування на ситуацію в Україні може вплинути на майбутні реформи та можливості для всіх шукачів притулку та біженців у Європі та за її межами.

1. Solnit, Rebecca (2009) *A Paradise Built in Hell: The Extraordinary Communities That Arise in Disaster* (Солніт, Ребека (2009) «Пай, створений в пеклі: неймовірні спільноти, які народжуються під час катастроф»)

Українська молодь та війна: як перетворити страхи на силу?

Марія Діденко

Молодь в Україні підтримує одне одного та свої спільноти. Їхній досвід надає повчальну інформацію та стратегії подолання труднощів для всіх, хто стикається з викликами війни.¹

Я працюю з українською молоддю, підтримуючи їхні проекти та створюючи безпечний простір для них під час війни. Я теж молода українка, яка стала внутрішньо переміщеною особою через російські напади на Київщину. За перші місяці після вторгнення у лютому 2022 року шок та невпевненість паралізували свідомість людей, але була одна річ, яка поступово приносила полегшення — спілкування. Я беру участь в роботі Українсько-данського молодіжного дому, який є платформою для обміну культурою, знаннями та ідеями між молоддю України та Данії з метою стимулювання участі та демократичної взаємодії.

Однією з причин такого багатства української культури є історичний факт, що території України перебували під контролем різних держав. Це запровадило багато впливів, які переплелися з традиційними звичаями. Переживши роки радянських репресій проти інтелігенції, пропаганди та експлуатації нашої традиційної культури, і, нарешті, здобувши незалежність у 1991 році, українці знаходяться у стані внутрішніх роздумів щодо своєї національної ідентичності. Війна, що почалася у 2014 році, загострила наше усвідомлення наших національних цінностей, а повномасштабне вторгнення у 2022 році випробувало їх на міцність. Зараз, незважаючи на те, що деякі люди продовжують жити у безпеці в місцях, де вони завжди проживали, мільйони змушені були втекти в інші країни, дехто проживає в прифронтових містах, понад мільйон людей знаходяться на тимчасово окупованих територіях, безліч людей стали внутрішньо переміщеними особами, та багато хто втратив свій дім та особисті речі.

Вчимося на нашому досвіді війни

У вересні 2022 року Українсько-данський молодіжний дім² організував панельну дискусію на щорічному Фестивалі думок.³ Цей щорічний захід надає платформу для обговорення важливих соціальних питань. Цього року, оскільки звичайне місто-господар заходу Северодонецьке тимчасово окуповане, фестиваль відбувся в Дніпрі, як у формі особистої присутності, так і онлайн форматі.

Ми обрали тему «Молодь і війна: як перетворити страхи на силу?». Ми прагнули, щоб молодь поділилася своїм різноманітним досвідом, тому ми запросили правозахисника (чию квартиру в Києві було знищено російськими ракетами); директора Всеукраїнського молодіжного центру, який координує волонтерську діяльність через регіональні молодіжні центри по всій Україні; студентку, яка є співзасновницею Київського гуманітарного штабу (центру, який забезпечує людей харчовими продуктами, засобами гігієни та іншими необхідними речами) та відкрила простір для співпраці, орієнтований на молодь; художницю та дослідницю мистецтва, яка продовжує організовувати культурні події та мистецькі виставки; та студентку з Херсонської області, яка втекла до Данії та тепер співпрацює з Данською молодіжною радою з метою розповсюдження інформації про українську культуру та війну. Нам було цікаво почути особисті історії молодих українців, особливо ми шукали методики подолання труднощів, зміни в життєвих стратегіях, а також думки, які надають сили. Ось деякі теми, що виникли під час дискусії. **Молодь – це сила для змін:** свіжі ідеї подають на розгляд і втілюють в життя молоді творчі особи. Волонтерський рух, який відіграє важливу роль у війні та

Молоді українці беруть участь у майстер-класі в бомбосховищі в Чернівцях під час відключення електроенергії, жовтень 2022 року.
Джерело: Українсько-данський молодіжний дім

опору, також належить до ініціатив молоді. Молодіжні центри перетворились на місця збору для тих, хто готовий надати допомогу, і незабаром розвинулись у гуманітарні пункти. Зараз у суспільстві сильно вкорінена віра у те, що кожен може зробити свій внесок у перемогу, навіть виконуючи малі справи. Це вигідно для молоді, яку старші покоління іноді зображують як наївну чи не досвідчену. Зараз, володіючи навичками, знанням цифрових технологій, іноземними мовами та творчістю, вони створюють швидкі та ефективні рішення для розв'язання суспільних проблем та беруть під сумнів стереотипи.

Зосередження уваги на тому, що вони можуть контролювати: молодь притягує молодь, тому молоді переселенці зазвичай вступають до волонтерських спільнот у своїх нових містах чи селах, які їх прийняли та де вони отримують підтримку від своїх однолітків та здобувають нові навички. Причетність допомагає їм боротися з почуттям самотності та надає відчуття належності, що відновлює почуття контролю. Це особливо важливо, адже неможливість впливати на події кожного дня та планувати наперед утруднює уявлення про світле, краще

майбутнє. Багато молодих переселенців, як спосіб подолання труднощів, почали зосереджуватися на дрібних рутинних завданнях, таких як чищення зубів, вибір футболки для носіння (навіть якщо є лише два варіанти), або прийняття рішення про пошук укриття, де сховатися під час ракетних обстрілів. Перебування у спільноті молодих людей та спостереження за результатами їхньої роботи надає їм надії, незалежно від того, чи є вони внутрішньо переміщеними особами або біженцями за кордоном.

Зміна пріоритетів: молодь, яка постраждала від війни, почала переоцінювати свої пріоритети. Ставши свідками таких подій, як авіаудари, бомбардування, втеча, насильство та втрати, вони отримали більш ясне уявлення про те, чого вони прагнуть в житті, про свої мрії та амбіції, хто їх дійсно цінує і на кого вони можуть покластися. У таких екстремальних умовах розмиваються неоднозначності, а рішення приймаються більш сміливі. Зростає кількість весіль та розлучень, багато людей починають нові професії, дехто вирішує залишитися в Україні та відбудувати життя, а дехто приймає рішення не повертатися.

Цей процес переосмислення також належить до особистих цінностей. Під час наших розмов, учасники вказували, що вони більше не бояться запускати нові проекти, які раніше відкладали через страх зробити помилки. Є багато молодих людей, які все ще переживають труднощі та потребують професійної психологічної підтримки; з іншого боку, ті, хто подолали серйозні перешкоди, можуть відчувати себе більш стійкими та здатними досягати більш амбітних цілей. Матеріальні речі не вважаються такими цінними. Провівши тиждень в одній і тій самій парі джинсів, мешкаючи на станціях метро та пакуючи лише найнеобхідніше у маленький рюкзак, ми переосмислюємо мінімалізм. І роздуми над тим, які речі ми поклали до своїх рюкзаків під час евакуації, дають нові уявлення про те, що насправді важливо для нас.

Побудова довіри в українському суспільстві: історія репресій та недовіри в Україні спричинила збільшення прірви між людьми, державою, бізнесом та іншими зацікавленими сторонами. Проте, після впровадження безвізового режиму з ЄС у 2017 році, кількість українців, що відвідують європейські країни, збільшилась. Культурний обмін підсилює ідею зміцнення демократії та розбудови більш прозорих відносин з урядом. Ми можемо бачити, як найкращі практики та рішення можуть виникати та бути впроваджені як державою, так і її громадянами. Багато українців тепер

більше довіряють уряду, оскільки бачать його ефективність у діях та спостерігають дипломатичну підтримку, яку він здобув від країн по всьому світу.

Я впевнена, що довіра у всіх своїх проявах може сприяти створенню безпечного середовища для діалогу, прийняттю різного досвіду війни серед українців, а також побудові міцного демократичного суспільства.

Механізми подолання труднощів та життєві стратегії, які допомагають українській молоді йти вперед, можуть бути визнані тими, хто змушений був покинути інші країни та континенти, і в такий спосіб діалог може допомогти всім цим людям зцілити свої рани. Російське вторгнення принесло смерть, руйнацію та насильство, проте мужність та відданість української молоді вселяють надію на світле майбутнє. Після перемоги перед нами постане дуже багато питань, на які потрібно буде відповісти, та численні теми для обговорення. Ключ до всього цього — поважати досвід інших, життєвий вибір та стратегії подолання труднощів, адже саме вони допомогли їм вижити.

Марія Діденко md@theyouthhouse.org
Керівник програми в Українсько-данському молодіжному домі (м. Київ, Україна)

1. Ця стаття була написана у січні 2023 року та аналізує контекст на той час.
2. ua.youthhouse.org
3. vostok-sos.org/festival-dumok/

Реалізація Директиви про тимчасовий захист

Джемма Вудс і Мерон Яред

Результати, отримані під час реалізації Директиви про тимчасовий захист, мають важливе значення, що виходить далеко за рамки кризи українських біженців.

Війна в Україні призвела до безпрецедентного переміщення населення, коли мільйони біженців були зареєстровані по всій Європі. Одностайне рішення держав-членів ЄС вперше застосувати Директиву про тимчасовий захист (ДТЗ) у відповідь на масовий наплив біженців з України допомогло забезпечити швидкий доступ до захисту та

прав у скоординований і ефективний спосіб, уникнувши перевантаження національних систем з надання притулку. В умовах надзвичайних масштабів переміщення населення, небачених у Європі з часів Другої світової війни, лише за перше півріччя 2022 року в державах-членах ЄС було зареєстровано

понад три мільйони осіб, які отримали тимчасовий захист.¹

Механізми тимчасового захисту є практичними «інструментами» міжнародного захисту, що доповнюють міжнародний порядок захисту біженців. ДТЗ — це інструмент, який дає змогу ЄС у виняткових ситуаціях надавати негайний тимчасовий захист у разі масового напливу переміщених осіб із країн, що не входять до ЄС, які не можуть повернутися у свою країну походження. УВКБ ООН здійснює моніторинг виконання Директиви через консультації з національними та місцевими органами влади, організаціями громадянського суспільства та партнерами, які беруть участь у роботі з біженцями, а також з громадами біженців у державах-членах ЄС.² Отримані результати були оприлюднені, щоб допомогти в розробці політики та ухваленні рішень, що враховують безпосередній досвід і пріоритети спільнот біженців.

Уроки, які можна винести з реалізації ДТЗ, мають три основних прикладних значення. По-перше, вони можуть бути використані для розроблення інструментів і підходів, які ЄС необхідно мати у своєму розпорядженні для ефективного реагування на подібні кризи в майбутньому. По-друге, деякі з інноваційних підходів, використаних державами для регулювання величезного попиту на реєстрацію та послуги під час кризи з українськими біженцями, здатні підвищити ефективність національних систем надання притулку. Зрештою, цей досвід підкреслює важливість забезпечення можливих «стратегій виходу» з тимчасового захисту та переходу до інших форм правового статусу, які забезпечують дотримання прав біженців відповідно до міжнародного права, зберігаючи при цьому деякі з найпомітніших досягнень усього проєкту — надзвичайний рівень солідарності, співробітництва та розподілу навантаження, продемонстрований державами-членами ЄС.

Недоліки та проблеми

Дані, отримані УВКБ ООН, вказують на те, що ДТЗ є ефективним і практичним інструментом, який сприяє ефективному

управлінню масовими потоками переміщених осіб, забезпечуючи негайний захист від примусової репатріації, визнання потреб в міжнародному захисті та оперативний доступ до безпеки, оформлення документів і прав. Масштаби та складність заходів реагування на ситуацію з українськими біженцями додатково продемонстрували цінність механізмів тимчасового захисту загалом як ефективних інструментів міжнародного захисту, що доповнюють міжнародний порядок захисту біженців.

Однак позитивні результати реалізації ДТЗ не повинні затуляти наявні труднощі. УВКБ ООН вказало на необхідність більшої узгодженості в її застосуванні, посиляючись на відсутність єдності між державами-членами в їхніх підходах до деяких прав, що забезпечуються Директивою.³ Підвищення узгодженості в реалізації Директиви є важливим як для збереження солідарності та розподілу навантаження між державами, так і для запобігання непотрібних повторних переміщень (які можуть виникнути, якщо біженці не зможуть повною мірою реалізувати свої права в усіх місцях).

УВКБ ООН також виявило низку практичних, адміністративних та юридичних бар'єрів, які перешкоджають реалізації біженцями з України своїх прав відповідно до Директиви. Серед загальних проблем — брак інформації, мовні бар'єри, труднощі з отриманням постійної адреси, обмежені можливості щодо догляду за дітьми та неможливість надання деяких документів, що посвідчують особу.⁴ Усунення цих перешкод сприятиме інтеграції біженців з України до національних систем і може позитивно позначитися на біженцях з інших країн, які стикаються з аналогічними проблемами під час отримання доступу до своїх прав у ЄС.

Недоліки та проблеми під час реалізації ДТЗ були неминучі, оскільки це перше її застосування. На думку УВКБ ООН, ці проблеми можна подолати за наявності інновацій та ресурсів, постійної співпраці між державами для обміну перспективними практиками, а також політичної волі для руху вперед.

Малюнки дітей з України, які вони зробили у притулку в Кракові, грудень 2022 року. Джерело: УВКБ ООН/Анна Лімінович

Інновації та ефективність

УВКБ ООН задокументувало кілька інноваційних підходів, що застосовуються державами для задоволення попиту на тимчасовий захист, включно з нарощуванням потенціалу у сфері реєстрації, завчасним збором даних і управлінням даними, а також виділенням достатніх кадрових і технічних ресурсів на початкових етапах.⁵

Створення інтегрованих систем з кількома постачальниками послуг («одне вікно» або «під одним дахом») у момент прийому або реєстрації є одним зі способів максимально ефективного обміну інформацією та взаємодії між різними структурами. Цей підхід може охоплювати такі послуги, як реєстрація, визначення конкретних потреб і направлення до відповідних служб, видача документів, надання юридичної допомоги або сприяння та юридичного представництва, а також інформування про послуги та доступну допомогу. Наприклад, у Латвії було створено центр підтримки, де всі необхідні послуги надавалися в одному місці. У Чеській Республіці масштабне розширення можливостей реєстрації призвело до створення мережі центрів допомоги (KACPU), які приблизно за два місяці допомогли

зареєструвати та оформити документи більш ніж 350 000 осіб.

Деякі країни (зокрема Греція, Хорватія і Словаччина) також впровадили онлайн системи для полегшення реєстрації, що дало змогу уникнути черг і поліпшити взаємодію з претендентами на тимчасовий захист у тому, що стосується поточного статусу їхньої заяви. Міністерство внутрішніх справ Румунії в координації з громадянським суспільством та агентствами ООН запустило спеціальну багатомовну вебплатформу для підтримки біженців з України, що надає інформацію про послуги, правовий статус (включно з порядком подачі заяви про надання тимчасового захисту та притулку) і права, що надаються тим, хто проживає в цій країні. Крім того, на вебплатформі можна знайти інформацію про телефони довіри та вебсайти неурядових організацій, агентств ООН та інших державних структур⁶

Нині глобальна система надання притулку стикається зі звинуваченнями у тому, що вона «зламана». Тривалий розгляд клопотань про надання притулку може завдати непоправної шкоди їй без того крихкій системі надання притулку. Затримки також

можуть підірвати довіру суспільства до цих систем і ускладнити репатріацію або пошук інших рішень для осіб, визнаних такими, що не потребують міжнародного захисту. Станом на кінець 2022 року в країнах ЄС очікували рішення майже 899 000 заяв про надання притулку, що майже на одну п'яту більше, ніж роком раніше.⁷

УВКБ ООН у своїх рекомендаціях раніше вказувало, що ефективний розгляд клопотань про надання притулку може бути досягнутий через удосконалення системи, застосування інноваційних інструментів і заходів, а також активний підхід до розв'язання системних проблем.⁸ Деякі з підходів, що застосовуються в контексті тимчасового захисту, здатні підвищити ефективність національних систем надання притулку, допомогти зменшити кількість нерозглянутих заявок і прискорити терміни розгляду. УВКБ ООН рекомендує європейським інституціям і державам використовувати цей досвід і, за можливості, поширювати його на процедури надання притулку. Більш швидкі та ефективні системи допоможуть швидше виявляти тих, хто потребує міжнародного захисту, і розширять їхні можливості в плані підвищення рівня самодостатності та інтеграції в суспільство, а також знизять залежність від систем тимчасового прийому, допомоги та соціального захисту. Такі системи будуть також ефективніше виявляти осіб, які не потребують міжнародного захисту, і сприятимуть їхньому поверненню або пошуку інших рішень.

У майбутнє

У рамках цього аналізу порушуються важливі питання про можливі «стратегії виходу» зі статусу тимчасового захисту. Згідно з Директивою, дія статусу тимчасового захисту автоматично припиняється по закінченню максимум трьох років. Біженці з України часто повідомляють про проблеми з отриманням житла і роботи у зв'язку з «тимчасовим» характером їхнього перебування. Таким чином, перехід від тимчасового захисту до альтернативної та більш довгострокової форми правового статусу може сприяти розширенню

соціально-економічної інтеграції біженців у країнах перебування.

У період після закінчення дії статусу тимчасового захисту вкрай важливо, щоб під час обговорення можливих стратегій виходу із ситуації визнавали сам фактор біженства та права, якими володіють біженці з України відповідно до міжнародного права.

Ті, хто, як і раніше, потребує міжнародного захисту, повинні мати надійний доступ до нього, без необхідності переходу до менш надійних форм правового статусу або утисків у правах, якими вони володіють у цей момент. Доступні варіанти (після припинення дії статусу тимчасового захисту) також мають враховувати інтереси вразливих груп у спільноті біженців (таких як літні люди, інваліди, представники меншин та особи, які ризикують залишитися без громадянства) та осіб, які не є громадянами України, яким було надано тимчасовий захист. Проблемою є відсутність чіткої правової бази, закладеної в ДТЗ для періоду після закінчення терміну тимчасового захисту. Це уможливорює сценарій, за якого кожна держава-член застосовує свою власну «формулу», що передбачає різні рівні правового статусу та прав, доступних для колишніх володарів тимчасового захисту.

Переваги, що забезпечуються проявом солідарності, співпрацею та розподілом навантаження, — це, мабуть, найцінніші уроки, які можна винести з того підходу, що їх було використано державами щодо української кризи та реалізації ДТЗ. Дуже важливо, щоб аналогічний підхід був поширений і на період після закінчення дії ДТЗ. Без скоординованого та узгодженого підходу до питання про те, що відбувається після закінчення дії тимчасового захисту, існує ризик збільшення вторинних переміщень, зростання кількості клопотань про надання притулку, що можуть перевищити можливості національних систем, а також ухвалення передчасних рішень про повернення. Існує ризик, що такі результати зведуть нанівець переваги, якими нині користуються як держави, так і особи, які отримали тимчасовий захист.

Джемма Вудс woodsg@unhcr.org
Старший співробітник з правових питань,
Європейське регіональне бюро, УВКБ ООН

Мерон Яред yared@unhcr.org
Молодший співробітник з питань звітності
у сфері захисту, Європейське регіональне бюро,
УВКБ ООН

1. European Commission (2023) *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Temporary protection for those fleeing Russia's war of aggression against Ukraine: one year on* (Повідомлення Комісії до Європейського Парламенту та Ради: Тимчасовий захист для осіб, які тікають війни Росії проти України: рік потому) bit.ly/temporary-protection-one-year-on

2. Це відповідає глобальному мандату УВКБ ООН і його особливій ролі відповідно до Статті 3(3) ДТЗ.

3. Див. UNHCR (2022) *The Implementation of the Temporary Protection Directive – Six Months On* (звіт УВКБ ООН (2022) Імплементація Директиви про тимчасовий захист — шість місяців потому) data.unhcr.org/en/documents/details/96266 і UNHCR (2023) *Displacement Patterns, Protection Risks and Needs of Refugees from Ukraine – Regional Protection Analysis #2* (УВКБ ООН (2023) Характер переміщення, ризики у сфері захисту та потреби біженців в Україні — регіональний аналіз захисту #2) data.unhcr.org/en/documents/details/100191

4. З того ж джерела

5. UNHCR (2022) *The EU Temporary Protection Directive in Practice* (УВКБ ООН (2022) Директива ЄС про тимчасовий захист на практиці) data.unhcr.org/en/documents/details/93633

6. Допомога українцям у Румунії — Допомога

7. European Union Agency for Asylum (2023) *Asylum Report 2023* (Агенство Європейського Союзу з питань притулку (2023) Звіт про притулок 2023) euaa.europa.eu/publications/asylum-report-2023

8. UNHCR (2022) *Effective processing of asylum applications: Practical considerations and practices* (УВКБ ООН (2022) Ефективний розгляд заяв про надання притулку: Практичні міркування та практика)

Творча співпраця представників нідерландської громади у справі прийому українських біженців

Адріан Паїс, Дорін Паїс, Монік ден Оттер, Франс Схоот, Інна Боровик

Місцевий муніципалітет, релігійна організація та світська громадська організація об'єднали свої сили та можливості для надання допомоги українським біженцям у Нідерландах.

Коли в лютому 2022 року в Україні почалася війна, уряд Нідерландів доручив своїм 25 регіональним службам, що відповідають за безпеку,¹ організувати 50 000 місць у тимчасовому притулку для розміщення українських біженців. У зв'язку з подальшим великим напливом біженців, у березні 2022 року цю кількість місць було збільшено до 75 000. Станом на липень 2023 року в Нідерландах перебувало приблизно 95 000² українських біженців. Зокрема близько 77 000 осіб розміщено в притулках, що перебувають у віданні муніципалітетів кожного регіону.

Муніципалітети взяли на себе величезне завдання. Нідерланди вже переживали житлову кризу, коли не вистачало майже 400 000 будинків. Крім надання житла, муніципалітетам було запропоновано сприяти інтеграції біженців, надаючи їм такі послуги, як реєстрація, медичне обслуговування, фінансова підтримка, пошук роботи та здобуття освіти. Для здійснення ефективних заходів реагування на надзвичайну ситуацію

потрібні були узгоджені та скоординовані зусилля багатьох зацікавлених сторін: уряду, приватного бізнесу, громадянського суспільства, благодійних організацій та пересічних волонтерів.

Муніципалітету міста Вюгт, у якому проживає близько 25 000 осіб, спочатку було доручено розмістити приблизно 100 біженців; згодом, до кінця 2023 року, ця цифра була збільшена до 340 біженців. Під час пошуків відповідного житла муніципалітет звернувся до католицького центру духовного оновлення «Еммаус», основною місією якого є надання житла християнським групам, церквам і громадам у своїх 100-річних будівлях. За підтримки світської громадської організації Welzijn Vught («Добробут Вюгта») за лічені дні було створено тристороннє партнерство для організації та реалізації програми для біженців в центрі «Еммаус».³

На сьогодні в центрі «Еммаус» розміщено й отримують допомогу понад 130 переміщених українців, здебільшого жінки та

діти. Успіх цієї ініціативи та рішення про продовження прийому біженців найближчими роками характеризуються «п'ятьма факторами»: співпраця, творчий підхід, турбота, спільнота та відданість.

Співпраця

Необхідність співпраці виникла внаслідок усвідомлення того, що поставлене завдання занадто велике для однієї організації. Раптовий наплив біженців зажадав швидких і рішучих дій з використанням наявних людей і ресурсів; не було ні можливості для попереднього налагодження стосунків, ні ясності щодо можливого розподілу ролей або організаційної структури. Фактично, перша офіційна зустріч за участю всіх трьох організацій відбулася тільки після того, як до організації «Еммаус» прибула перша група з 20 біженців.

Важливою умовою плідної співпраці виявилось спільне розуміння сторонами особливостей кожної з організацій і можливостей одна одної. Спочатку відбувся діалог про місію та мету. Питання «Навіщо я тут?» привело до бесід, які сприяли взаєморозумінню та довірі, а також формуванню спільної мети. Натхненням для центру «Еммаус» є католицьке соціальне вчення, що виступає за піклування та захист біженців, ґрунтуючись на фундаментальній вірі в гідність кожної людської особистості як творіння Бога та у сприяння загальному благу.⁴ При цьому муніципалітет міста Вюгт не тільки зобов'язаний, а й щиро бажає організувати якісний притулок і догляд за біженцями. Не в останню чергу понад 50 волонтерів, яких надала організація «Добробут Вюгта», виявилися рухомими бажанням присвятити свої здібності та час цій гідній справі.

З урахуванням можливостей, сильних сторін і наявних ресурсів було створено відповідну організаційну структуру. Муніципалітет міста Вюгт нестиме загальну відповідальність за реалізацію цієї ініціативи, надаючи фінансову та соціальну підтримку, а також організовуючи професійне навчання, доступ до послуг охорони здоров'я та здобуття освіти. У центрі «Еммаус» надається житло, харчування,

душпастирська опіка чи духовна допомога та формується відчуття причетності до колективу. Організація «Добробут Вюгта» залучатиме й координуватиме волонтерів для забезпечення повсякденного догляду та підтримки біженців, включно з транспортом, допомогою в реєстрації та участю в соціально-культурних заходах.

Творчість

Нестандартне мислення — відмінна риса цієї ініціативи. До прибуття біженців центр «Еммаус» був повністю заброньований для звичайних груп протягом більшої частини року, але за підтримки цих груп одне з трьох корпусів центру духовного оновлення був наданий у розпорядження біженцям. Це дало змогу забезпечити повноцінне окреме житло для біженців, а також зберегти приватність для груп, які проживають в інших корпусах.

Спочатку центр «Еммаус» узяв на себе зобов'язання з надання тимчасового притулку на шестимісячний термін, після чого біженців мали перевести в інші місця розташування для тривалішого проживання. Однак тривала війна в Україні та труднощі, з якими зіткнувся муніципалітет під час пошуку житла на тривалий термін, призвели до того, що центру «Еммаус» довелося двічі продовжити термін перебування біженців.

Турбота про добробут біженців і необхідність забезпечити можливість для центру «Еммаус» надавати свої приміщення для інших груп населення призвели до «нестандартної» ідеї будівництва окремого напівстаціонарного приміщення спеціально для біженців. Для цього потрібна була прискорена процедура узгодження, що займає не роки, а три-чотири місяці.

Новий комплекс складатиметься з чотирьох будівель, збудованих навколо внутрішнього двору, що дасть змогу створити як відчуття причетності до колективу, так і відчуття особистого простору. Будівництво нового комплексу стало можливим завдяки фінансовим вкладенням центру «Еммаус», підкріплених договором оренди з муніципалітетом міста Вюгт. Ця ініціатива демонструє, що творчий та інноваційний

підхід може допомогти подолати труднощі, що виникають під час вжиття заходів у відповідь на надзвичайну ситуацію.

Турбота

Турбота про біженців не обмежується лише наданням матеріальної підтримки у вигляді даху над головою та їжі. Для неї потрібен цілісний підхід, що враховує фізичний, емоційний та духовний добробут біженців.

У центрі «Еммаус» надають душпастирську допомогу й духовну підтримку, що було позитивно сприйнято біженцями. Муніципалітет організовує доступ до медичного обслуговування та спеціалізованої соціальної допомоги, якщо вона необхідна. Крім того, майже всі дорослі біженці працевлаштовані на місцевих підприємствах і їм допомагають професійні наставники. Водночас волонтери організації «Добробут Вюгта» відіграють найважливішу роль у забезпеченні повсякденного піклування про біженців і наданні їм допомоги, організовуючи такі заходи, як мовні курси, кулінарні майстер-класи та екскурсії місцевими визначними пам'ятками. Ці заходи не лише допомагають біженцям інтегруватися в місцеву громаду, а й дають їм змогу відчувати нормальний стан справ і мету свого повсякденного життя. Волонтери також надають практичну допомогу, наприклад, супроводжують біженців на зустрічі, допомагають з оформленням документів і забезпечують проїзд у транспорті.

Спільнота

Важливим аспектом ініціативи є формування відчуття причетності до колективу між біженцями та місцевим населенням. Біженці є вихідцями з різних регіонів України та мають різне соціальне походження, що може ускладнювати їхнє спілкування та інтеграцію в місцеву громаду. Спільнота посідає центральне місце в діяльності центру «Еммаус», і це дає біженцям відчуття групової приналежності, особливо тим, хто брав участь у деяких заходах, що проводяться центром «Еммаус».

Було вжито заходів щодо налагодження зв'язків біженців із місцевим населенням. Центр «Еммаус» організував захід «День

відкритих дверей», у якому біженці взяли активну участь. Це допомогло усунути бар'єри та знайти спільну мову. Ініціатива також отримала підтримку з боку місцевих підприємств і приватних осіб, які пожертвували гроші, сили й час.

Відданість

Успіх ініціативи був обумовлений відповідальним ставленням усіх зацікавлених сторін. Муніципалітет міста Вюгт, центру «Еммаус» та організації «Добробут Вюгта» проявили тверду прихильність справі, вийшовши за рамки стандартних вимог. Волонтери щедро віддавали свій час і сили, часто в неробочий час; центр «Еммаус» вніс суттєві зміни у свій звичний режим роботи, щоб прийняти біженців; а муніципалітет міста Вюгт надав необхідну фінансову та адміністративну допомогу.

Висновки з власного досвіду

З цієї ініціативи можна зробити низку висновків, що мають більш значущі потенційні наслідки.

- Релігійні організації, державні та світські громадські організації можуть і повинні активніше співпрацювати у справі надання допомоги біженцям, використовуючи свої сильні сторони та можливості, що доповнюють одна одну.
- Для емоційного добробуту біженців велике значення має формування відчуття причетності до колективу та інтеграція в суспільство. Важко переоцінити важливість залучення волонтерів до формування спільноти.
- З огляду на брак відповідного житла, існує гостра потреба в наявності механізмів будівництва та структурних моделей для підтримки будівництва напівстаціонарних будівель для біженців. До цієї ініціативи можуть долучитися підприємства з державним і приватним капіталом для фінансування будівництва, створення стандартних моделей напівстаціонарного житла та прискорення процесу видачі дозволів

на будівництво. Ці ініціативи можуть бути реалізовані спільними зусиллями національних і місцевих органів влади, приватних підприємств і благодійних організацій, що працюють у сфері допомоги біженцям.

Успіх ініціативи з прийому біженців у Вюгте пояснюється визнанням сильних сторін і ресурсів кожної організації, готовністю проявляти гнучкість і творчий підхід до пошуку рішень, єдиним підходом до піклування про біженців, формуванням відчуття причетності до колективу та непохитною відданістю справі всіх учасників. Ця ініціатива є прикладом того, як різні організації можуть об'єднати свої зусилля для реагування на кризові ситуації, і як суспільство може проявити співпереживання та гостинність для тих, хто цього потребує.

Адріан Паїс

apais@emmausbezinningscentrum.nl

Менеджер, центр «Еммаус»

Дорін Паїс

dpais@emmausbezinningscentrum.nl

Менеджер, центр «Еммаус»

Монік ден Оттер m.den.otter@vught.nl
Керівник проекту — Житло для біженців,
муніципалітет міста Вюгт

Франс Схоот frans@school.com
Волонтер, організація «Добробут Вюгта»

Інна Боровик nusyamarchenko@gmail.com
Біженка, яка проживає в центрі «Еммаус»,
адміністратор центру «Еммаус», муніципалітет
міста Вюгт

1. У Нідерландах регіональна служба, що відповідає за безпеку, (*veiligheidsregio*) є державним органом, відповідальним за забезпечення безпеки та ліквідацію наслідків криз і катастроф у своєму регіоні. Кожна служба із забезпечення безпеки перебуває в підпорядкуванні у мерів муніципалітетів, розташованих на даній території, і очолюється мером найбільшого муніципалітету.

2. Rijksoverheid (2023) *Cijfers opvang vluchtelingen uit Oekraïne in Nederland* (Центральний уряд (2023) Показники прийому біженців з України в Нідерландах) bit.ly/cijfers-opvang-oekraïne-nederland

3. У «тресторонньому партнерстві» брали участь три типи партнерів: уряд (муніципалітет Вюгта), релігійна організація (Еммаус) та некомерційна організація/громадська організація (Welzijn Vught — Добробут Вюгта).

4. Catholic Social Teaching on Refugees & Asylum Seekers (Католицька соціальна доктрина про біженців та осіб, які шукають притулку) social-spirituality.net/catholic-social-teaching-on-refugees

Програма «Домівки для України» у Великій Британії: чого ми навчилися?

Кріш Кандія

Десятки тисяч людей у Великій Британії відкрили свої домівки для українців. Вивчення цього історичного прикладу дає змогу зробити важливі висновки для майбутніх програм, спрямованих на допомогу біженцям і вразливим групам населення.

Після того як Україна зазнала агресії, Велика Британія опинилася в перших рядах країн, що надають військову, дипломатичну та гуманітарну допомогу українському народу. Одночасно з цим десятки тисяч громадян Великої Британії висловили солідарність і запропонували надати притулок у своїх будинках і громадах. У відповідь на це через 18 днів після початку війни було розроблено та запущено нову програму державної підтримки - «Домівки для України» (ДДУ). Окрім цієї програми існувала сімейна програма, яка дозволяла українським сім'ям, що

оселилися у Великій Британії до війни, фінансувати приїзд сюди своїх родин.¹

Ця програма передбачала, що жителі Великої Британії зобов'язуються приймати в себе українців протягом щонайменше шести місяців, за що вони отримуватимуть до 500 фунтів стерлінгів на місяць на утримання однієї родини.² На момент написання статті це дозволило 127 600 українцям, переважно жінкам і дітям, приїхати до Великої Британії.³ Хоча ця програма стала віддзеркаленням давньої британської традиції надання пристановища й притулку тим, хто їх потребує, вона також характеризується

Подарунки, привезені українськими біженцями для своїх господарів у Великій Британії. Джерело: Джон Боуен

інноваційним підходом і являє собою вельми ефективний крок уперед. Міністри та державні службовці різних відомств Великої Британії об'єднали зусилля один з одним і з громадянським суспільством для спільної реалізації програми, яка не тільки добре послужила українцям, а й дала змогу домогтися значної економії коштів і кращих результатів порівняно з альтернативними варіантами розміщення біженців.

Фонд Sanctuary Foundation (Притулок) спільно з компанією Whitestone Insight провів масштабне дослідження з метою з'ясування досвіду 1 920 українських біженців, прийнятих за програмою «Домівки для України». Глибоке вивчення цієї програми дасть змогу почерпнути багато для майбутнього антикризового реагування.

Успіхи

Ціла низка сильних сторін цієї програми сприяла її величезному успіху.

Відповідь громадянського суспільства: Програма ДДУ об'єднала безпрецедентну кількість людей, які відгукнулися на заклик проявити співчуття та гостинність. З часів Другої світової війни не було настільки

масштабної програми розміщення цивільного населення. (Для контексту: у рамках «Кіндертранспорту» в 1938-39 рр. у Великій Британії було прийнято сім'ями близько 10 000 дітей з Європи, врятованих від Голокосту).

Більшість господарів у ДДУ раніше не стикалися з біженцями. Сплеск гостинності стався, незважаючи на загальнонаціональну кризу вартості життя та додаткові труднощі, з якими стикаються багато людей у зв'язку з економічними та соціальними наслідками пандемії COVID-19. До того ж це сталося в той момент, коли уряд намагався впровадити суперечливі ініціативи щодо відмови особам, які спонтанно прибули, у праві просити притулок та щодо ініціювання їхньої висилки до Руанди. Ці чинники ще більше підкреслюють масштабність програми прийому біженців ДДУ.

Соціальний капітал та інтеграція: На відміну від багатьох інших шукачів притулку та біженців, які насилу інтегруються в британське суспільство, ті, хто переїжджає до Великої Британії за програмою ДДУ, справляються з цим завданням досить успішно. Проживання в будинках у місцевих

жителів дало змогу зав'язати міцні дружні стосунки, прискорити освоєння мови та розуміння культури біженців. Це також дало змогу багатьом британським громадянам на власному досвіді відчути труднощі й радощі, пов'язані з підтримкою біженців. Багато господарів стали проявляти високий ступінь зацікавленості та винахідливості в наданні допомоги біженцям.

Поряд із розвитком індивідуальних взаємин у побуті формувалися численні громадські об'єднання, які часто називали українськими осередками або центрами гостинності. Ці осередки виступали катализатором колективної підтримки та активних дій — від організації соціальних заходів до надання транспорту, меблів та послуг із догляду за дітьми. Більшість із них розвивалися самостійно, під керівництвом волонтерів, без будь-якої фінансової чи іншої підтримки з боку центральних або місцевих органів влади. Цим центрам часто вдавалося отримати підтримку з боку місцевих підприємств і благодійних організацій.

Отримання візи: Рішення уряду дозволити громадянському суспільству організувати взаємодію між спонсорами та гостями та надати відповідні повноваження спочатку було зустрінуто з побоюванням, скептицизмом і зволіканням. Проте державні органи співпрацювали з громадянським суспільством, щоб допомогти прискорити процес і усунути можливі труднощі. У результаті швидкість і масштаб видачі віз стали безпрецедентними в історії Великої Британії.

Спочатку термін розгляду заяви на отримання візи становив п'ять тижнів, але тепер рішення нерідко ухвалюють протягом кількох днів. Така ефективність багато в чому пояснюється збільшенням потенціалу Міністерства внутрішніх справ і готовністю переглянути наявні практики. Це значне покращення порівняно з процесом отримання дозволу для сирійських біженців, який займав близько 12-18 місяців.

Неформальний підхід до підбору господарів, здебільшого через соціальні мережі, дозволив програмі ДДУ дуже швидко набрати обертів. Переважна більшість

господарів були визнані придатними, були гостинними та продовжують надавати безпечний притулок своїм сім'ям біженців, які їм підходили.

Співвідношення ціни та якості та кращі результати: СПорівняно з афганською програмою переселення, ДДУ виявилася набагато ефективнішою за співвідношенням ціни та якості. Розміщення 10 000 афганських біженців у готелях обійшлося приблизно в 438 мільйонів фунтів стерлінгів на рік (120 фунтів стерлінгів за ніч на одного біженця). Таке розміщення 117 100 українців обійшлося б у 5,12 мільярда фунтів стерлінгів на рік. За найскромнішими підрахунками, вартість послуг розміщення в ДДУ (500 фунтів стерлінгів на місяць на сім'ю) становить 702 мільйони фунтів стерлінгів на рік, що дає змогу заощаджувати близько 4,4 мільярда фунтів стерлінгів на рік.

Крім того, ДДУ забезпечила кращі результати, зокрема, тіснішу інтеграцію. Афганські сім'ї залишалися в готелях понад 18 місяців, не маючи змоги влаштуватися на роботу, до школи та інтегруватися в місцеві громади. Багато з них опинилися в соціальній ізоляції, стали об'єктами агресії ультраправих і ризикували потрапити до спеціалізованих установ. Це призвело до серйозних фінансових, політичних, соціальних, освітніх та емоційних наслідків. Такий разючий контраст необхідно врахувати під час вироблення майбутньої політики та ухвалення рішень.

Співпраця: Від самого початку між урядом і громадянським суспільством була налагоджена відмінна відкрита комунікація. Це призвело до співпраці між різними державними відомствами, між високопоставленими державними службовцями та з цілою низкою НУО, груп і організацій, включно з тими, які спочатку були налаштовані скептично або навіть відверто вороже стосовно програми. ДДУ управляється міжвідомчою структурою, яка реально взаємодіє на високому рівні, з тісними зв'язками з місцевими органами влади, що і забезпечує її відносний успіх.

Проблеми

Незважаючи на триумф ДДУ, були й проблеми (деякі з них зберігаються).

Підбір: Процес підбору не такий простий. Досвідчені організації були приголомшені самим масштабом відповідної реакції, коли їм довелося швидко збільшити обсяги та розробити цифровий механізм підбору. Цифрові агентства та локалізовані групи справлялися краще. Однак, більша частина пошуків з метою підбору здійснювалася через соціальні мережі.⁴

Забезпечення безпеки: Місцева влада швидко створила механізми захисту та обов'язкової перевірки добробуту, які дали змогу відіяти багатьох неблагонадійних господарів ще до того, як вони прийняли біженців. Однак, кілька інцидентів все ж мали місце, кидаючи тінь на цю програму. Подальше забезпечення безпеки для господарів і гостей залишається життєво важливим, особливо в міру того, як українці переходять до більш довгострокових варіантів розміщення з меншою підтримкою.

Фінанси: З огляду на те, що війна в Україні триває, а Велика Британія стикається з кризою вартості життя та обмеженими можливостями місцевих житлових органів, зберігається значний ризик того, що програма розміщення виявиться нестійкою. Деякі господарі достроково припиняють свої зобов'язання з надання житла. Збільшення винагород господарям допомогло знизити цей ризик, проте фінансові труднощі, як і раніше, становлять загрозу для деяких господарів і гостей.

Довгострокове проживання: Відсутність доступного соціального житла та надто дорогої приватної орендної нерухомості для українців, куди вони могли б переїхати після закінчення терміну проживання в приймаючих домогосподарствах, змусила багатьох господарів і гостей звернутися до уряду з проханням про термінову допомогу біженцям, які намагаються знайти відповідне житло на тривалий термін. Більшість господарів, як і раніше, виявляють

величезну доброзичливість і готові подовжувати терміни розміщення, проте все більше біженців не має надійного житла.

Служби підтримки: Незважаючи на щедре фінансування, що надається центральним урядом місцевим органам влади для підтримки біженців, доступні послуги значно різнилися залежно від конкретного району, і тягар повсякденної допомоги в опануванні мови, догляді за дітьми, охороні психічного здоров'я, інтеграції та транспортуванні часто лягав на плечі господарів і громадських центрів.

Психічне здоров'я: Багато хто з тих, хто втік від війни в Україні, пережили тяжку втрату близької людини та травму, проте наші системи охорони психічного здоров'я вже й так працюють на повну потужність. Більшість осіб, які приймають гостей, не пройшли жодного навчання з питань приймання гостей, виявлення випадків сексуальної експлуатації або торгівлі людьми, надання міжкультурної підтримки, роботи з душевними травмами або сприяння успішній інтеграції. Проведення базової підготовки до та під час розміщення гостей, а також закріплення обов'язковості такої підготовки могло б сприяти зменшенню труднощів із психічним здоров'ям.

Працевлаштування: Багато українців залишили вдома добре оплачувану роботу, але так і не змогли знайти аналогічну роботу тут. Багато хто влаштовується на роботу як прибиральниці та доглядальниці, а також на інші посади, для яких їхня кваліфікація занадто висока. Хоча це може надавати певну допомогу місцевим громадам, а також допомогти українцям у фінансовому плані та в плані інтеграції, проте зростає невдоволення з приводу того, що біженці не можуть реалізувати себе, а їхні навички, які могли б бути цінними для економіки Великої Британії, зникають. Оскільки багато українських біженців у Великій Британії — це жінки з дітьми, вони можуть натрапити на додаткові труднощі під час пошуку роботи з гнучким графіком. Вони не мають у своєму розпорядженні мереж підтримки або

фінансового забезпечення, щоб звернутися по допомогу в позаурочний час або під час шкільних канікул. Труднощі з англійською мовою та психічним здоров'ям посилюють проблему.

Що далі чекає на українців у Великій Британії?

Незважаючи на ці труднощі, переважна більшість українців зустріли у Великій Британії щирий прийом і досягли небувалого рівня інтеграції, з огляду на часові рамки та кількість переселенців. Однак у міру продовження війни співчуття населення не повинно сприйматися як належне. Спочатку господарям пропонувалося розмістити українських гостей на шість місяців, але для деякого цей термін збільшився втричі через проблеми з пошуком більш довгострокового житла. Існують ризики, що така ситуація призведе до втрати доброзичливості і тому вкрай важливо, щоб британський підхід, що вирізняється співчуттям, винахідливістю та співпрацею, був збережений і надалі. Існують чотири взаємопов'язані області потреб, які необхідно задовольняти:

Привітний прийом: Необхідна постійна підтримка господарів і новоприбулих гостей. Це може охоплювати продовження ініціатив, що забезпечують практичну підтримку та схвалення з боку громадськості, обмін найкращими напрацюваннями між різними місцевими органами влади та громадськими групами, а також інвестиції національного уряду в інтеграцію.

Добробут: Багато українських біженців стикаються з проблемами у сфері працевлаштування, житла та спілкування, крім того, що вони відчувають тривогу за друзів і родичів в Україні та власне невизначене майбутнє. Інвестиції в забезпечення достатньої, адекватної та своєчасної соціальної підтримки принесуть користь українцям, включно з численною групою дітей із психологічними травмами та збільшать їхні шанси стати щасливими та продуктивними членами нашого суспільства та працездатного населення.

Робота: Багато українців у Великій Британії сьогодні почуваються знесиленими, розчарованими або приниженими у зв'язку із ситуацією на роботі. Реалізація заходів з підтримки біженців у пошуку роботи, яка більшою мірою відповідає їхнім навичкам і кваліфікації, має вирішальне значення. Прискорення процесу працевлаштування завдяки продовженню програми ESOL (англійська для носіїв інших мов), прискоренню визнання кваліфікацій і проведенню семінарів із передання навичок сприятиме більшій фінансовій незалежності та залученню українців до трудової діяльності у Великій Британії, особливо в тих галузях, де відчувається нестача робочої сили.

Гідне житло: Доступність і місце розташування житла є основними перешкодами, і багато українців у Великій Британії насилу знаходять орендодавців, готових прийняти орендаря, який отримує допомогу. Надання додаткових стимулів може сприяти подальшому збільшенню кількості господарів або появи орендодавців. Для забезпечення достатнього житлового фонду в довгостроковій перспективі необхідно вивчити додаткові можливості, наприклад, можливість створення розбірних (модульних, переміщуваних) будинків..

Потенціал для майбутніх ініціатив

Програма ДДУ виявилася успішнішою та економічно ефективнішою, ніж будь-який інший метод розміщення біженців, що застосовувався у Великій Британії за останні 70 років. Готовність уряду йти на ризики, діяти зі співчуттям, співпрацювати з громадянським суспільством і оптимізувати процеси може й має бути використана в інтересах інших груп біженців і вразливих груп населення.

Посібник із передового досвіду, де задокументовано підхід до побудови програми, визначено ролі центрального уряду, місцевих органів влади та громадських організацій, описано успіхи та можливості для покращення, може стати покровоковим планом, який можна буде швидко реалізувати в разі майбутніх криз.

Досі програма ДДУ не використовувалася щодо інших вразливих груп населення. Фонд «Притулок» (Sanctuary Foundation) закликав уряд розширити цю програму, включивши до неї суданських біженців, особливо тих, у кого є родичі, які вже влаштувалися у Великій Британії. Дійсно, стосовно українців, на відміну від інших груп, проявляється особлива відкритість. Одні пояснюють це расизмом, інші — стратегічним значенням війни в Європі.

Є підстави вважати, що багато хто з тих, хто бере участь у проекті ДДУ як господарі, що приймають, будуть готові знову приєднатися до нього. Зберігаючи їхній досвід і знання в базі даних, ми можемо значно підвищити шанси на їхню таку саму ефективну й оперативну участь у разі виникнення необхідності. А поки що ми маємо відсвяткувати успіх. Велика Британія розробила та розгорнула ефективну й надзвичайно корисну програму, якою ми всі можемо пишатися.

Кріш Кандія
krish@sanctuaryfoundation.org.uk @krishk
 Директор фонду «Притулок» (Sanctuary Foundation)

1. Загалом таким чином прибуло близько 53 000 осіб: bit.ly/ukraine-family-scheme
2. www.gov.uk/register-interest-homes-ukraine
3. Станом на 10 липня 2023 р. загальна кількість власників віз, які прибули до Великої Британії за програмою допомоги сім'ям з України (Ukraine Scheme), склала 180 600 осіб. Зокрема 53 000 осіб прибули за програмою допомоги сім'ям з України (Ukraine Family Scheme) і 127 600 осіб — за програмою спонсорвання українських родин (Ukraine Sponsorship Scheme): bit.ly/ukraine-family-scheme
4. У листопаді 2022 року Управління національної статистики повідомило: «Понад третина (36 %) тих, хто на сьогодні приймає гостей, повідомили, що познайомилися з ними безпосередньо через соціальні мережі. Інші часто згадувані способи — через офіційну службу або організацію з підбору (19 %) і через неофіційну місцеву мережу або організацію (16 %)». bit.ly/experiences-homes-for-ukraine

Співпраця pro bono спеціалістів в рамках заходів юридичної спільноти у відповідь у зв'язку з вимушеним переселенням з України

Анна Калініченко, Жасмін Сімперінгем і Філіп Вортінгтон

Уроки співпраці та залучення біженців, отримані юридичною спільнотою під час реагування на потреби людей, переміщених з України, можуть допомогти під час розроблення майбутніх заходів у відповідь.

Юридична спільнота приватного сектору, інші учасники правової екосистеми та люди, які зіштовхнулися з проблемою вимушеного переселення, співпрацюють на безпрецедентному рівні, щоб задовольнити різноманітні правові потреби тих, хто змушений був залишити Україну. Результати цих зусиль демонструють переваги більш активної взаємодії з нетрадиційними учасниками процесу надання допомоги біженцям.

Автори цієї статті є представниками різних суб'єктів правової екосистеми. Усі вони брали участь у спільних проєктах, спрямованих на задоволення потреб людей,

переміщених з України. Одна з авторів, Анна Калініченко, є українською юристкою, яка вимушена була залишити Україну і нині працює pro bono юристкою в міжнародній юридичній фірмі DLA Piper, де вона керує проєктами із задоволення правових потреб біженців з України та інших країн:

«Я з особистого досвіду знаю, що коли ти повністю розгублений та розчарований, юридична та інформаційна підтримка може бути не менш важливою, ніж гуманітарна допомога. Втеча з рідної країни з метою розпочати нове життя на новому місці пов'язана з юридичними труднощами. У людей часто немає можливості отримати

юридичну консультацію або скористатися послугами юриста, і саме в цьому випадку на допомогу можуть прийти учасники pro bono спільноти».

Виникнення та розвиток практики pro bono (безоплатної правничої допомоги) у сфері захисту прав біженців

Останніми роками концепція «прав біженців pro bono»¹ увійшла до числа пріоритетних напрямів діяльності багатьох приватних юридичних фірм. За результатами глобального опитування, проведеного в 2022 році, 42 % юридичних фірм зарахували імміграцію, біженців і надання притулку до числа п'яти основних напрямів діяльності pro bono, порівняно з 24 % в 2014 році.

Практика pro bono з захисту прав біженців еволюціонувала в міру свого розвитку. Багато компаній перейшли від надання тільки опосередкованої допомоги (наприклад, допомоги НУО в дотриманні правових норм) до надання прямої допомоги переміщеним особам. Однак, оскільки багато юристів приватного сектору не мають досвіду роботи із законодавством у сфері надання притулку або імміграційного права, фірмам необхідно інвестувати в нові партнерські стосунки зі спеціалізованими НУО для навчання та кураторства співробітників юридичних фірм. Об'єднання ресурсів кількох фірм здатне максимально розширити сферу їхнього впливу. До того ж, юридичні фірми стали тісніше співпрацювати з юридичними організаціями, що захищають громадські інтереси, і спільнотами, такими як PILnet, які здатні запропонувати юристам pro bono проекти.

Останнім часом організації, що займаються захистом прав біженців pro bono, вивчають різні способи інтеграції біженців у свою діяльність і залучення їх до керівництва проектами. Наприклад, компанія DLA Piper наймає юристів із власним досвідом вимушеного переселення для проведення тренінгів за програмою «Know Your Rights», мета якої — дати змогу біженцям та особам, які шукають притулку, краще захищати свої інтереси.

Спільні юридичні проекти

У відповідь на масове переміщення людей з України юридична спільнота реалізує численні спільні проекти. Тут ми розглянемо три ініціативи:

Інформаційні бюлетені, які містять правову інформацію по країнах:

Із введенням у дію Директиви ЄС про тимчасовий захист (ДТЗ) по всій Європі було запроваджено спеціальні механізми тимчасового захисту, які дають змогу переміщеним українцям отримати можливість легального перебування та певні мінімальні права. Однак багато людей шукали інформацію про те, як застосовуватиметься директива ДТЗ і який захист можна отримати в країнах, де вона не діє. Для розв'язання цієї проблеми PILnet і фірма DLA Piper розробили спільний проект. Юристи приватного сектору (з національних офісів DLA Piper та інших фірм) підготували загальну юридичну інформацію про права та пільги. Координатором цієї багатосторонньої ініціативи за участю різних країн виступила організація PILnet, який займався публікацією та розповсюдженням інформаційних бюлетенів. Практичний внесок зробили експерти з місцевих організацій, очолюваних біженцями та інших громадських організацій. Для досягнення поставленої мети: усунення інформаційних прогалів в дуже короткі терміни, проект потребував скоординованих зусиль різних юридичних структур і організацій, що займаються проблемами біженців. Перші інформаційні бюлетені² були опубліковані протягом кількох тижнів після вторгнення, і протягом першого року їх завантажили десятки тисяч людей, зокрема через портал Digital Blue Dot УВКБ ООН³.

Тренінг «Know Your Rights»: Після того як Анна була змушена покинути Україну, компанія DLA Piper запросила її на роботу для участі в розробці та проведенні семінарів з юридичної освіти для українських біженців у Румунії, Польщі та Угорщині. Анна співпрацювала з місцевими некомерційними організаціями та УВКБ ООН, які надавали підтримку проекту, провівши дослідження

перед початком заходів, розповсюджуючи інформацію та підбираючи учасників. У кожній з цих країн разом з Анною тренінг проводили місцеві кваліфіковані юристи. Вона використовувала свої знання та життєвий досвід вимушеного переселення для підготовки семінарів та встановлення культурних і мовних контактів з учасниками. Близько 100 учасників отримали інформацію про свої права і можливості. Вони також змогли набути впевненості у своїх силах і налагодити особисті зв'язки, познайомившись з іншими переміщеними особами та членами громад, які їх прийняли.

Правова інформація з перших рук і безпосередня допомога: У відповідь на прохання УВКБ ООН проаналізувати, як юридична спільнота приватного сектору може допомогти в задоволенні нагальних юридичних потреб, організація PILnet спільно з НУО «Європейські адвокати на Лесбосі» (ELIL) розробила модель співпраці pro bono, яка ґрунтується на їхньому досвіді надання допомоги особам, які шукають притулку в Греції.⁴ У рамках спільного проекту Ukraine Pro Bono Collaborative (UPBC) польські та українські юристи надають індивідуальну юридичну інформацію та допомогу людям з України, які прибувають до Варшави. Метою проекту є надання високоякісної індивідуальної допомоги людям у розв'язанні їхніх юридичних питань, отриманні доступу до можливості реалізації їх прав та ознайомленні з юридичними процедурами в Польщі. Надана допомога охоплює широкий спектр правових питань, приділяючи особливу увагу особам зі складними правовими ситуаціями, як-от громадянам третіх країн, особам без документів, а також дітям без супроводу та дітям, розлученим із батьками. У проекті беруть участь шість міжнародних юридичних фірм,⁵ що надають юристів-волонтерів, які проходять навчання й куруються місцевими співробітниками ELIL. За перші вісім місяців у програмі взяли участь понад 30 юристів, які надали допомогу більш ніж 2 250 особам. Юристи тісно співпрацюють з польськими колегами адвокатів і місцевими юридичними організаціями для того,

щоб забезпечити передачу спеціалізованих справ до відповідних інстанцій згідно з встановленим порядком.

Висновки з власного досвіду

Незважаючи на те, що ці три проекти різняться за типом суб'єктів, які беруть у них участь, і юридичним послугам, що надаються, у них можна виділити кілька спільних рис:

Формування партнерських відносин, співпраця й координація: Один юридичний суб'єкт не зміг би швидко підготувати настільки докладні інформаційні бюлетені, які містять правову інформацію по країнах. Ключову роль зіграла здатність залучити юристів і фірми з різних країн, що може бути використано в майбутніх ситуаціях, пов'язаних із масовим вимушеним переселенням. Реалізація проекту UPBC стала можливою тільки завдяки співпраці кількох фірм. Об'єднавши ресурси та юристів, фірми змогли надати допомогу набагато більшій кількості людей.

Розробка гнучких і адаптивних моделей: Усі три проекти спиралися на попередній досвід організацій-учасників із задоволення потреб переміщених осіб і створення спільних проектів у сфері юридичної допомоги. Однак те, що спрацювало в одній кризовій ситуації, не завжди спрацює в іншій. Наприклад, ELIL виявила, що модель, яку вони використовували в Греції, коли волонтерами виступали юристи з усієї Європи, була незастосовна в Польщі, де з огляду на особливості ситуації юристи, які брали участь, мали бути або українцями, або поляками. Проте їхня модель послужила базовим зразком, на який можна спиратися та який можна використовувати в інших ситуаціях, пов'язаних із масовим вимушеним переселенням.

Відповідність місцевим умовам: Нетрадиційні суб'єкти, які надають допомогу біженцям, як-от юристи приватного сектору, можуть виявляти бажання негайно розпочинати надання допомоги, не провівши необхідної підготовчої роботи, такої як

оцінка потреб і аналіз ситуації. Найбільшу ефективність ці проекти мали в тих випадках, коли вони враховували наявні потреби та розроблялися у співпраці з місцевими учасниками. Проект UPBC був розроблений для забезпечення додаткових можливостей і розподілу пріоритетів. Його реалізовували в тісній співпраці з місцевими структурами з метою розроблення схем перенаправлення спеціалізованих випадків до відповідних інстанцій і забезпечення додаткового залучення та підтримки.

Розуміння потреб: Після першого семінару «Know Your Rights» Анна зрозуміла, що не приділила достатньо часу оцінці потреб та аналізу наявної інформації. Це призвело до прогалин у координації та деякого нерозуміння масштабів проекту. Проведення опитування про те, яка інформація та в якому форматі найбільше потрібна переміщеним особам, дало б змогу уникнути деяких проблем. Ці моменти було враховано під час планування наступних семінарів, що дало змогу досягти кращих результатів.

Залучення юристів із власним досвідом у даній галузі: У всіх трьох проектах брали участь юристи, які мали особистий досвід вимушеного переселення, а під час розроблення та реалізації проектів враховувалися думки інших переміщених осіб. Це дало змогу підвищити ефективність і результативність проектів. Знання, досвід і мовні навички Анни стали цінною підмогою під час визначення питань для включення до інформаційних бюлетенів і матеріалів семінарів. Її вміння визначати проблеми та знаходити ефективні рішення на початкових етапах проектів дало змогу заощадити значний час і ресурси. Крім того, вона встановила довірливі стосунки з учасниками семінару та отримала щирі відгуки, які допоможуть у розробці більш ефективних програм та підвищенні якості майбутньої співпраці. ELIL також співпрацювала з українськими юристами. Це сприяло зміцненню довіри й тому, щоб надана допомога була доречною й

актуальною, зокрема під час відповідей на складніші юридичні питання.

Шляхи подальшого розвитку

Різноманітність учасників, масштабність співпраці та залучення юристів, які мають досвід вимушеного переміщення, підвищили ефективність заходів, вжитих юридичною спільнотою у відповідь на проблему вимушеного переселення з України. Юридична спільнота може скористатися досвідом, накопиченим під час реалізації цих заходів, щоб мати змогу більш ефективно задовольняти правові потреби, що виникають в інших подібних кризових ситуаціях:

- Розробити надійні форми співпраці та створити тиражовані та гнучкі моделі, які можуть бути швидко задіяні для негайного початку вжиття заходів у відповідь у майбутніх ситуаціях, пов'язаних з вимушеним переселенням.
- Використовувати досвід юристів з числа переміщених осіб та інших вимушених переселенців під час розроблення та реалізації майбутніх спільних проектів *pro bono*.
- Налагодити відносини з НУО, організаціями, очолюваними біженцями, та іншими суб'єктами, що працюють з біженцями, для розширення кола потенційних партнерів з надання допомоги на безоплатній основі.
- Створювати платформи для обміну накопиченим досвідом з метою підвищення ефективності майбутніх заходів у відповідь.
- Виробити механізми координації для підвищення ефективності співпраці.
- Спільно з місцевими учасниками юридичної спільноти вивчати наявні перешкоди та надавати підтримку в розвитку практики *pro bono* в сфері захисту прав біженців.

Жасмин Сімперінгем

jsimperingham@pilnet.org @Jsimperingham

Глобальний координатор з питань вимушеного переміщення, PILnet

Анна Калініченко

anna.kalinichenko@dlapiper.com

Старша Pro Bono юристка, DLA Piper

Філіп Вортінгтон

pworthington@elil.eu @ELIL_LegalAid

Виконавчий директор, програма «Європейські адвокати на Лесбосі» (ELIL)

1. Безоплатні юридичні послуги, що надаються для полегшення доступу до прав, правосуддя або пошуку шляхів розв'язання проблем для біженців та інших примусово переміщених осіб, або для задоволення юридичних потреб організацій, очолюваних біженцями, або інших організацій, що надають підтримку біженцям (визначення PILnet).

2. Разом з іншими ресурсами, створеними PILnet та юридичними фірмами-партнерами, вони доступні за адресою: www.pilnet.org/resource/cso-resilience-resources/

3. bluedothub.org/uk/

4. З 2019 року ELIL здійснює спільний проєкт під назвою Greece Pro Bono Collaborative (GPBC) разом із шістьма міжнародними юридичними фірмами (Dentons, White & Case, Allen & Overy, Orrick, Ashurst and Charles Russell Speechlys), метою якого є забезпечення безоплатної правової допомоги біженцям у Греції.

5. Dentons, White & Case, Allen & Overy, Norton Rose Fulbright, Hogan Lovells і Bird & Bird

Рівність у порівнянні зі справедливістю: цільове дослідження на прикладі Польщі

Олександра Мінкевич, П'єтро Мірабеллі, Агнешка Носовска та Лариса Пелхам

Польща надала значну підтримку численним біженцям, які прибувають з України, надавши їм значний доступ до своєї системи соціального захисту. Проте, незважаючи на це, біженці продовжують зазнавати труднощів. З польського досвіду можна винести певні уроки.

Небагато країн з такою щедрістю відкрили біженцям свої системи соціальної підтримки та забезпечення зайнятості, як це зробила Польща після ескалації війни в Україні. На сьогодні в країні перебуває близько одного мільйона зареєстрованих українських біженців.¹ Польща ввела в дію Директиву ЄС про тимчасовий захист на підставі Спеціального закону від 12 березня 2022 року. Відповідно до цього закону українські біженці та їхні подружжя, які перетнули кордон України з Польщею після 24 лютого, набули право на одноразову грошову допомогу для задоволення нагальних потреб;² було призначено тимчасові виплати польським домогосподарствам для субсидування витрат на розміщення українців; українці отримали право на користування державною системою соціального захисту.

В принципі, державні системи соціального забезпечення та працевлаштування

для польських громадян були рівною мірою доступні й для українських біженців. Однак біженці, як і раніше, стикаються з перешкодами в отриманні всіх необхідних їм пільг, і ми вважаємо, що «рівного» доступу до державної соціальної допомоги недостатньо.³

Обмеження у сфері соціального захисту

Політика: Існує низка труднощів, пов'язаних із політикою реалізації програми. Наприклад, громадяни третіх країн (ГТК), які легально працювали, навчалися або зверталися по притулок в Україні, були позбавлені пільг, передбачених Спеціальним законом, і згідно із законом не мали права залишатися в Польщі та звертатися за підтримкою. Близько 4 % усіх осіб, які залишили Україну, становлять ГТК. Хоча більшість із них згодом покинули Польщу (виїхали в інші країни ЄС або повернулися

Центр реєстрації біженців в Любліні, де Польський центр міжнародної допомоги (PCPM), який є партнером Норвезької ради у справах біженців (NRC), очолює проєкт «Грошова допомога вразливим біженцям з України в Польщі». Джерело: Гжегож Жуковський/NRC

додому), ті, хто залишився, не отримують адекватної допомоги.

Ще однією проблемою такої політики є те, що структура соціальної допомоги в Польщі значною мірою орієнтована на підтримку сімей з дітьми. Чотири основні соціальні допомоги призначені для домогосподарств з дітьми та надаються без урахування матеріального становища. Однак допомога для літніх людей, інвалідів та людей із важкими захворюваннями надаються залежно від рівня доходів (тобто заявник має довести, що його дохід нижчий за певний поріг), і українським біженцям може бути складно підтвердити свій рівень доходів. Також для підтвердження права на участь у програмі може знадобитися переклад документів польською мовою або, в деяких випадках, довідка від польських лікарів або соціальних працівників. Крім того, порогові значення для отримання пільг дуже низькі, що ставить тих, хто отримує гуманітарну допомогу, під загрозу позбавлення права на соціальний захист (незважаючи на те, що ця допомога значно нижча за рівень витрат на задоволення базових потреб).

Проблеми з ресурсами: Розмір державної соціальної допомоги й без того невеликий, і його недостатньо для покриття зростаючих витрат на життя, з якими стикаються польські сім'ї. Для українців, які прибули з мінімальним багажем, ці витрати ще вищі, оскільки вони намагаються відновити своє життя з нуля.

З'являється дедалі більше свідчень того, що біженці починають вдаватися до негативних стратегій подолання труднощів. Під час опитування українських біженців у Польщі, проведеного Норвезькою радою у справах біженців, 45 % біженців заявили, що пропускають прийоми їжі або вживають менш поживні продукти, а деякі повідомили, що беруть гроші в борг. Нестача доступного житла, що існувала в Польщі, ще більше загострилася у зв'язку з великим припливом біженців, і багато біженців тривалий час живуть у житлі, що не відповідає стандартам, або в колективних пунктах розміщення.⁴

Доступність: Українським біженцям важко отримати доступ до деяких видів

допомоги. Для отримання підтримки українцям необхідно оформити реєстраційний номер. Однак бланки заяв на отримання реєстраційного номера та деяких видів виплат у сфері зайнятості та соціальної допомоги не завжди доступні українською або російською мовами, і заявники зазнають труднощів під час подання своїх даних.

Працевлаштування: Польща посідає друге місце в ЄС за низьким рівнем безробіття, тож передбачалося, що якщо українці отримають повний доступ до ринку праці, то вони порівняно швидко вийдуть на рівень самозабезпечення, а отже, витрати на державну підтримку або гуманітарну допомогу знизяться. Однак наявність робочих місць не обов'язково означає, що люди мають доступ до них.

Серед українців, які шукають роботу, переважають жінки, які мають обов'язки з догляду за дітьми або літніми батьками.⁵ Багато робочих місць знаходяться в таких галузях, як транспорт і будівництво, які не підходять для життєвого розпорядку тих, кому доводиться доглядати за близькими. Крім того, наявні робочі місця здебільшого належать до низької кваліфікації або ручної праці. Багато українських біженців є висококваліфікованими фахівцями: 66 % з них мають вищу освіту, і лише 15 % мають низьку кваліфікацію.⁶ Отримання роботи, що не відповідає їхнім навичкам і здібностям, у довгостроковій перспективі може негативно позначитися на їхній економічній самостійності. Крім того, багато українців не хочуть погоджуватися на більш високооплачувану довгострокову роботу, а роботодавці не хочуть її пропонувати, оскільки ті мають намір повернутися на батьківщину, як тільки обставини там стануть спокійними та безпечними.

Рівність у порівнянні зі справедливістю

Рівність означає, що кожній людині або групі людей надаються однакові ресурси або можливості. Принцип справедливості визнає, що кожна людина має свої обставини, і тому передбачає розподіл ресурсів і можливостей таким чином, щоб забезпечити досягнення рівного результату.

Організація підтримки на засадах рівності, а не справедливості призвела до того, що основні потреби низки українських біженців не були задоволені, внаслідок чого багато родин опинилися у вразливого становищі. Необхідний ретельний аналіз відмінностей між наявністю соціального захисту та тим, наскільки він доступний, та адекватністю його надання.

Гуманітарна система існує для того, щоб заповнити прогалини й надати допомогу людям там, де державний соціальний захист не справляється, але існує припущення, що якщо українцям надають соціальну допомогу, то вона має бути адекватною та доступною, а отже, додаткова підтримка не потрібна. Гуманітарним організаціям й уряду необхідно більш ефективно й скоординовано обмінюватися інформацією та більш точно визначати людей з найбільшими потребами.

З погляду елементів політики, розглянутих вище, ГТК потребують рівного з українцями статусу й доступу до пільг; доступ до базової соціальної допомоги не повинен залежати від доходу; необхідна більш послідовна підтримка українців у питаннях працевлаштування.

Забезпечення справедливого підходу до державної підтримки біженців з метою задоволення їхніх основних потреб потребуватиме вдосконалення системи збору даних, обміну ними та координації дій, для того, щоб відповідні органи могли визначити, чиї потреби задовольняються недостатньою мірою.

На міжнародному рівні донорам необхідно чітко визначити, який рівень підтримки вони можуть надати та на який термін. Необхідна набагато ефективніша комунікація та координація взаємодії між урядовими та неурядовими організаціями, ефективніша координація на різних рівнях міжнародної гуманітарної системи, а також набагато надійніші механізми переадресації між гуманітарними організаціями та державними органами. Центральну роль у всьому цьому мають відігравати місцеві НУО, причому не тільки в умовах поточної української кризи, а й з метою вдосконалення системи соціального захисту в Польщі

в довгостроковій перспективі. Тому вирішальне значення матиме забезпечення в найближчі роки стабільного та передбачуваного фінансування місцевих НУО та громадянського суспільства.

Висновок

Реакція Польщі на появу українських біженців була швидкою, рівноправною та великодушною. Але ця криза засвідчила, що ми маємо правильно оцінювати та контролювати доступ до цієї допомоги, її доречність та адекватність для біженців, чії потреби відрізняються від потреб вразливих польських громадян, для яких ця допомога була призначена.

Право на соціальний захист для всіх занадто довго ігнорувалося в контексті міграції. Приклад Польщі показує, що там, де уряди виявляють зацікавленість, соціальний захист може бути забезпечений. Головний висновок полягає в тому, що використання систем соціального захисту в контексті гуманітарної допомоги біженцям має певні обмеження навіть у країнах із розвиненими системами соціальної допомоги. Ефективність використання системи соціальної допомоги біженцям залежить від її відкритості, доступності, адекватності та доречності, і необхідно постійно контролювати ці чотири чинники, щоб визначити, як міжнародні організації можуть якнайкраще підтримати зусилля уряду.

Олександра Мінкевич

aleksandra.minkiewicz@nrc.no

Менеджер по роботі з громадськістю та ЗМІ, Норвезька рада у справах біженців (НРСБ), Польща

П'єтро Мірабеллі pietro.mirabelli@nrc.no

Менеджер із розроблення програми «Гроші та ринки», Норвезька рада у справах біженців (НРСБ), Польща

Агнешка Носовска anosowska@pcpm.org.pl

Координатор з надання грошової допомоги, Польський центр міжнародної допомоги (ПЦМД)

Лариса Пелхам larissapelham@gmail.com

Радник із соціального захисту НРСБ, CashCar, регіональна програма підтримки України

1. UNHCR Operational Data Portal: Ukraine Refugee Situation (Портал оперативних даних УВКБ ООН: ситуація з біженцями в Україні) bit.ly/unhcr-situations-ukraine
2. Одноразову допомогу в розмірі 300 злотих було виплачено 1,06 мільйонам українців (на загальну суму до 80 мільйонів євро). Понад 400 000 українських дітей отримали допомогу на дитину.
3. Ця стаття ґрунтується на таких матеріалах: Норвезька рада у справах біженців (НРСБ) та Польський центр міжнародної допомоги (2022) *Equality versus equity. How complementary approaches are required to support vulnerable Ukrainian refugees. (Рівність у порівнянні зі справедливістю. Як взаємодоповнювальні підходи потрібні для підтримки вразливих українських біженців.)* bit.ly/nrc-equality-v-equity
4. NRC (2023) *Hidden Hardship: 1 Year Living in Forced Displacement for Refugees from Ukraine* (Норвезька рада у справах біженців (НРСБ) (2023) *Приховані труднощі: 1 рік життя в умовах примусового переселення для біженців з України*) bit.ly/nrc-hidden-hardship
5. NRC (2022) *Economic Inclusion of Ukrainian Refugees in Poland* (Норвезька рада у справах біженців (НРСБ) (2022) *Економічна інтеграція українських біженців у Польщі*) bit.ly/nrc-economic-inclusion

Потреби українських біженців, які перебувають у містах сусідніх країн

Наталя Макарук і Луїза Таллер

Українські біженці, які оселилися у великих містах сусідніх країн, потребують більш послідовних, впевнених дій з надання допомоги на місцях і забезпечення можливостей для інтеграції.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України спричинило найбільший потік біженців у європейські країни з часів Другої світової війни. Україну покинули понад шести

мільйонів біженців, з яких сім з 10 зараз проживають у сусідніх країнах, зокрема в Польщі, Словаччині, Румунії та Молдові.¹ У кожній із цих країн великі міста приймають найбільшу кількість біженців, стаючи

центрами міжнародної гуманітарної допомоги. Це не викликає подиву, оскільки шість із кожних 10 біженців у всьому світі живуть у містах.²

Раптовий приплив вразливих груп населення в міські центри викликав безпрецедентну хвилю солідарності на міжнародному та місцевому рівні. Державні служби та спільноти адаптувалися до ситуації, але не всім нужденним однаково доступні допомога та захист. Більшість біженців самостійно облаштувалися в Кракові (Польща), Братиславі (Словаччина), Бухаресті (Румунія) і Кишиневі (Молдова) за допомогою своїх родичів і друзів, самі знайшли приватне житло або були розміщені в членів місцевих громад, які надають їм підтримку. У зв'язку з цим вони, як правило, не потрапляють у поле зору міжнародних гуманітарних організацій і місцевих органів влади, що відповідають за соціальний захист.

Організація ІМПАСТ Initiatives провела комбіноване дослідження з вивчення становища біженців у цих чотирьох містах, що приймають біженців.³ Мета дослідження — порівняти, як, з одного боку, українці переживають повсякденне життя біженців у міських умовах та, з іншого боку, як приплив біженців міг вплинути на міські екосистеми й повсякденне життя місцевих мешканців і громад. У період з вересня по листопад 2022 року було зібрано свідчення біженців, які мешкають у містах, представників місцевих громад та органів влади, що відповідають за надання державних послуг і соціальної допомоги. Це дослідження проливає світло на невідповідності між тим, що передбачає офіційна політика в галузі захисту біженців, і тим, що відчуває величезна кількість біженців, які не проживають у колективних центрах розміщення з безпосереднім наданням послуг, а також наголосиє на тих рішеннях, що їх ухвалили країни, які приймають біженців.

Політика у порівнянні з реальністю

У відповідь на вторгнення Росії в Україну ЄС ввів у дію Директиву про тимчасовий захист вперше з моменту її затвердження в 2001 році. Вона покликана гарантувати швидко та ефективно допомогу людям, які рятуються

від війни, забезпечуючи їм тимчасовий захист, включно з отриманням посвідки на проживання, роботою, житлом, соціальним забезпеченням або коштами для існування, медичною допомогою, освітою для осіб, які не досягли 18-річного віку, у межах державної системи освіти та банківські послуги.

Відповідальність за втілення національної політики в галузі захисту в конкретні заходи соціального захисту на місцевому рівні лежить на місцевих органах влади, тоді як міжнародна гуманітарна спільнота вживає заходів щодо забезпечення необхідної допомоги, найчастіше організованої через центри колективного розміщення. Проте в умовах, коли групи біженців самостійно розселяються й розосереджені у великих міських центрах, реальний стан справ виявляється складнішим. Біженці можуть не знати й не користуватися всією повнотою прав, які вони мають, тоді як місцеві суб'єкти (органи влади, постачальники послуг і громадянське суспільство) стикаються з необхідністю задовольняти специфічні потреби великої кількості біженців на додачу до своїх звичайних обов'язків.

Привабливість міст

Близькість Кракова, Братислави, Бухареста та Кишинева до України була одним з основних привабливих чинників для українських біженців, оскільки дає змогу легко повернутися на батьківщину. Також часто згадувалася наявність друзів і родичів, доступність послуг і гуманітарної допомоги, особливо в Кишиневі.

У таких містах, як Братислава, Краків і Бухарест, де майже всі біженці отримали статус тимчасового захисту, більшість респондентів заявили про намір залишитися в приймаючому місті щонайменше на шість місяців з моменту проведення опитування. Як основні причини вони називали наявність постійного житла, роботи, присутність друзів і родичів (Братислава) або наявність гуманітарної допомоги та доступу до послуг (Бухарест). На відміну від цього, багато родин біженців у Кишиневі (Молдова) повідомили про свій намір повернутися в Україну протягом шести місяців або не мали конкретних

Сцена на прикордонному пункті пропуску «Паланка-Маяки-Удобне» між Республікою Молдова та Україною 4 березня 2022 року.
Джерело: ООН Жінки/Аурель Обрежа

планів. Оскільки Молдова не є членом ЄС, дія ДТЗ на неї не поширюється, а для оформлення офіційного статусу біженця, що дає змогу отримати доступ до основних послуг, необхідно подати клопотання про надання притулку, що займає в середньому шість місяців.

Чи планують біженці переїхати, чи залишитися в приймаючому місті, відбивається на їхньому прагненні до інтеграції. Біженці в Кишиневі частіше повідомляли про обмежений інтерес до інтеграції та про бажання повернутися в Україну, ніж, наприклад, біженці в Братиславі, де українці заявляли про намір залишитися на тривалий термін, вже записавши своїх дітей до місцевих шкіл та плануючи брати активнішу участь у місцевих заходах, спрямованих на зміцнення соціальної згуртованості. Дослідження засвідчило наявність прямого взаємозв'язку між законодавчими процесами, що полегшують доступ до базових послуг, та намірами й прагненням біженців інтегруватися в місцеве середовище.

Пошук нового дому

Можливість отримання житла на тривалий термін є однією з найважливіших

проблем для біженців, які прибувають з України. У Братиславі третина опитаних біженців визнали, що на їхнє рішення оселитися в місті вплинула присутність уже знайомих людей, які могли допомогти їм знайти житло. У Бухаресті та Кракові, де більшість біженців повідомили, що не мають там знайомих, важливу роль у наданні допомоги біженцям у пошуку житла відіграли місцеві інтернет-ініціативи солідарності, волонтери та сарафанне радіо. У Словаччині, Румунії та Молдові значну роль також відіграли державні житлові програми. У Бухаресті вісім із десяти опитаних біженців скористалися національною житловою програмою, у рамках якої приймаючим сім'ям виплачується допомога на оплату оренди житла та харчування біженців. У Братиславі такі державні субсидії також надавалися домовласникам, які надають житло біженцям. У Кишиневі аналогічні фінансові стимули для сімей, що приймають, надавалися агентствами ООН. У Кракові, за відсутності будь-якої житлової програми, деяким біженцям було дозволено безкоштовно проживати в готелях.

Однак біженці, які скористалися ініціативами з підтримки в отриманні житла в усіх

чотирьох містах, висловили занепокоєння з приводу їхньої тривалості. У Братиславі уряд продовжив програму надання житла, оскільки багато біженців не можуть забезпечити себе житлом користуючись власними коштами. У разі припинення житлової програми існує ризик перевантаження центрів колективного розміщення, крім того, це може призвести до напруженості у відносинах із приймаючою громадою у зв'язку з цінами на оренду та доступністю житла.

Перешкоди на шляху до отримання доступу до базових послуг

Як показують результати опитування, володіння правом на щось ще не означає, що цим правом скористаються. Незважаючи на те, що всі біженці в Польщі, Словаччині та Румунії мають право на безоплатне медичне обслуговування, переважна більшість із них заявили, що страждають від відсутності медичної страховки. Це свідчить про те, що брак інформації та недостатня обізнаність про права біженців є перешкодою для доступу до базових послуг.

У Молдові право на безоплатне медичне обслуговування мають тільки діти біженців і вагітні жінки. Біженці в Кишиневі повідомляли про те, що їх турбує вартість медичних консультацій або лікування. Вони також частіше вказували, що їхніми пріоритетними потребами є фінансова допомога та доступ до медичного обслуговування.

У Братиславі, Кракові та Бухаресті основними перешкодами, про які повідомляли біженці, були тривалі час очікування прийому та мовний бар'єр. При цьому українські медичні дипломи в Словаччині та Польщі не визнаються, що не дає змоги медичним установам приймати на роботу українських лікарів-біженців. Місцеві жителі часто повідомляли, що після прибуття біженців у медичних закладах збільшився час очікування.

У всіх містах, де проводилося опитування, кількість українських дітей, які відвідують місцеві школи, коливається між 30 % і 70 %, водночас багато дітей продовжують навчання в українських школах у режимі онлайн, часто на додаток до навчання в місцевих школах. Основними перешкодами

для доступу до освіти було названо мовний бар'єр (зокрема, відсутність персоналу, який володіє українською або російською мовою) і брак місць у школах. За наявними даними, у Кишиневі ступінь охоплення шкільною освітою був нижчим, ніж в інших містах, оскільки для відвідування місцевих шкіл дітям необхідно мати офіційний дозвіл на проживання.

Місцева влада та гуманітарні організації доклали значних зусиль для організації інтеграційних програм та інтенсивних мовних курсів для дітей. У Братиславі та Кракові майже половина респондентів повідомили, що їхні діти, які відвідують школу, отримують користь від таких програм. У Бухаресті НУО та місцеві органи освіти наймали українських біженців як вчителів у муніципальні школи та освітні центри, що дало змогу дітям навчатися за українською програмою рідною мовою. Такі ініціативи також сприяли створенню умов для отримання засобів для існування: майже третина респондентів-біженців повідомили, що вони працюють у сфері догляду за дітьми або освіти. Однак новостворені освітні заклади, як-от навчальні центри, не визнаються ані урядом Румунії, ані урядом України, тож діти також мають відвідувати місцеву школу або проходити дистанційне навчання в українській системі освіти.

Приймаючі громади висловлюють занепокоєння зниженням якості системи освіти у зв'язку з появою в місцевих школах великої кількості дітей українських біженців, що призвело до різкого збільшення середньої чисельності класу й зниження середнього бюджету на одного учня. Однак у секторі вищої освіти муніципалітет Братислави у відповідь на збільшений попит відкрив нові навчальні програми в місцевих університетах.

Заробляння коштів на життя

За наявними даними, у Братиславі біженцям працевлаштуватися було складніше, ніж в інших містах. Крім відсутності вільних робочих місць і мовного бар'єра, біженці також скаржилися на те, що роботодавці часто пропонують їм нижчу зарплату. У Бухаресті приймаюча громада частіше, ніж

в інших містах, відзначала високий рівень конкуренції на ринку праці з біженцями, що створювало потенційну напруженість. Відсутність можливостей для догляду за дітьми та брак роботи з частковою зайнятістю — ще дві перешкоди, про які найчастіше повідомляли жінки, особливо в Бухаресті та Кишиневі.

Незважаючи на наявність повної або часткової зайнятості, 80 % біженців у Бухаресті та Кракові повідомили, що, як і раніше, покладаються на гуманітарну допомогу як на основне джерело доходу. Стільки ж заявили, що фінансова допомога є їхньою першочерговою потребою. У Кишиневі набагато менше респондентів покладаються на державну грошову допомогу, багато хто для задоволення потреб використовує свої заощадження або грошову допомогу НУО та інших організацій. Водночас мешканці Кракова та Кишинева, де проживають біженці, зазначали, що внаслідок зміщення фінансових потоків від місцевих НУО в бік допомоги біженцям значно скоротилися ресурси, доступні для малозабезпечених родин, маргінальних груп та безхатченків; тож біженців сприймали як конкурентів місцевих вразливих груп населення в плані надання допомоги.

Роль місцевих органів влади в наданні допомоги біженцям у містах

Хоча у всіх містах пряму відповідальність за забезпечення доступу біженців до основних послуг, на які вони мають право, несе місцева влада, біженці, опитані в Братиславі, Бухаресті та Кишиневі, повідомили, що основна допомога надходить від ООН, місцевих і міжнародних НУО. Однак це може бути пов'язано з тим, що ці організації надають більш «помітні» послуги з організації дозвілля та курсів, послуги з розміщення, психосоціальні послуги та основну гуманітарну допомогу, а місцеві органи влади, що координують підтримку, перебувають на другому плані. У Кракові, навпаки, як основне джерело соціальної допомоги біженці називали місцеві органи влади.

У дослідженні, проведеному в чотирьох європейських містах, наголошується, що вплив припливу біженців на життя міст і

соціально-економічне становище біженців у містах значною мірою залежать від можливостей місцевих служб і їхньої здатності до адаптації. Незважаючи на те, що найважливішу роль в організації соціального захисту відіграють місцеві органи влади, багато ініціатив з надання допомоги, як і раніше, залежать від підтримки з боку міжнародних гуманітарних організацій. У більшості випадків повідомлялося, що координація дій між місцевими органами влади та міжнародними гуманітарними організаціями на рівні міст була обмеженою або повністю була відсутня, що викликає побоювання з приводу стійкості програм гуманітарної допомоги, на які дотепер розраховують багато біженців у містах.

В умовах, коли не спостерігається жодних ознак закінчення війни в Україні, а також у зв'язку з ймовірним наближенням скорочення міжнародного гуманітарного фінансування допомоги біженцям у Європі, особливо важливо забезпечити підтримку українських біженців у містах, де вони проживають. Ці заходи мають бути доповнені політичними й програмними заходами, спрямованими на досягнення біженцями економічної самодостатності, особливо жінками з дітьми. У цьому випадку українські біженці матимуть більше можливостей для того, щоб зробити свій внесок в економічне та соціальне життя міст.

Наталія Макарук

natalia.makaruk@impact-initiatives.org
Головний спеціаліст з оцінювання, IMPACT Initiatives

Луїза Таллер

louise.thaller@impact-initiatives.org
[@LouiseThaller](https://www.instagram.com/LouiseThaller)

Керівник науково-дослідних робіт, IMPACT Initiatives

1. UNHCR Ukraine refugee situation (Ситуація з біженцями в Україні за даними УВКБ ООН): data.unhcr.org/en/situations/ukraine

2. Park H (2016) 'The power of cities', UNHCR (Парк Г. (2016) «Сила міст», УВКБ ООН): unhcr.org/innovation/the-power-of-cities/

3. Ми хотіли б висловити вдячність таким колегам з організації IMPACT: Андреа Шенасі, Ралука Стоїчан, Марта Пекарчик і Кіліан Фуберт.

Життя у підвішеному стані: тимчасовий захист для українців у США

Деніел Дж. Бірс

За допомогою механізмів тимчасового захисту українцям було надано безпечний притулок у США, але їх залишили у стан правової невизначеності.

Після вторгнення Росії в Україну, особи, відповідальні за формування політики в США проголосили солідарність з українським народом і зобов'язалися підтримати біженців, які тікають від війни. Більше ніж через рік, уряд США надав захист понад 250 000 українцям. Проте традиційне переселення біженців складало лише мізерну частку тих, які нещодавно приїхали.¹ Переважна більшість українців були прийняті через різноманітні механізми тимчасового захисту, які надають законний в'їзд і деяку допомогу, але залишають учасників у невизначеному правовому становищі.

У цій статті розглядається еволюція цих програм тимчасового захисту, особлива увага приділяється складному й непередбачуваному характеру політичного середовища та його впливу на біженців та організації, що надають допомогу біженцям. В основу аналізу лягли результати кількох місяців безпосередньої взаємодії з українськими біженцями та організаціями, що надають послуги біженцям у регіоні Долина Шенандоа в штаті Вірджинія, а також напівструктуровані інтерв'ю з сім'ями біженців, громадськими захисниками та експертами з питань права.

Гуманітарний коридор на кордоні США

Буквально через декілька днів після агресії 24 лютого 2022 р. до кордону США попрямував невеликий, але стійкий потік українців. У відповідь на це співробітники Бюро митного та прикордонного контролю США (БМПК) почали приймати українців у пунктах в'їзду, використовуючи дозвіл на в'їзд і перебування в США за «гуманітарним коридором» терміном на 12 місяців,² внаслідок чого за перші два місяці війни було прийнято близько 25 000 українців.³

Аналогічні механізми «гуманітарного коридору» використовувалися урядом США під час минулих криз для прискореного розгляду справ щодо спеціально визначених груп: зокрема, після виведення американських військ із В'єтнаму, Іраку та Афганістану. Однак на кордоні США гуманітарні коридори ніколи раніше не використовували для масового пропуску шукачів притулку. Частково це пояснюється тим, що дозвіл на в'їзд і перебування в США по «гуманітарному коридору» фактично не є юридично визнаним імміграційним статусом. Коли такий дозвіл видається, особа, яка його отримала, не проходить офіційну перевірку і не допускається до в'їзду, як того вимагає законодавство США; скоріше, цей дозвіл означає, що ухвалення рішення про правовий статус особи відкладено до майбутньої дати. Іншими словами, наявність такого дозволу правильніше розглядати як «відсутність статусу».⁴ Відповідно, його широке застосування на кордоні США внесло багато плутанини та невизначеності як для власників такого дозволу, так і для служб, що займаються проблемами біженців.

Як особи, допущені в рамках гуманітарного коридору, українці, прийняті в перші дні війни, отримували дозвіл на легальний в'їзд без жодних гарантій подальшої допомоги. Не маючи офіційного імміграційного статусу, вони не могли отримати доступ до державної допомоги, такої як грошова допомога або продовольчі талони. Щобільше, оскільки їх прийняли співробітники БМПК на кордоні, а не як біженців, переселених через Управління з питань переселення біженців (УППБ), такі особи, допущені в межах гуманітарного коридору, від самого початку не мали права отримувати допомогу, яка фінансується УППБ, від

організацій, що надають допомогу біженцям. Хоча такі особи, які отримали дозвіл на в'їзд, відповідали критеріям на подачу заяви на отримання тимчасового дозволу на роботу, тривалий час очікування та плутанина в їхньому правовому статусі призвели до того, що багато хто чекав місяцями без можливості забезпечити себе матеріально.

Найголовніше полягає в тому, що невизначеність навколо цієї процедури залишала осіб, які отримали такий дозвіл, у хиткому стані правової невизначеності. Не маючи офіційного правового статусу в осіб, допущених у рамках гуманітарного коридору, немає можливості отримати посвідку на постійне проживання в США доти, доки Конгрес не ухвалить закон, що змінює їхній статус, чого досі не було зроблено. Крім того, цей дозвіл на в'їзд не передбачає чіткої процедури продовження терміну перебування в країні. У міру наближення закінчення 12-місячного терміну дії дозволу на в'їзд ця плутанина викликала у багатьох його власників величезний стрес і тривогу. Деякі з них намагалися повернутися до місця перетину кордону, де вони вперше в'їхали в країну, щоб попросити про продовження терміну перебування, інші чекали та сподівалися, що буде виданий указ про продовження терміну їхнього перебування, ще інші планували покинути США та шукати захисту в інших країнах. Ніхто точно не знав, що станеться, коли закінчиться термін дії їхнього дозволу.

Статус тимчасового захисту (СТЗ)

Через два тижні після початку війни адміністрація Байдена оголосила про перший офіційний механізм захисту українців у США, надавши громадянам України право на отримання статусу тимчасового захисту (СТЗ). Програму СТЗ, яка бере початок у 1990 році, розробили для захисту іноземних громадян, які проживають у США, від примусового вислання, якщо умови в країні їхнього походження були визнані небезпечними для повернення, зазвичай через війну, стихійне лихо або політичну нестабільність. Наразі СТЗ охоплює приблизно 610 000 осіб з 16 країн. Як випливає з назви, СТЗ надає тимчасовий захист (на термін до 18 місяців)

громадянам країн, внесених до реєстру СТЗ. Як і перебування в рамках гуманітарного коридору, він не є юридично визнаним імміграційним статусом і не передбачає можливості отримання посвідки на постійне проживання. Проте дозвіл на перебування в рамках СТЗ може бути продовжено на невизначений термін, якщо небезпечні умови в країні зберігаються.⁵

Спочатку передбачалося, що до програми СТЗ для України буде включено лише громадян України, які проживали в США на 1 березня 2022 року або раніше, що фактично обмежувало право на набуття статусу СТЗ особами, які вже перебували в країні на момент початку війни. Однак згодом до цього регламенту було внесено зміни, відповідно до яких до програми було включено українців, які влаштувалися в США 11 квітня 2022 року або раніше, тобто тих, хто прибув у перші шість тижнів після російського вторгнення. За даними урядових чиновників, у Сполучених Штатах зараз проживає близько 26 000 власників статусу СТЗ з України.

Подібно до дозволу на в'їзд і перебування у США за «гуманітарним коридором», в рамках СТЗ пропонується тимчасове легальне проживання й можливість подати заяву на отримання робочої візи. Проте учасники не мають права на державну допомогу та немає прямого шляху до отримання посвідки на постійне проживання. Більше того, немає жодних гарантій того, як довго власники статусу СТЗ матимуть право залишатися в США. Хоча Міністерство внутрішньої безпеки нещодавно поновило право на СТЗ для українців ще на 18 місяців, продовживши програму до 19 квітня 2025 року, незрозуміло, що станеться з власниками статусу СТЗ після цього.⁶ Одним словом, власники статусу СТЗ опинилися в такому ж хиткому становищі, як і ті, кому надали допуск на в'їзд на кордоні США.

Єднання заради України (U4U)

Через два місяці після початку російської агресії адміністрація Байдена оголосила про розширення програми тимчасового захисту для українців: Єднання заради України (U4U). За цією програмою

щонайменше 100 000 українців, які звертаються за захистом у США, за підтримки приватних американських спонсорів можуть отримати дозвіл на в'їзд і перебування в США протягом 24 місяців у межах гуманітарного коридору. Програма U4U, що представляється як ефективний спосіб мінімізації витрат, збільшення потенціалу та залучення громадськості, виявилася оперативним і ефективним механізмом, що дозволяє українцям легально в'їждати до США. На початок січня 2023 р. приблизно 200 000 американців подали заяви на участь у програмі як приватні спонсори, і приблизно 140 000 українців в'їхали або отримали дозвіл на в'їзд до США в межах цієї програми.⁷

Програма U4U також зарекомендувала себе як ефективний інструмент, що дає змогу контролювати потік українців, які прагнуть потрапити до США. В рамках програми, розробленої з метою запобігання спонтанним спробам в'їзду, вимагається, щоб заявники залишалися за межами США доти, доки не отримають дозвіл на в'їзд до країни в рамках гуманітарного коридору. З 25 квітня 2022 року українці, які перетинають кордон США без попереднього дозволу, підлягають примусовому висиланню та втрачають право на отримання дозволу на в'їзд і перебування в США по «гуманітарному коридору» в майбутньому. Судячи з того, що в період із квітня до травня 2022 р. кількість спонтанних перетинів кордону українцями скоротилася на 98%, програма, вочевидь, виявилася успішною, запропонувавши передбачуваніший і організованіший канал в'їзду.⁸

Однак, оскільки в програмі U4U використовується механізм «гуманітарного коридору», її учасники не мають офіційного імміграційного статусу в США та чіткого шляху до отримання посвідки на постійне проживання, а також від самого початку вони були обмежені в отриманні державної допомоги й допомоги для біженців, що фінансується УППБ. У ширшому плані критики стверджують, що використання програмою U4U гуманітарного коридору порушує сам принцип механізму видачі дозволів на в'їзд: його слід застосовувати

тільки у виняткових обставинах як «засіб останньої надії»,⁹ інші ставлять під сумнів модель спонсорства U4U, застерігаючи від неоліберальної «приватизації» допомоги біженцям.¹⁰

Мінливі цілі та нездійснені надії

Однією з найсерйозніших проблем як для учасників програми, так і для організації, що займаються проблемами біженців, була непрозорість і крайня невизначеність політичної ситуації. Найбільш чітко це проявляється в невіршеному питанні, з яким стикається практично кожен власник статусу тимчасового захисту: «Як довго я зможу тут перебувати?» Цьому також сприяють заяви, зроблені в останню мить, мінливі правила та параметри відповідності критеріям програми, а також фундаментальна невідповідність між очікуваннями біженців і реальним станом справ.

Всі програми, про які тут йде мова, ґрунтуються на вихідному припущенні, що українці, вигнані війною зі своїх домівок, потребуватимуть лише тимчасового захисту. У такого підходу є свої переваги, як політичні, так і практичні, але є і витрати, які в основному лягають на плечі тих, кого ці програми покликані захистити. У розмовах з українцями з тимчасовим дозволом та захисниками прав біженців я неодноразово чув про стрес та тривогу, викликані незнанням того, коли закінчиться термін дії їхнього легального права на перебування в країні та що робити, якщо він закінчиться. Життя людей було поставлено на паузу. Відкладалися рішення про роботу, навчання та забезпечення житлом. А талановиті й цілеспрямовані люди вважали за краще не інвестувати у своє життя в США, побоюючись, що все, що вони побудували, може бути втрачено в один момент.

Для деяких людей така невизначеність відчувається особливо гостро. Не пощастило тим власникам дозволу на в'їзд, які приїхали після 11 квітня (дата припинення дії програми СТЗ) і до 25 квітня (дата початку дії програми U4U). Вони пережили вкрай тривожний період, оскільки від дня початку війни минуло понад рік, а про те, чи буде продовжений їхній 12-місячний

дозвіл на перебування, як і раніше, нічого не було відомо. Коли 13 березня 2023 р. адміністрація Байдена нарешті оголосила про продовження терміну дії програми ще на 12 місяців, це була радісна новина, але занадто запізнювала, щоб розвіяти страх і невпевненість, пов'язані з невизначеністю в майбутньому.

Неясність і невизначеність виникли також унаслідок серйозних змін у політиці щодо права на отримання пільг і допомоги у рамках програм. Зокрема, після того, як упродовж трьох місяців українцям із тимчасовим дозволом на перебування в країні відмовляли в доступі до федеральної державної допомоги та програм підтримки, що фінансуються УППБ, вищі посадові особи переглянули свій курс, ухваливши Закон про додаткові асигнування для України в травні 2022 р., у якому було виділено фінансування для федеральної допомоги та програм підтримки, що фінансуються УППБ. Ця зміна політичного курсу була безумовно позитивним моментом для власників тимчасового статусу, які потребують підтримки. Однак після того, як протягом кількох місяців українським мігрантам повідомляли про те, що вони не відповідають критеріям для отримання допомоги, служби допомоги біженців були змушені поспіхом поінформувати потенційних одержувачів допомоги про зміни, наймати нових соціальних працівників і створювати нові системи підтримки.

Насамперед майже всі українські біженці та громадські активісти, з якими я стикався у своїй роботі, відзначали глибоку невідповідність між правами та можливостями, які українці очікували отримати в Сполучених Штатах Америки, і реальним станом справ, у якому вони опинилися після прибуття. Незважаючи на те, що мігранти, які прибули пізніше, користуються дедалі надійнішими системами підтримки та досвідом тих, хто приїхав до них, вони, як і раніше, стикаються з неефективною імміграційною системою й болісною невизначеністю, пов'язаною з короткостроковими рішеннями для довгострокових проблем

Політичні наслідки

Один з найочевидніших висновків із цього аналізу полягає в тому, що законодавцям слід надавати першочергового значення завчасному сповіщенню про передбачувані подовження терміну дії тимчасових дозволів на перебування у США та про зміни критеріїв участі у програмі, щоб зменшити невизначеність і плутанину, з якими стикаються учасники програми. Більш чітка офіційна інформація про обмежені можливості правового захисту, які доступні для українців у США також допоможе краще підготувати та інформувати шукачів притулку. Однак найочевидніший спосіб поліпшити результати політики як для біженців, так і для приймаючих громад — це створення Конгресом легального шляху до отримання посвідки на постійне проживання для українців, які перебувають нині під тимчасовим захистом. Це не лише найкращий спосіб, що дає змогу переміщенням унаслідок війни особам зберегти свою гідність і добробут, це ще й стимул для численних талановитих і працьовитих українців інвестувати свої ресурси в місцеві громади в США, що принесе користь усім учасникам процесу.

Деніел Дж. Бірс beersdj@jmu.edu

Доцент, факультет правознавства, Університет Джеймса Медісона

1. У 2022 фінансовому році у Сполучені Штати Америки переселилося лише 1 610 українців по Програмі прийому біженців в США.
2. National Immigration Forum (2022) *Explainer: Humanitarian Parole (Національний імміграційний форум (2022) Пояснення: Гуманітарні коридори)* bit.ly/explainer-humanitarian-parole
3. Sullivan E (2023) 'Biden Extends Stay for Thousands of Ukrainians', *The New York Times*, 13 March 2023 (Салліван Е. (2023) «Байден продовжив перебування для тисяч українців», *«Нью-Йорк Таймс»*, 13 березня 2023 р.) bit.ly/ukraine-war-refugees
4. Refugees International (2022) *Supplementary Protection Pathways to the United States: Lessons from the Past for Today's Humanitarian Parole Policies* (Міжнародна організація у справах біженців (2022) «Шляхи додаткового захисту у Сполучених Штатах Америки: уроки минулого для сучасної політики гуманітарних коридорів») bit.ly/supplementary-protection-pathways-united-states
5. Congressional Research Service (2023) *Temporary Protected Status and Deferred Enforced Departure*. (Дослідницька служба Конгресу (2023) *Статус тимчасового захисту та відстрочення примусовий виїзд*) <https://sgp.fas.org/crs/homesecc/R520844.pdf>

6. US Citizen and Immigration Services (2023) *Secretary Mayorkas Extends and Redesignates Temporary Protected Status for Ukraine* (Служба громадянства та імміграції США (2023) Міністр Майоркас продовжив та встановив новий статус тимчасового захисту для України) <https://bit.ly/extend-temp-protection-us>

7. Murray A (2023) 'Ukrainians by the thousands arrive in states, but with a time limit' *New Jersey Monitor*, 20 January 2023 (Мюррей А. (2023) «Українці тисячами прибувають до Сполучених Штатів Америки, але з обмеженням у часі», «Нью-Джерсі Монітор», 20 січня 2023 р.) bit.ly/ukrainians-thousands-arrive-states

8. Veuger S, Nowrasteh A and Watson T (2023) 'Biden Can Use a First Fix for a Broken Immigration System', *Foreign Policy*, 30 January 2023 (Вейгер С., Новрасте А. і Вотсон Т. (2023) «Байден може спробувати полатити зламану імміграційну систему з першої спроби», «Форін Полісі», 30 січня 2023 р.) <https://bit.ly/biden-immigration-system-humanitarian-parole>

9. Див. виноски 1.

10. Volk S (2023) 'Welcoming refugees is great, but privatizing resettlement is not the best answer', *Cleveland.com*, 29 January 2023 (Вольк С. (2023) «Приймати біженців — це чудово, але приватизація переселення — не найкраща відповідь», *Cleveland.com*, 29 січня 2023 р.) bit.ly/welcoming-refugees

Громадяни України переміщені внаслідок війни до Росії

Лідія Куземська

Без підтримки міжнародних інституцій переміщені українці в Росії опинилися в хиткій ситуації, коли вони залежать від волонтерської допомоги та державної підтримки, яка надається лише за умови набуття російського громадянства.

В той час як міжнародна увага, цілком справедливо, зосереджена на депортації українських дітей до Росії, менше відомо про загальну ситуацію та потреби інших громадян України, переміщених через війну до Росії. Вони значною мірою залишаються недосяжними для режиму міжнародного захисту та без підтримки з боку української держави, оскільки дипломатичні відносини між двома країнами були розірвані в лютому 2022 року. Згодом Росія закрила всі гуманітарні коридори між окупованими територіями та підконтрольною уряду територією України. Більшість цивільних осіб, що тікали від війни, мали обмежений вибір щодо маршруту втечі з зони активних воєнних дій, і чимало з них було депортовано російськими органами влади.¹ Усі мали пройти «фільтрацію»: обов'язковий процес перевірки, що передбачає перевірку документів, зняття відбитків пальців та фотографування, перевірку телефонів, особистий обшук, допит, (часто безпідставне) затримання та іноді тортури.²

Офіційна інформація щодо кількості українців, переміщених через війну до Росії, та їхніх потреб є обмеженою. Російські дані про рух населення та соціально-демографічні зміни вважаються ненадійними; вони також все частіше приховуються від контролю з боку громадськості. Діяльність

основних гуманітарних організацій, зокрема УВКБ ООН, обмежується російським урядом одиничними візитами з метою моніторингу до державних пунктів тимчасового розміщення (ПТР), які завжди здійснюються під супроводом російських чиновників.

Останнє число, надане УВКБ ООН (через Український портал даних) щодо загальної кількості перетинів кордону з України до Росії, становило 2,85 мільйона; це було 3 жовтня 2022 року – за два дні до того, як Росія оголосила, що окуповані регіони є частиною Російської Федерації, і всіх жителів визнала громадянами Росії. З того часу УВКБ ООН не оновлювало інформацію про кількість перетинів кордону, можливо, тому що Росія тепер вважає переміщених українців своїми громадянами, які пересуваються в межах території Росії. У червні 2023 року УВКБ ООН нарешті оновило свій портал, вказавши, що в Росії зареєстровано 1,27 мільйона «біженців з України». Однак ця цифра не збігається з загальною кількістю українців, які отримали будь-який вид документально підтвердженого статусу у 2022 році.

Варіанти правового статусу

Громадяни України можуть в'їжджати та перебувати в Росії протягом трьох місяців без реєстрації правового статусу. Однак

вони не зможуть користуватися державною підтримкою або послугами, якщо вони не нададуть правомірною вигляду своєму перебуванню за допомогою отримання одного із зазначених нижче статусів.

По-перше, але який фактично майже не існує в реальності, — це **статус біженця**. У 2022 році його отримали лише п'ятеро громадян України. Загалом з 2014 року статус біженця отримали 26 українців. Процес подання заявки на нього є тривалим, і російські чиновники його сильно ускладнюють.

По-друге, переміщені українці можуть подавати заяви на отримання **статусу тимчасового притулку**. Після отримання цього статусу особа може перебувати в Росії протягом одного року (з можливістю продовження), може звернутися за одноразовою грошовою допомогою в розмірі 10 000 рублів (приблизно 123 долари США), може працювати або навчатися, але не може залишити територію Росії без втрати цього статусу. Загалом протягом 2022 року статус тимчасового притулку в Росії отримав 97 591 громадянин України, але до кінця року цей статус зберігало лише 65 374 осіб. Деякі вийшли з країни; інші подали заяви на отримання інших статусів або пройшли натуралізацію³

Третій варіант для переміщених українців — подати документи на отримання **посвідки на тимчасове чи постійне проживання**. Це не дуже популярно через тривалі процедури, після проходження яких виплачують невелику суму готівкою та надають лише деякі пільги та соціальні послуги, а також встановлюються численні обмеження щодо подорожей та праці.

Нарешті, четвертий варіант — **натуралізація**, якому найбільше віддають перевагу російські чиновники. З 2019 року Росія пом'якшила вимоги щодо натуралізації для громадян України, особливо для вихідців з окупованого Донбасу. У травні-липні 2022 року, після окупації південно-східних українських територій, процедура натуралізації для громадян України була ще більше спрощена і стала де факто обов'язковою на окупованих територіях. Для українців, переміщених через війну, які вже перебувають на території Росії, натуралізація часто

є єдиним шляхом отримання доступу до послуг, таких як повне державне медичне страхування, безплатні ліки, соціальні пільги та пенсії. Аналогічно, доступ до легального працевлаштування, освіти, іпотечних кредитів та банківських кредитів полегшується для громадян з постійним місцем проживання, але є важкодоступним для іноземців з тимчасовим проживанням.

Загалом у 2022 році російське громадянство отримали 300 000 громадян України. Багато людей відмовляються подавати заяву на натуралізацію через страх перед наслідками в Україні, де вони залишили рідних і майно, і куди сподіваються повернутися. Інші бояться бути призваними до російської армії або що їм не дозволять вийти з території Росії.

Обмеження та допомога

Українці, які подають заяви на отримання будь-якого статусу в Росії, повинні пройти обов'язкове взяття відбитків пальців і медичні обстеження, а також надати офіційно засвідчені переклади відповідних документів з української на російську мову. Однак документи переміщених українців могли бути знищені (під час перебування в зоні бойових дій), втрачені під час подорожі, або конфісковані російськими органами під час процедури «фільтрації». Крім того, українські банківські картки та SIM-картки не працюють у Росії, а переміщеним українцям не дозволено обмінювати українську готівку. Люди з ВІЛ-СНІДом, туберкульозом або гепатитом навряд чи пройдуть медичне обстеження та отримають необхідні їм медичні послуги. Уразливі групи людей, такі як люди зособливими потребами, люди похилого віку, діти-сироти та всі, хто перебуває під державною опікою, люди, які були «евакуйовані» російською владою, мають обмежений вплив на вибір місця їхньої майбутньої евакуації та на те, який статус вони отримують.

Опинившись у Росії, можливості переміщених українців залежать від їхніх соціальних зв'язків, наявних ресурсів і соціально-демографічних характеристик. Ті, у кого в Росії є родичі або друзі, чи є достатні фінансові можливості, можуть спробувати

ухилитися від стандартного порядку обов'язкового розподілу по регіонах Росії та розселення в одному з державних пунктів тимчасового розміщення (ПТР): гуртожитках, літніх таборах, санаторіях чи спортивних закладах. В ПТР надається безплатне проживання та харчування, але зазвичай вони знаходяться у віддалених районах, далеко від можливостей працевлаштування, освітніх закладів та медичних установ. Як повідомляють, станом на кінець 2022 року у 807 ПТР у 58 регіонах Росії проживало 42 000 осіб, з них 12 000 дітей.⁴

Українці, переміщені через війну до Росії не можуть розраховувати на міжнародні організації, які зазвичай працюють в ситуаціях масового прибуття біженців, таких як УВКБ ООН або Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ). Незважаючи на те, що УВКБ ООН має офіс в Росії, ця організація не працює (точніше кажучи, їй не дозволено працювати) безпосередньо з українцями. Натомість УВКБ ООН у Росії покладається на співпрацю з місцевими російськими організаціями, такими як «Гражданское содействие» (Громадянське сприяння), Російський Червоний Хрест, «Здоровье и Жизнь» (Благодійний фонд «Здоров'я та життя») та Фонд «СІСЛА» для розподілу гуманітарної допомоги.⁵ Згідно з даними моніторингових візитів, проведених російським представництвом УВКБ ООН, українці, які проживають в ПТР, стикаються з проблемами доступу до необхідних документів, пенсій, соціальних пільг та компенсацій за втрачене чи знищене майно на окупованих територіях. Безумовно, мало хто відчуває спроможність висловлювати заперечення, живучи під пильним державним контролем і будучи повністю залежним від державної підтримки.

Громадяни України, які перебувають поза межами державних ПТР, потрапили перед труднощами доступу до будь-яких публічних послуг без попередньої легалізації свого перебування в Росії, що в разі подачі заяви на громадянство може зайняти до шести місяців. Для офіційного працевлаштування та оренди на приватний термін також потрібен юридичний статус. Місця в дитячих садках та школах для дітей, переміщених

через війну, доступні лише за умови офіційної реєстрації їхнього проживання в тому ж самому районі, що не завжди можливо через небажання орендодавців реєструвати тимчасових мешканців, які часто не мають доходу. Чекаючи на свої документи, багато людей змушені братися за випадкову неофіційну роботу; переміщені українці часто заробляють стільки, що ледь вистачає на покриття найнеобхідніших потреб, але не можуть дозволити собі медичну допомогу чи одяг. НУО повідомляють, що на отримання одноразової грошової допомоги в розмірі 10 000 рублів, яку обіцяв російський уряд, потрібно кілька місяців. Тим часом люди залежать від пожертв волонтерів.

Російський Червоний Хрест і Російська Православна Церква, діючи у тісній співпраці та за фінансової підтримки державних органів по всій Росії, в тому числі щодо примусових переселень⁶ – є основними надавачами базової допомоги особам, переміщеним через війну, які живуть як в ПТР, так і поза ними. Місцеві волонтерські групи та новостворені НУО також відіграють роль у наданні базової гуманітарної допомоги, психологічної підтримки, а також допомоги з працевлаштуванням, забезпеченням житла та проїздом для охочих виїхати з Росії. Наприклад, у Москві фонд «Будинок с маяком» використовує отримані пожертви для підтримки 7000 українців, переміщених через війну, за допомогою системи місцевих волонтерів, які допомагають сім'ям орієнтуватися в різноманітних послугах, що доступні їм у фонді, для того, щоб вони могли стати на ноги протягом шести місяців.

Транснаціональні мережі волонтерів, такі як «Рубікус»⁷ та «Допомагаємо виїхати»⁸, організують виїзд для українців, зокрема для осіб з інвалідністю або тих, хто переїжджає з домашніми тваринами, з окупованих територій або з Росії до ЄС або інших країн (таких як Грузія чи Туреччина). Технічно громадянам України дозволяється виїжджати з Росії з будь-яким документом, що підтверджує їх особу та громадянство, але часто виникають штучні перешкоди та затримки, а тим, хто не має документів, що посвідчують особу, або має російське громадянство може бути заборонено виїжджати. Деякі українці

залишаються в Росії через сімейні зв'язки, знання мови, свій стан здоров'я, бажання бути ближче до свого рідного краю та надії згодом повернутися, відсутність коштів для подальших переїзтів та через загальну утомленість від переїзтів.

Численні виклики стоять перед українцями, які проживають у країні, що спричинила їхнє переміщення. Вони змушені продиратися через державні бюрократичні лабіринти, які в першу чергу спрямовані на їхню натуралізацію, а не на надання всебічної підтримки для місцевої інтеграції чи забезпечення можливості повернення додому. Поки незрозуміло, як українська держава регулюватиме можливе повернення та реінтеграцію своїх громадян (де факто з подвійним громадянством).

Враховуючи жорсткий авторитарний режим у Росії, її вихід із Європейської конвенції з прав людини та розслідування Міжнародним кримінальним судом воєнних злочинів проти українського цивільного населення, включно з депортаціями, міжнародна спільнота не може покладатися на наявні міжнародні інструменти та практики для сприяння застосування підходу, заснованого на правах людини, до переміщених внаслідок війни українців у Росії. Вона може лише тримати кордони з Росією відкритими для тих, хто може залишити її територію, забезпечуючи доступ до захисту або сприяючи їх поверненню в Україну.

Лідія Куземська

Lidia.kuzemska@gmail.com @kuzemska2

Дослідниця, Форум трансрегіональних досліджень, м. Берлін

1. Інформаційний центр прав людини ЗМІНА (2022) «Депортація громадян України з території ведення активних бойових дій чи з тимчасово окупованої території України на територію Російської Федерації та Республіки Білорусь» bit.ly/deportation-ukrainian-citizens-ukr
2. Amnesty International (2022) *“Like A Prison Convoy”: Russia’s Unlawful Transfer And Abuse of Civilians In Ukraine During ‘Filtration’* (Організація Amnesty International (2022) «Немов по етапу»: Незаконне вивезення та насильство проти цивільних в Україні під час російської «фільтрації» bit.ly/like-a-prison-convoy)
3. Civic Assistance Committee (2023) *‘Russian passport became a “toxic active”*. *Statistics of the Ministry of Interior for year 2022’* (Організація «Комітет «Громадянське сприяння» (2023) «Російський паспорт став «токсичним активом». Статистика Міністерства внутрішніх справ за 2022 рік») refugee.ru/en/doklady/sterm-2022-toxic/
4. МК.ру (2022) *‘The number of refugees from Ukraine in Russia reached 5 million’* (МК.ру (2022) «Кількість біженців з України в Росії досягло 5 мільйонів») (лише російською) bit.ly/ukraine-refugees-russia
5. UNHCR Russia (2023) *‘Help available to persons arriving to the territory of Russia due to the conflict in Ukraine’* (УВКБ ООН Росія (2023) «Допомога для осіб, які прибувають на територію Росії через конфлікт в Україні») (лише російською) <https://bit.ly/help-for-ukr-ref>
6. Korniyenko, Yanina (2022) *‘Deport thy Neighbor How the Russian Orthodox Church together with the security forces forcibly relocate Ukrainians to Russia’*, (Корнієнко, Яніна (2022) «Депортуй ближнього свого: як Російська православна церква разом із силовиками примусово переселяють українців до Росії.») [Slidstvo.info](https://www.slidstvo.info/english-stories/deport-thy-neighbor-how-the-russian-orthodox-church-together-with-the-security-forces-forcibly-relocate-ukrainians-to-russia/), <https://www.slidstvo.info/english-stories/deport-thy-neighbor-how-the-russian-orthodox-church-together-with-the-security-forces-forcibly-relocate-ukrainians-to-russia/>
7. helpua.rubikus.de/en
8. helpingtoleave.org/en

Потреби в захисті, виявлені переміщеними українськими дітьми та підлітками

Лорен Мюррей, Джаспер Лінке та Ралука Стоїчан¹

Дослідження, проведені з переміщеними українськими дітьми та підлітками, показують, що гуманітарні організації повинні надавати їм можливість висловлювати свої занепокоєння, почуття та думки.

Прагнення дітей і підлітків з числа переміщених осіб ділитися своїми занепокоєннями й обговорювати з дослідниками шляхи їх вирішення свідчить про цінність прямих консультацій як методу оцінки їхніх потреб. Гуманітарна спільнота зобов'язана прислухатися до цих думок і активніше включити

консультації з дітьми до планування та розроблення програм відповідно до Конвенції ООН про права дитини й того, як це викладено в Основному гуманітарному стандарті.

У партнерстві з організацією «Врятуймо дітей» (Save the Children) (SC) у період із грудня 2022 р. до січня 2023 р. центр ІМПАСТ

провів консультації з українськими біженцями 3-поміж дітей та підлітків, а також з їхніми опікунами в Польщі та Румунії, а також телефонне опитування опікунів.² У кожній країні в школах і консультативних центрах проводили консультації з урахуванням вікових особливостей і з поділом за статтю та віком.³

Занепокоєння з приводу безпеки та добробуту

«Я дуже сумую за татом та друзями. Це турбує мене найбільше». (Хлопчик, 12-14 років, Румунія)

Наше дослідження показало, що респонденти загалом почуваються в безпеці в новій обстановці. Проте всі діти, підлітки та опікуни висловлювали низку побоювань щодо своєї безпеки та добробуту, пов'язаних із невизначеністю їхнього становища та ситуацією, що постійно змінюється в Україні. Вони особливо турбувалися про майбутнє, сумували за рідними, друзями та домашніми тваринами. Навіть молодші діти були добре обізнані про ситуацію в Україні та повідомляли, що чули, як члени родини говорили про конфлікт і описували відеоролики, які вони подивилися. Судячи з усього, діти постійно перебувають під впливом ситуації в Україні. Для деяких із них це посилюється спогадами про травматичні події, такі як атака на їхні будинки та їхнє руйнування; інші зазначають, що їх лякають гучні звуки.

«Були випадки, коли поляки обзивали українців, навіть мене». (Дівчина, 15-17 років, Польща)

Діти, особливо підлітки, розповідали, що вони не тільки сумують за своїми друзями з України, але до того ж відчувають самотність і зазнають дискримінації. У Польщі діти різного віку зазначали, що в них мало друзів, а в Румунії це особливо було розповсюджено серед підлітків. Деякі учасники також розповідали про «грубу» поведінку місцевих дітей та дорослих.

У Румунії дискримінація здебільшого відбувається за межами школи (на ігрових майданчиках, на вулиці та в громадському транспорті) — головним чином з боку місцевих дітей; хлопчики також повідомляли,

що зазнавали фізичного насильства. У Польщі учасники повідомляли про словесну агресію та образи як у школі, так і за її межами, які вчиняли як дорослі (включно з учителями), так і діти. Діти в Польщі були стурбовані недобррозичливим ставленням приймаючих громад і словесною дискримінацією, наприклад, ксенофобськими або образливими висловлюваннями про війну. Крім того, учасники опитування в обох країнах зазначили, що однією з найсерйозніших проблем для них було незнання місцевої мови, що ускладнювало самостійне отримання допомоги, переміщення населеним пунктом і виконання доручень.

Хоча респонденти здебільшого зазначили, що почуваються у фізичній безпеці, вони, як і раніше, стикаються зі значними перешкодами на шляху до того, щоб почуватися комфортно і бути прийнятими в новому для них середовищі. В умовах, коли закінчення війни найближчим часом не передбачається, вкрай важливо, щоб гуманітарні організації сприяли зміцненню соціальної згуртованості через розроблення та визначення цільової спрямованості своїх програм. Це можуть бути спільні заходи, міжкультурне навчання та мовні курси для дітей.

Захисні фактори

«Тепер моя думка більш значуща. Батьки радяться зі мною. В Україні такого не було». (Хлопець, 15-17 років, Румунія)

Респонденти в переважній більшості випадків зазначали, що рідні служать для них основним джерелом захисту, і повідомляли, що обговорювали свої занепокоєння з батьками. Більшість підлітків зазначили, що вони обізнані з труднощами, які стоять перед сім'єю, і відчувають, що до них дослухаються та залучають до процесу ухвалення рішень. Однак у сприйнятті самостійності спостерігалися гендерні відмінності. У Польщі хлопчики-підлітки, як правило, говорили, що їх недостатньо залучають до ухвалення рішень у сім'ї, а дівчатка-підлітки часто вважали, що їхня ставка негативно впливає на їхню участь в ухваленні сімейних рішень і самостійність.

Яна, 9 років (ім'я змінено). Українська школа, Варшава. Джерело: Пол Ву / Комітет DEC

Другим основним надійним джерелом допомоги та душевного комфорту були названі друзі. Респонденти змогли налагодити та підтримувати нові дружні стосунки з іншими українськими дітьми та розраховувати на їхню емоційну підтримку. Хоча деякі респонденти розповіли про те, що стикалися з дискримінацією, деякі відзначили приймаючу громаду як важливий захисний фактор, повідомивши, що відчувають гостинність і підтримку з боку місцевих жителів.

Нарешті, діти в обох країнах підкреслили важливість проведення часу на відкритому повітрі. Це свідчить про те, що спільні позакласні заходи на відкритому повітрі для українських дітей і дітей із приймаючої громади можуть сприяти як підвищенню рівня добробуту, так і встановленню стійкіших соціальних зв'язків, які не потребують знання спільної мови.

Необхідно, щоб допомога була спрямована не тільки на дитину, а й на навколишні групи підтримки, зокрема, на осіб, які здійснюють основний догляд за дітьми, а також на людей та організації, які перебувають у щоденному контакті з дітьми. Крім того, хоча забезпечення базових потреб залишається пріоритетним завданням будь-якого механізму надання допомоги, край важливо забезпечити дітям можливість налагоджувати соціальні зв'язки та брати участь у

соціально-психологічних і розважальних заходах.

Нагальні потреби та доступ до послуг

Респонденти в обох країнах наголосили на необхідності розширення позакласних занять та спілкування з однолітками. Основними перешкодами для участі в таких видах діяльності є відсутність фінансових коштів та їхня недоступність. У Польщі діти хотіли мати більше можливостей для занять різними видами спорту, а не тільки футболом. Діти та підлітки також хотіли мати триваліше та краще сплановане дозвілля. У Румунії діти, які відвідують як українські онлайн уроки, так і звичайні заняття в школі, здебільшого скаржилися на брак вільного часу. Діти в Польщі, які навчаються у другу зміну, зазначають, що не можуть з користю провести вільний час у першій половині дня, бо більшість позакласних заходів заплановано на другу половину дня або на вечір.

«Я хочу звернутися до психолога, але боюся розповісти про це мамі». (Дівчинка, 12-14 років, Румунія)

Деякі діти в обох країнах заявили, що їм необхідний ширший доступ до послуг у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (ПЗПС). Деякі підлітки пояснювали, що не знають, як звернутися до фахівця з психічного здоров'я, інші говорили,

що їхні батьки не схвалюють їхнього звернення до цієї служби. На протигагу цьому особи, які здійснюють догляд, набагато меншою мірою приділяли увагу потребам дітей у сфері ПЗПСП, коли їх запитували про основні занепокоєння. Це потенційно вказує на різницю у сприйнятті дітьми-біженцями та їхніми опікунами актуальності психосоціальних потреб та їхнього доступу до послуг у сфері ПЗПСП.

«Нам не вистачає грошей. Ціни різко зросли» (Хлопець, 15-17 років, Румунія)

Респонденти в обох країнах наголошують на необхідності додаткових фінансових ресурсів для своїх родин. Це допомогло б отримати доступ до послуг, особливо до медичного обслуговування (включно зі стоматологічним) та позакласних занять. Діти в Польщі розповіли, що висока вартість, низька якість послуг і тривалий час очікування перешкоджають їхньому доступу до медичних послуг, а члени родин інколи навіть повертаються в Україну для лікування. Дуже важливо, щоб думка дітей і підлітків вивчалася окремо від їхніх опікунів, щоб послуги могли бути пристосовані до їхніх потреб. Не вирішуючи ці проблеми, ми ризикуємо тим, що діти будуть відчувати постійний стрес, який поглиблюється, а сім'ї будуть змушені вдаватися до негативних способів розв'язання проблем, наприклад, повертатися в зону конфлікту, щоб отримати доступ до послуг. Дуже важливо враховувати ці різні перешкоди під час надання фінансової допомоги.

Рекомендації від дітей та підлітків

Найбільш поширеним рішенням, яке діти пропонували для поліпшення доступу до послуг, була фінансова допомога. У Польщі респонденти повідомили, що для отримання медичної допомоги їм необхідні грошові кошти. У Румунії пріоритети респондентів різнилися: вони повідомляли, що їм потрібні гроші на позакласні заняття, на купівлю більш якісних або додаткових харчових продуктів, а також на такі специфічні потреби, як витрати на інтернет і телефон. Деякі підлітки в Румунії зазначали, що шукають роботу з частковою зайнятістю, щоб зробити свій внесок

у дохід родини. Діти також наголосили на необхідності фінансової допомоги для більш вразливих груп населення, як-от літні люди, багатодітні сім'ї, люди з обмеженими можливостями або біженці, які нещодавно прибули.

Щодо позакласних занять, то учасники висловили думку про можливість створення нових об'єктів або курсів для занять, яких немає там, де вони зараз мешкають. Кілька дітей вказали, що хотіли б мати україномовних організаторів. Діти та підлітки в обох країнах відзначали своє бажання відвідувати мовні курси для вивчення мови приймаючої громади та англійської мови. Вони часто пояснювали, що такі заняття були б важливими й для їхніх опікунів, щоб допомогти їм влаштуватися на роботу.

Проблеми, зазначені дітьми та підлітками, можуть бути наслідком відсутності доступних видів діяльності або нестачі інформації про те, що доступно. У рамках усіх заходів із надання допомоги ведеться робота зі складання міжвідомчих довідників, щоб зробити заходи, місця їхнього проведення та вимоги доступними для біженців, однак може знадобитися ширше поширення цієї інформації. Отримані дані, однак, свідчать про напруженість у наданні послуг. Можуть знадобитися додаткові послуги, зокрема, щодо забезпечення мовних можливостей для роботи зі зростаючим населенням.

Висновок

Заходи з надання допомоги Україні характеризуються недостатньою поінформованістю про думки дітей протягом усієї їхньої подорожі. Дослідження засвідчило, що, хоча більшість дітей і підлітків загалом почуваються в безпеці в приймаючій країні, вони часто глибоко переживають невизначеність свого становища та страждають від розлуки, самотності та дискримінації. Учасники консультацій відзначали відсутність психологічної підтримки та обмежений доступ до дозвілля, особливо до занять спортом. Під час свого вимушеного переселення вони насилу реалізують своє право на «відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають віку дитини».

Основні рекомендації для гуманітарних організацій, державних органів і громадських організацій, які надають підтримку українським дітям і підліткам:

- Надавати дітям і підліткам відповідні віку можливості розповісти про свої переживання тим, хто прагне надати їм підтримку.
- Надавати можливості для участі у позакласних заходах.
- Зміцнювати та розширювати служби ПЗПСП з акцентом на роботу з переживаннями з приводу ситуації в Україні та загальною невизначеністю в житті дітей.
- Зменшити фінансові та часові перешкоди, що заважають доступу дітей та підлітків до медичного обслуговування та позакласних занять.
- Забезпечити кращий доступ до мовних курсів і можливості спілкування зі своїми однолітками в приймаючій громаді.
- Надавати відповідну до віку та статі інформацію про проведені заходи та послуги, що надаються, і забезпечувати її поширення в зручній для дітей формі.

Лорен Мюррей

lauren.murray@savethechildren.org

Провідна консультантка з питань захисту дітей у гуманітарній сфері, організація Save the Children

Джаспер Лінке

jasper.linke@impact-initiatives.org

Спеціаліст з оцінювання, IMPACT Initiatives

Ралука Стоічан

raluca.stoican@impact-initiatives.org

Головний спеціаліст з оцінювання, IMPACT Initiatives

1. Research contributors: Killian Foubert, PhD, Álvaro Sardiza, Jessica Durant, Lauren Stephens and Samira Abou Alfa (Співавтори дослідження: Кілліан Фуберт, доктор філософії, Альваро Сардіза, Джессіка Дюрант, Лорен Стівенс і Саміра Абу Алфа).

2. Див. брифінг щодо Польщі bit.ly/pol_ukr_refugee_cp_brief_june23 та брифінг щодо Румунії bit.ly/rou_ukr_refugee_cp_brief_june23

3. Центр ІМПАКТ провів 20 розділень за віком консультацій у Румунії (50 дівчаток, 64 хлопчиків) і 26 у Польщі (95 дівчаток, 97 хлопчиків), розділених за статтю та віком (8-11, 12-14 і 15-17 років). Дослідження було схвалено незалежним комітетом з етичної експертизи. Для надання допомоги в разі виявлення серйозних побоювань або незадоволених нагальних потреб було передбачено механізм направлення до відповідних фахівців. Дослідження має низку суттєвих обмежень, головними з яких є: а) учасники були з-поміж тих, хто отримує підтримку від організації Save the Children та партнерських організацій; і б) не було опитано жодної дитини з обмеженими можливостями, і майже всі діти були українського походження.

4. Мінімальні стандарти захисту дітей у гуманітарній діяльності, Альянс СНРА, 2019.

5. Конвенція ООН про права дитини, стаття 31.

Забуті жертви війни: особи без громадянства в Україні

Олексій Івашук, Софія Кордонець і Джоти Канич

Війна спровокувала ще більше викликів, з якими стикаються особи без громадянства в Україні. Необхідно усунути перешкоди для доступу до гуманітарної допомоги, безперешкодного пересування та захисту.

Через проблеми, з якими стикаються особи без громадянства через відсутність або обмеженість документів, багато з тих, хто живе в охопленій війною Україні, не змогли втекти; вони також стикаються з перешкодами під час пошуку міжнародного захисту і часто не в змозі отримати гуманітарну

допомогу.¹ Однак, незважаючи на серйозність ситуації, це питання не отримує достатньої уваги.

Безгромадянство негативно впливає на мільйони людей у всьому світі, позбавляючи їх основних прав, таких як визнання особистості, освіта, захист дітей, розвиток,

охорона здоров'я, трудова зайнятість, право власності, свобода пересування та захист від свавільного утримання під вартою.² Як це часто трапляється у всьому світі, точно оцінити кількість осіб без громадянства в Україні важко; це пов'язано зі специфікою безгромадянства, труднощами визначення місцеперебування осіб без громадянства та запутаними процедурами документування. Останній перепис населення в Україні у 2001 році зафіксував 82 550 осіб без громадянства, тоді як УВКБ ООН у 2021 році оцінило, що є «щонайменше 35 000 осіб без громадянства та осіб з «невизначеною національністю».³ Ці оцінки не враховують деякі групи, такі як діти, народжені після 2014 року на територіях Криму, Донецької та Луганської областей, а також значну частину ромського населення.⁴ Проблема ускладнюється тим, що багато осіб без громадянства можуть не бажати бути ідентифікованими, через страх наслідків проживання в Україні без документів або з недійсними документами, що посвідчують особу.⁵

Історично демографія осіб без громадянства в Україні є різноманітною і включає тих, хто не зміг довести свою реєстрацію в Україні після розпаду Радянського Союзу; осіб, які опинилися в складних бюрократичних процесах; раніше депортованих осіб, таких як кримські татари та роми. Хоча в Україні існують системні проблеми дискримінації, безгромадянство тут більше пов'язане з правовими та адміністративними прогалинами, які виникли через геополітичні та територіальні потрясіння після розпаду колишнього Радянського Союзу. Різні держави-правонаступниці колишнього Радянського Союзу в різний час приймали закони про міграцію та громадянство, а також почали видавати паспорти в різний час, що посилює ризик безгромадянства. Деякі українці фактично стали особами без громадянства, коли повернулися на батьківщину після розпаду Радянського Союзу і виявили, що їх вважають іноземцями в новій незалежній Україні.⁶ Також не було рідкістю, що люди мали паспорти неіснуючого Радянського Союзу, не маючи

можливості отримати паспорт жодної з новостворених держав.⁷

Поточна ситуація в Україні

Зусилля спрямовані на те, щоб голоси осіб без громадянства в Україні були почуті, не є новим явищем,⁸ і можливо, вже справили позитивний вплив на внутрішню політику, яка тепер визнає, що особи без громадянства існують і можуть мати права. Водночас, незалежно від законодавчих та політичних змін, все ще існують перешкоди для здійснення цих прав. Чи може особа без громадянства здійснити свої права чи ні, значною мірою залежить від таких факторів, як документи, підтвердження місця проживання, етнічна приналежність, та компетентність органів, що розглядають їх заяву. Окрім незгоджених практик, проблемою є також дискримінація. Є звіти про осіб без громадянства, ромів та громадян третіх країн, які отримують відмову у перетині кордону ЄС, які стикаються з умовами, схожими на ув'язнення, та/або які підлягають додатковій перевірці.⁹

Як знак прогресу, у травні 2021 року український уряд впровадив процедуру визнання особою без громадянства (SDP). Заявник повинен спочатку успішно пройти процедуру визнання особою без громадянства (SDP), а потім подати заяву на тимчасове проживання. Це дві окремі процедури. Важливо відзначити, що весь цей процес не гарантує отримання постійного місця проживання, а отже, і можливості набуття українського громадянства. Цей процес займає багато часу і потребує багато ресурсів, не надаючи жодних гарантій щодо врегулювання статусу проживання; водночас ті, хто подає заяву, можуть зіткнутися з такими ризиками, як затримання. Це частково пояснює, чому небагато осіб без громадянства в Україні пройшли цей процес. До моменту російського вторгнення 24 лютого 2022 року лише 55 осіб отримали дозвіл на тимчасове проживання в Україні за допомогою процедури визнання особою без громадянства (SDP), тоді як 1000 заяв все ще очікували розгляду.¹⁰ З того часу було досягнуто незначного прогресу. Через вторгнення реєстри населення в Україні були

закриті на деякий час, і процедура визнання особою без громадянства була призупинена, хоча пізніше її було відновлено в окремих областях. Державні служби перевантажені внаслідок війни.

Переважає більшість осіб без громадянства в Україні не має формального статусу проживання або дійсних документів, що встановлюють особу. Це робить їх уразливими в поточній війні. На додаток до вже критичного обмеження прав, на практиці це означає, що вони не мають доступу до міжнародного захисту. Ще гірше, це може також означати, що вони не мають свободи пересування і навіть не можуть стати внутрішньо переміщеними особами, тому що для того, щоб виїхати за межі свого місця проживання, людям зараз потрібно проходити військові контрольно-пропускні пункти, де потрібні визначений перелік документів, що посвідчують особу.

Через труднощі роботи в зоні воєнних дій, благодійний фонд «Право на захист» (ПнЗ), який є одним із партнерів УВКБ ООН в Україні, втратив зв'язок з третинною осіб без громадянства, з якими раніше підтримував контакт. З тих, з ким БФ «ПнЗ» вдалося відновити контакт, близько 75 % не змінили своє місцезнаходження і не змогли знайти безпечне місце проживання. В інтерв'ю ці люди вказували на страх бути затриманими та допитаними під час перетину військових контрольно-пропускних пунктів через відсутність дійсних документів, що посвідчують особу; незнання безпечних маршрутів; страх розлуки з дітьми, коли у них немає підтвердження батьківства; та, врешті-решт, відсутність будь-якої допомоги в місці призначення. Оскільки більшість осіб без громадянства не мають дійсних документів, вони не мають доступу до житла для внутрішньо переміщених осіб, не можуть зареєструватися як внутрішньо переміщені особи та не мають змоги отримати гуманітарну допомогу. Інтерв'ю виявили, що особи без громадянства почуваються безпечніше в місцях, що є їм знайомими.

Відсутність доступу до гуманітарної допомоги сама по собі є серйозною проблемою для осіб без громадянства в Україні.

Українське законодавство зобов'язує НУО звітувати про всю надану допомогу людям, ідентифікуючи одержувачів за їхніми податковими номерами. Отримувачі допомоги зобов'язані надавати свій податковий номер, щоб отримати будь-яку допомогу, незалежно від того, наскільки малою чи важливою вона може бути, як-от харчові продукти чи ліки. Тому, особи без громадянства можуть вижити, лише знаходячи неофіційну роботу, що практично неможливо у воєнний час, або покладаючись на приватних волонтерів, які не мають суворих правил звітування (хоча це може призвести до зловживань та шахрайства).

За межами України

За даними БФ «ПнЗ», менше ніж 10 % осіб без громадянства, які не мають документів виїхали з України у березні 2022 року, коли перетин кордону був відносно легшим. Навіть якщо особа без громадянства зможе виїхати зі свого населеного пункту і її не зможуть повернути назад на кордоні, вона, ймовірно, зіткнеться з новими проблемами, коли виїде за межі України. Реалізація таких законів, як Директива ЄС про тимчасовий захист (ДТЗ), може суттєво відрізнитися в залежності від країни, пункту перетину кордону, міграційної служби, органів місцевої влади або навіть ставлення цих органів.

Як вже згадувалось вище, лише 55 особам без громадянства було визнано та надано статус тимчасового проживання в Україні до 24 лютого 2022 року (дата повномасштабного вторгнення Росії в Україну). Отже, велика більшість осіб без громадянства в Україні не мають права на захист відповідно до ДТЗ, через відсутність необхідних документів та підтвердження місця проживання. Проблема ускладнюється через те, що не в усіх європейських країнах існує процедура визнання особою без громадянства. В тих країнах, що мають таку процедуру, може не бути формального законодавчого механізму, їм часто бракує знань та достатньо кваліфікованого персоналу, а також вони не надають жодної інформації або безоплатної правової допомоги особам без громадянства.

І на довершення до всіх неприємностей, українські консульства обробляють лише запити від громадян України, а Державна міграційна служба не має нормативів щодо видачі документів особам без громадянства за кордоном, навіть тим, хто був визнаний особою без громадянства в Україні. Все це створює порочне коло для осіб без громадянства, які втекли з України.

Серед осіб, які не мають повного пакету документів, також існує страх, що навіть якщо вони зможуть покинути Україну, в пошуках безпеки, вони не зможуть повернутися. Враховуючи відсутність належної нормативно-правової бази для захисту прав осіб без громадянства, цей страх є цілком обґрунтованим. Це може створити для таких осіб ситуацію невизначеності, коли вони не можуть повернутися до України, але також не можуть залишитися в країні, що їх тимчасово приймає.

Рекомендації

Пропонуємо три основні рекомендації для подальших дій.

По-перше, подолати перешкоди, які обмежують доступ осіб без громадянства в Україні до гуманітарної допомоги та безперешкодне пересування. Кожна людина в Україні, незалежно від того чи є вона переміщеною особою, чи проживає вона в зонах конфлікту, повинна мати доступ до гуманітарної допомоги, незалежно від наявності документів. З метою забезпечення цього, український уряд повинен скасувати вимогу надання податкового номера для отримувачів гуманітарної допомоги. Міжнародні НУО та агентства ООН повинні включити осіб без громадянства до своїх списків осіб на отримання допомоги, зважаючи на відсутність в них дійсних документів, та вони повинні співпрацювати з державними органами, щоб розширити інформованість щодо питань безгромадянства.

По-друге, забезпечити в Європі інклюзивний підхід, заснований на правах людини. Усім, хто тікає від війни в Україні, має бути гарантований доступ на територію Європи, незалежно від наявності документів

чи статусу проживання, згідно з вказівками ЄС та УВКБ ООН, а також відповідно до принципів міжнародного права, включаючи право на притулок. Держави-члени ЄС мають поширити право на тимчасовий захист на всіх осіб без громадянства та осіб під ризиком безгромадянства з України, незалежно від їх документів чи статусу проживання.

По-третє, досягти успіхів в комплексному підході до запобігання та викорінення безгромадянства. У березні 2023 року БФ «ПнЗ» зібрала представників українського уряду, УВКБ ООН та громадянського суспільства. Ці консультації проклали шлях для подальших кроків у напрямку подолання безгромадянства в Україні, включаючи зобов'язання щодо: ідентифікації та визнання всіх осіб без громадянства в Україні; документування різних категорій осіб без громадянства; виявлення та усунення можливих недоліків, які можуть призвести до нових випадків безгромадянства; та розробки спільної дорожньої карти для вирішення існуючих справ та запобігання виникненню нових справ.

Крім того, у всіх європейських країнах потрібно досягти прогресу в запобіганні та зменшенні безгромадянства. Урядам необхідно вжити ефективних заходів, щоб встановити, хто є особою без громадянства на їхній території, та надати їм захист, закріплений у Конвенції від 1954 року про статус осіб без громадянства. Процедури визнання особою без громадянства мають бути створені та покращені. Повинні бути встановлені запобіжні заходи, щоб гарантувати, що діти біженців не виростуть особами без громадянства, а також повинні бути виявлені випадки безгромадянства серед дітей, які перебувають без супроводу дорослих чи дітей, розлучених із сім'єю, і мають бути гарантовані їхні права на отримання свідоцтва про народження та громадянства. Держави також повинні полегшувати процес натуралізації визнаних осіб без громадянства та докласти всіх можливих зусиль для прискорення судових процесів та зниження зборів та витрат.

Олексій Івашук aleksejs@apatride.u

Засновник мережі апатридів

Софія Кордонєць s.kordonets@r2p.org.ua

Керівник програми, правова допомога особам без громадянства в Україні, Право на захист

Джоти Канич jkanics@hotmail.com

Член консультативного комітету, Європейська мережа з питань безгромадянства

1. Batha E (2022) 'Ukraine's stateless trapped in warzone with no proof they exist', Reuters (Бата Е. (2022) «Особ без громадянства в Україні опинилися в пастці в зоні бойових дій без доказу свого існування», агентство «Рейтер») bit.ly/ukraine-crisis-statelessness

2. Statelessness is difficult to measure, presenting a unique set of challenges for statisticians. See Institute on Statelessness and Inclusion (2020) 'Statelessness in Numbers: 2020' (Безгромадянство складно виміряти, що ставить перед статистиками перелік унікальних проблем. Див. Інститут проблем безгромадянства та інтеграції (2020) «Безгромадянство в цифрах: 2020») bit.ly/statelessness-numbers

3. European Network on Statelessness (2022) 'Statelessness and the Ukraine crisis response' (Європейська мережа з питань безгромадянства (2022) «Безгромадянство та реагування на кризу в Україні») bit.ly/statelessness-ukraine-crisis

4. European Network on Statelessness (2022) 'ENS Briefing – Stateless people displaced from Ukraine' (Європейська мережа з питань безгромадянства (2022) «Брифінг ЄМБ – Особи без громадянства, які покинули Україну») bit.ly/stateless-people-displaced-from-ukraine

5. ADC Memorial and Right to Protection (2019) *Statelessness in Russia and Ukraine: possible ways to overcome the problem* (Антидискримінаційний центр «Меморіал» і право на захист» (2019) *Безгромадянство в Росії та Україні: можливості розв'язання проблеми*) bit.ly/statelessness-russia-ukraine

6. UNHCR (2010) 'Listening to the Voices of Refugees and Stateless Persons in Ukraine' (УВКБ ООН (2010) «Прислуховуючись до голосів біженців та осіб без громадянства в Україні») www.refworld.org/docid/4edc7d1f2.html

7. UNHCR and HIAS (2014) *The Problem of Statelessness in Ukraine and the Ways of Addressing It* (УВКБ ООН і ХІАС (2014) *Проблема безгромадянства в Україні та шляхи її вирішення*) www.refworld.org/pdfid/58777a044.pdf

8. UNHCR (2010) *Listening to the Voices of Refugees and Stateless Persons in Ukraine: A Report on the Participatory Assessments in The Autonomous Republic of Crimea, Kharkiv and Kyiv* (УВКБ ООН (2010) *Прислуховуючись до голосів біженців та осіб без громадянства в Україні: Звіт про оцінку із залученням батьових зацікавлених сторін в Автономній Республіці Крим, Харкові та Києві*) www.refworld.org/docid/4edc7d1f2.html

9. European Network on Statelessness (2022) 'ENS Briefing: Update on access to protection for stateless refugees from Ukraine' (Європейська мережа з питань безгромадянства (2022) «Брифінг ЄМБ: Оновлена інформація щодо доступу до захисту для біженців без громадянства з України») bit.ly/statelessness-temporary-protection; Institute on Statelessness and Inclusion (2022) 'Day in the Life of Aleksejs Ivashuk', *Monthly Bulletin* April 2022 (Інститут проблем безгромадянства та інтеграції (2022) «День з життя Олексія Івашука», щомісячний бюлетень, квітень 2022 р.) bit.ly/monthly-bulletin-april-2022

10. Right to Protection (2022) 'Who are stateless persons who fled Ukraine after the Russian invasion on 24 of February, 2022' (Право на захист (2022) «Хто такі особи без громадянства, які втекли з України після російського вторгнення 24 лютого 2022 року») bit.ly/stateless-persons-fled-ukraine-after-2022

Як мова впливає на доступ до послуг та інформації

Крістін Фріке, Наталія Гусак та Андрій Криштал

Для ефективної підтримки людей, які рятуються від війни в Україні, потрібне розуміння їхніх мовних і комунікативних потреб та уподобань.

Україна — багатомовна країна. Українську мову, яка є державною, використовують поряд із російською та мовами національних меншин, як-от ромська, кримськотатарська, угорська та гагаузька. Для ефективної підтримки людей, які рятуються від війни в Україні, потрібне розуміння їхніх мовних і комунікативних потреб та уподобань. Однак українці, які постраждали від війни, стикаються з численними мовними труднощами та перешкодами під час повідомлення про свої потреби та отримання інформації та послуг.

По-перше, війна між Україною та Росією загострила відносини в мовній сфері. З лютого 2022 року дедалі більша кількість

російськомовного населення переходить на українську мову. Однак, не всі не хочуть або не можуть здійснити такий перехід.

По-друге, попри те, що Україна — багатомовна країна, не всі в ній володіють кількома мовами. Мовні та освітні бар'єри, зазвичай, обмежують можливості маргінальних груп. Люди похилого віку, люди з обмеженими можливостями, мешканці сільської місцевості та носії певних мало розповсюджених мов з меншою ймовірністю почуватимуться комфортно за умови використання більш ніж однієї мови. Надання інформації та здійснення комунікації менш поширеними мовами та в доступних формах має вирішальне значення для охоплення

найуразливіших груп населення та запобігання їхній подальшій ізоляції.

По-третє, відсутність простого доступу до інформації призводить до того, що люди, які змушені були залишити Україну, значною мірою покладаються на соціальні мережі та особисті контакти. Навіть коли приймаючі країни та міжнародні організації забезпечують письмовий та усний переклад, надмірна залежність від невідготовлених неофіційних письмових та усних перекладачів створює непотрібний ризик виникнення плутанини та непорозумінь. Хоча доступ до інформації є повсюдною проблемою, комунікаційні бар'єри різняться залежно від приймаючої країни. Для поліпшення доступу до інформації та послуг важливо розуміти, з якими специфічними труднощами стикаються українці в кожній з приймаючих країн. У цій статті ми розповідаємо про результати дослідження організації CLEAR Global щодо використання мови та комунікативних практик під час надання гуманітарної допомоги в Україні, Польщі, Молдові та Румунії.¹

Делікатні аспекти

Існують певна делікатність, пов'язана з тим, якою мовою говорить людина: російською чи українською. Конституція України 1996 року визнає українську мову державною мовою країни й гарантує вільний розвиток, використання і захист російської мови та інших мов національних меншин. Після ескалації бойових дій у 2022 році почуття національної ідентичності ще більше асоціюється з українською мовою. Багато російськомовних українців вирішили перейти на українську мову з патріотичних міркувань або у зв'язку з травматичними переживаннями. Як сказав нам один українець: «Російська мова тепер асоціюється з сильними стражданнями». Розуміння наслідків таких змін може допомогти постачальникам послуг адаптувати свої мовні стратегії.

Історія багатомовності, особливо у великих містах, дає змогу багатьом жителям України переходити на українську мову, але це не обов'язково стосується українців, які мешкають у сільській місцевості, носіїв малопоширених мов або мов меншин, а також етнічних росіян, які проживають в

Україні. Деякі українці, з якими ми розмовляли, розповідали про те, що їм буває важко знайти потрібні слова або зрозуміти юридичну, медичну чи іншу технічну інформацію, особливо перебуваючи в стані стресу. Це означає, що людям, які користуються послугами, може знадобитися можливість перейти на російську або іншу мову, якщо їхнього знання української буде недостатньо.

Носії мов національних меншин, наприклад, кримськотатарської, можуть узагалі не відчувати проблем під час спілкування українською мовою, тоді як носії азербайджанської мови або ромської мови можуть використовувати російську як другу мову і зазнавати труднощів під час переходу на українську, хоча це також залежить від регіону. Багато етнічних росіян, які здобули освіту за радянських часів і проживають переважно в російськомовних регіонах країни, все життя користуються російською мовою. Водночас для молодших російськомовних людей, які здобули освіту переважно українською мовою, такий перехід відбувається легше.

З огляду на настільки делікатний характер ситуації, гуманітарні організації, приймаючі громади та влада можуть зазнавати труднощів у визначенні оптимальних способів спілкування з людьми, які тікають від війни в Україні. Можливо, їм буде корисно ознайомитися з мовною політикою України, згідно з якою перший обмін інформацією в будь-якому громадському місці, наприклад, у магазині, має відбуватися українською мовою, після чого співрозмовник може використовувати ту мову, яка йому найзручніша. У сучасних умовах звернення «Здрастуйте» або «Чим могу допомогти?» українською мовою є потужним сигналом того, що це безпечний простір, навіть якщо подальшу розмову ведуть російською або сумішню російської та української мов.

Мовні та освітні бар'єри

Мовні та освітні бар'єри, зазвичай, обмежують можливості маргінальних груп. Представники етнічних меншин, люди з низьким рівнем освіти та люди з фізичними вадами частіше стикаються з труднощами при отриманні інформації або спілкуванні

другою мовою. В умовах катастроф і гуманітарних криз, коли доступ до інформації має життєво важливе значення, ці мовні та комунікаційні бар'єри ще більше підвищують уразливість і ризик соціальної ізоляції.

Українці, з якими ми розмовляли, неодноразово стикалися з ситуаціями, коли мовний бар'єр ускладнював або унеможлилював отримання інформації чи доступ до послуг. Це стосується таких ситуацій, як отримання медичної допомоги, подання заяви на грошову допомогу або запис дитини до школи — з'ясування доступних можливостей, розуміння необхідних процедур, заповнення документів і взаємодія з персоналом.

Особливих труднощів зазнають носії ромської мови. За оцінками, до лютневої ескалації війни в Україні проживало близько 400 000 ромів, і для переважної більшості з них ромська мова (точніше, різні її діалекти) є основною. Хоча багато хто тією чи іншою мірою використовує другу мову, не всі володіють нею, і не для всіх це легко. Для ухвалення безпечних і усвідомлених рішень щодо подальших дій ромам необхідна підтримка ромською мовою, яку співробітники відповідних служб надають дуже рідко.

Доступ до інформації може бути ускладнений навіть для ромів, які володіють другою мовою, наприклад російською або румунською. Внаслідок проблем із доступом до здобуття освіти деякі роми мають низький рівень грамотності й насилу сприймають письмову інформацію. Особливо це стосується жінок, літніх людей і людей з обмеженими можливостями. Труднощі зі сприйняттям письмової інформації змушують їх поклатися на усне спілкування, що ще більше скорочує їхні можливості в плані уточнення інформації за наявними письмовими джерелами. Це робить їх більш незахищеними від неправдивої та помилкової інформації.

Ба більше, роми та люди з нижчим рівнем грамотності загалом рідше знайомі з різними алфавітами. Один носій ромської мови, який виїхав до Молдови, розмовляє румунською мовою та володіє кирилицею, розповів нам, що досі не може сприймати інформацію латиницею: «Ми розуміємо

мову, але не алфавіт. Я не можу прочитати жодної літери».

Незважаючи на те, що співробітники відповідних служб знають про потреби в комунікації та повідомляють про те, що користувачі послуг розмовляють різними мовами, служби рідко працюють із відокремленими мовами, як-от ромська або українська мова жестів. Тільки один із 73 опитаних респондентів у Польщі, Румунії та Молдові повідомив, що в їхній організації є можливість спілкуватися ромською мовою; українською мовою жестів не володіє жоден респондент.

Комунікаційні бар'єри в різних приймаючих країнах

Люди, які змушені були залишити Україну, потребують актуальної інформації щодо широкого кола юридичних та адміністративних питань, а також щодо можливості здобуття освіти та працевлаштування в приймаючих країнах. Однак інформаційні ресурси, що надаються приймаючими країнами та міжнародними організаціями, часто не відповідають їхнім потребам, їх важко зрозуміти без перекладача або додаткових роз'яснень, вони суперечливі, швидко застарівають і не містять чітких орієнтирів. Інформація часто не надається необхідними мовами та містить терміни, що стосуються державних систем і процедур, з якими українці не знайомі.

У результаті люди значною мірою покладаються на соціальні мережі та особисті контакти. Однак пошук актуальної та правдивої інформації в різних приймаючих країнах є непростим завданням. Літні люди, які подекуди не дуже впевнено поводяться зі смартфонами та виходять в інтернет, стикаються з ще більшими труднощами. Хоча особисті поради, отримані в інтернеті або під час особистої зустрічі, від інших людей, які залишили Україну, можуть бути корисними, вони можуть бути неточними або не відповідати правовим чи культурним умовам країни перебування. Українці, з якими ми розмовляли, висловлювали занепокоєння з приводу того, що відсутність розуміння призводить до виникнення складнощів із законом і втрати можливостей, пов'язаних із роботою, освітою та отриманням допомоги.

Респонденти, опитані нами в Польщі, Румунії та Молдові, здебільшого виявилися не готовими до подолання мовного бар'єра. У всіх трьох країнах надання інформації навіть українською мовою було пов'язане з великими труднощами, і багато організацій перейшли на спілкування російською та англійською мовами в поєднанні з національною мовою країни перебування.² Крім того, для подолання мовного бар'єра організації поклалися на співробітників, волонтерів і самих людей, які постраждали від війни, які здебільшого не мали жодної підготовки або керівництва щодо перекладу в гуманітарній сфері. Такий підхід може призвести до непотрібних ризиків і плутанини для користувачів послуг. Його ефективність також варіювалася залежно від мовних умов в кожній із країн.

У Польщі подоланню комунікативних бар'єрів сприяло знання російської мови старшим поколінням поляків і схожість слов'янських мов, а також наявність значної української громади, що існувала ще до війни. Багато користувачів послуг могли вести простий діалог із польськими волонтерами та співробітниками служб допомоги без перекладача. На думку учасників дослідження, саме ця відносна простота спілкування стала одним із чинників, що вплинули на рішення про переїзд до Польщі. Однак мовні та комунікаційні проблеми все ще існують для носіїв відокремлених мов, як-от носії ромської мови та користувачі жестової мови, а державні установи являють собою одну з найбільших проблем у плані комунікації для багатьох українців.

У Молдові більшість людей, які змушені були залишити Україну, володіють російською як першою або другою мовою, що полегшує їм доступ до інформаційних матеріалів російською мовою. Однак якщо літні молдавани володіють російською мовою, то для молодого покоління це не завжди так, що створює труднощі у спілкуванні з молодими молдовськими волонтерами у сфері гуманітарної допомоги.

У Румунії українці зіткнулися з набагато більшими труднощами у спілкуванні, ніж у Польщі чи Молдові. Румунська мова належить до іншої мовної сім'ї, ніж українська,

російська та польська. Небагато румунів говорять російською, і ще менше — українською. Українська громада в Румунії до лютого 2022 року також була значно меншою, ніж в інших сусідніх з Україною країнах. Тож для більшості з приблизно 1,5 мільйона українців, які перетнули кордон із Румунією, розраховувати на часткове порозуміння завдяки схожості мов було неможливо. Для українців, які володіють англійською мовою, її використання було цілком прийнятним варіантом, але ж не всі володіють англійською.

Важливість використання правильної мови

Учасники дослідження наголошували, що мова важлива не тільки для розуміння та доступу до допомоги в новій країні, але й для почуття безпеки та благополуччя. Деякі українці розповіли, що їх підбадьорили привітальні написи та знаки солідарності українською мовою на кордоні та навіть на бортах автобусів. Деякі з них розповідали про відчуття полегшення, коли вони почули рідну мову, перейшовши кордон після довгого й важкого шляху.

Для надання українцям необхідної інформації відповідними мовами фахівцям із реагування потрібні дані про вподобання в мові та форматі комунікації, особливості спілкування в Україні та емоційні особливості використання мов в умовах воєнного часу. До того ж їм необхідні відомості про специфічні мовні труднощі, з якими українці стикаються в кожній з країн, і про наявні прогалини в доступній мовній підтримці. Забезпечення базової підготовки персоналу та налагодження зв'язків із професійними перекладацькими агентствами може істотно поліпшити комунікацію та доступ до інформації.

Співпраця та участь урядів, НУО та перекладацьких агентств може зіграти найважливішу роль у тому, щоб допомогти українським біженцям подолати мовні та комунікаційні перешкоди, отримати доступ до необхідної їм інформації та послуг і почати будувати своє життя в нових країнах.

Крістин Фріке christine.fricke@clearglobal.org
Керівник відділу глобальних досліджень, CLEAR Global / Перекладачі без кордонів

Наталія Гусак nataliagusak@gmail.com
Провідний дослідник, Дослідження CLEAR Global з перевірки достовірності даних при наданні гуманітарної допомоги в Україні

Андрій Кришталь acryshstal@gmail.com
Координатор досліджень CLEAR Global з вивчення використання мови та комунікативних практик під час надання гуманітарної допомоги в Україні, Польщі, Молдові та Румунії

1. У період з квітня по грудень 2022 р. ми зібрали дані від 306 українців, які постраждали від війни, співробітників гуманітарних організацій і перекладацьких агентств. Дослідження фінансувалося організацією Oxfam. З детальнішою інформацією та практичними ресурсами для розв'язання мовних і комунікаційних проблем переміщених українців можна ознайомитися на сайті clearglobal.org/ukraine-response/

2. Українці, які брали участь у нашому дослідженні в Молдові, здебільшого користувалися російською мовою як мовою спілкування та не прагнули використовувати українську тією самою мірою, як у Польщі та Румунії.

Невидимі труднощі: ризики, з якими стикаються ВПО з інвалідністю в Україні

К'яра Валенті

ВПО з інвалідністю в Україні стикаються з підвищеними ризиками. Потрібно більше ініціатив, які надають пріоритет підходам з урахуванням потреб людей з інвалідністю, використовують прийняття рішень на основі даних та активно залучають людей з інвалідністю до заходів реагування.

Вторгнення Росії в Україну призвело до гострої кризи, пов'язаної з переміщенням населення, яка швидко розвивається і яка поставила під загрозу життя, гідність і добробут мільйонів переміщених осіб. Люди з інвалідністю особливо схильні до цих підвищених ризиків.

На кінець 2022 року кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні сягнула 5 900 000. Важливо зазначити, що чверть ВПО стверджують, що їх супроводжує хоча б один член родини з інвалідністю, а 41 % вказують на наявність одного або кількох літніх членів сім'ї.¹ Національні та міжнародні організації докладають зусиль для покращення допомоги, що надається людям з інвалідністю. Однак люди з інвалідністю продовжують зіштовхуватися зі значними перешкодами при спробах дістатися до бомбосховищ, а також опиняються в скрутному становищі у зонах конфлікту через фінансові обмеження, відсутність доступного транспорту чи допоміжних пристроїв. Навіть ті люди, які успішно втекли від конфлікту, продовжують натрапляти на труднощі щодо дотримання

правил особистої гігієни, засобів пересування та доступного житла.

Пандемія коронавірусного захворювання COVID-19 вже загострила наявні моделі дискримінації, ізоляції та нерівності, з якими стикаються люди з інвалідністю, особливо ті, що живуть в закладах інтернатного типу. У першому кварталі 2021 року 67 % ВПО у віці 60 років і старше, а також 69 % людей з інвалідністю повідомили про своє важке економічне становище та продемонстрували механізми подолання нестачі харчових продуктів.² Крім того, система цифрової верифікації пенсіонерів на невідконтрольній державі територіях була важкодоступна для людей з інвалідністю та літніх людей, які проживають у цих районах, багато з яких були внутрішньо переміщеними особами.

Труidнощі, пов'язані з евакуацією та доступом до підтримки

У серпні 2022 року Комітет з прав осіб з інвалідністю (КПОІ) провів засідання, присвячене проблемі підвищеного ризику загибелі або травмування людей з інвалідністю в ході атак на цивільне населення. Обговорення

прояснило низку перешкод, серед яких відсутність доступу до допомоги під час евакуації, розлука з сім'єю, недостатня інформація про доступну допомогу, недоступність бомбоховищ та відсутність альтернативи сигналам повітряної тривоги для людей із порушеннями слуху.³ Дослідження, проведене у середині 2022 року Національною Асамблеєю людей з інвалідністю України, підтвердило висновки КПОІ та показало, що евакуйовані люди з інвалідністю також стикаються з проблемами отримання допоміжних пристроїв у нових населених пунктах.

Обмежена участь людей з інвалідністю та організацій людей з інвалідністю (ОЛІ) у плануванні заходів щодо забезпечення готовності до аварійних ситуацій та заходи щодо ліквідації аварій ще більше ускладнює ситуацію. Наслідки такої ізоляції відображаються в малій частці ВПО з інвалідністю, яким було надано успішну допомогу в рамках заходів щодо надання захисту. Станом на квітень 2023 року з 1 581 398 осіб, охоплених кластером з питань захисту, 3 % (42 000) становили люди з інвалідністю та 11 % (176 000) — літні люди.⁴ Враховуючи, що, за даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), у 25 % домогосподарств переміщених осіб перебуває принаймні один член сім'ї з інвалідністю, можливо, що потреби ВПО з інвалідністю у захисті задовольняються не повною мірою. Останні дослідження, проведені кластером з питань захисту, наголошують на збереженні трьох ключових проблем із захистом, з якими стикаються люди з інвалідністю: недостатній доступ до спеціалізованих послуг, обмежена незалежність у доступі до засобів до існування та фінансових ресурсів, а також недостатнє забезпечення безпечного простору та приватності.

ВПО з інвалідністю в установах

Проблеми, з якими стикаються ВПО з інвалідністю, ще більше загострюються, коли вони проживають в закладах інтернатного типу. Погані умови проживання та стандарти догляду в закладах інтернатного типу в Україні вже давно є предметом суперечок, особливо щодо дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. У багатьох установах відсутні відповідні плани та

маршрути евакуації, а конфлікт ще більше загострив наявні проблеми захисту, включаючи зневагу, фізичне та сексуальне насильство та експлуатацію вразливих постяльців.⁵ Український уряд провів деякі реформи, але вони були зірвані початком війни, внаслідок чого ВПО з інвалідністю, особливо діти, які живуть в інтернатах, виявилися покинутими з двох причин: переміщення та інвалідність.

Брак даних

Відсутність надійних, детальних даних про ВПО з інвалідністю є однією з основних перешкод, що стоять на шляху їхньої інтеграції в принципи й програми. Збір та використання комплексних даних на національному рівні є складним завданням, але вкрай необхідним для того, щоб уряди могли з'ясувати фактори ризику, які переміщення може нести для ВПО з інвалідністю. Не менш важливо продумати, як отримати значущі висновки з даних і відповідним чином скоригувати програму. Крім того, якісні дослідження відіграють вирішальну роль у виявленні конкретних перешкод і недоліків, з якими стикаються ВПО з інвалідністю, надаючи цінну інформацію, яка може бути використана при розробці цільових заходів.

З початком війни в лютому 2022 року МОМ провела кілька раундів репрезентативних опитувань загального населення з метою визначення потреб, переміщень та намірів постраждалих осіб, у тому числі ВПО з інвалідністю. Проте точна кількість ВПО з інвалідністю, які проживають на територіях, що постраждали від війни або окупації, залишається нез'ясованою через різні фактори. Однією з ключових причин є відсутність синхронізації в системі реєстрації ВПО на місцевому рівні, що призводить до неузгодженості та неповноти даних. Крім того, гуманітарні організації не завжди звітують про показники, що стосуються людей з інвалідністю, що також сприяє відсутності вичерпних даних про цю групу населення.

Покращення координації між відповідними представниками зацікавлених сторін, вдосконалення механізмів збору даних та стандартизація процедур звітності сприятиме більш точному розумінню ситуації, з якою стикаються ВПО з інвалідністю, що

Наталя та її син, які залишили Слов'янськ через війну на сході України, знайшли притулок у Львові. У Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій вони приєднуються до 120 інших біженців у спільних гуртожитках, червень 2022 року. Джерело: Крістіан Дженсен/NRC

дасть змогу вживати більш ефективних та інклюзивних заходів реагування.

Перспективні практики та наслідки

Європейський форум з проблем інвалідності (ЄФП) та Християнська місія сліпих (ХМС) співпрацюють з ОЛІ в Україні та сусідніх країнах, надаючи прями послуги та направлення до спеціалістів понад 11 800 особам та їхнім родинам. Цей спільний проект зосереджений на задоволенні нагальних потреб та впливі на ширшу гуманітарну допомогу, а подальші зусилля будуть спрямовані на сприяння відновленню з урахуванням потреб людей з інвалідністю.

Ризька декларація є ще однією помітною ініціативою з позитивними наслідками для інклюзивного реагування на проблеми людей з інвалідністю у кризових ситуаціях, пов'язаних із їхнім переміщенням. Розроблена ЄФП та SUSTENTO, вона надає великого значення проблемам, з якими стикаються люди з інвалідністю в Україні та люди, які рятуються втечею від війни.⁶ Декларація підкреслює важливість доступності, деінституалізації та змістовної участі для людей з інвалідністю. Вона закликає до всеосяжного збору даних, прозорих планів реагування на надзвичайні ситуації, активного залучення людей з

інвалідністю та ОЛІ до процесів прийняття рішень, а також до незалежного моніторингу за тісною участі ОЛІ.

Організація АСТЕД, за підтримки Alliance2015, допомогла відремонтувати 120 центрів тимчасового розміщення, щоб забезпечити гідне та доступне житло для людей, які постраждали від конфлікту.⁷ У 7 кімнатах цілодобового притулку для молодих людей з інвалідністю, будівництво якого було завершено у січні 2023 року у Чернівцях, створено покращені умови проживання, включаючи кімнати відпочинку та приміщення, пристосовані для людей з інвалідністю, маломобільних та літніх людей, що дозволить переміщеним українцям, у тому числі переміщеним українцям з інвалідністю, знову здобути самостійність і відчувати більший комфорт.

Підтримка та розширення таких ініціатив має вирішальне значення для забезпечення повного визнання та реалізації прав і потреб ВПО з інвалідністю. Постійно приділяючи пріоритетну увагу підходам, які враховують особливості людей з інвалідністю, використовуючи прийняття рішень на основі даних та активно залучаючи людей з інвалідністю та ОЛІ до роботи з надання допомоги, можна створити більш інклюзивну та стійку

гуманітарну систему, яка не залишить нікого поза увагою.

К'яра Валенті

[@idmc.ch @_chiaravalenti](mailto:chiara.valenti@idmc.ch)

Науковий співробітник, Центр моніторингу внутрішнього переміщення

1. IOM (2023) *Ukraine Internal Displacement Report: General Population Survey Round 12 (16 - 23 January 2023)* (МОМ (2023) «Україна — Звіт про внутрішнє переміщення: 12 раунд опитування загального населення» (16–23 січня 2023 року) bit.ly/iom-ukraine-idps-report)

2. ОСНА (2022) *Ukraine Humanitarian Needs Overview 2022* (УКГС (2022) *Огляд гуманітарних потреб України 2022*) bit.ly/ocha-ukraine-report-2022 (також доступно українською мовою)

3. OHCHR (2022) *Situation of persons with disabilities in Ukraine, CRDP 27th Session Report* (УВКПЛ ООН (2022) *Становище людей з інвалідністю в Україні*, КПОІ, 27-й звіт про секцію) bit.ly/ohchr-disability-ukraine-report

4. Protection Cluster (2023) *Ukraine Protection Cluster Achievements Dashboard* (Кластер з питань захисту (2023) Інформаційна панель досягнень кластера з питань захисту в Україні) <https://response.reliefweb.int/ukraine/protection>

5. UNHCR (2022) *Ensuring the protection of persons with disabilities fleeing from Ukraine* (УВКБ ООН (2022) *Забезпечення захисту осіб з інвалідністю, які рятуються втечею з України*) <https://data.unhcr.org/en/documents/details/97259>

6. EDF (2022) *Riga Declaration on a Peaceful and Disability-Inclusive Ukraine* (Європейський форум з проблем інвалідності (EDF) (2022) Ризька декларація про мирну Україну, де забезпечується інклюзивність осіб з інвалідністю) www.edf-fepb.org/publications/riga-declaration/

7. ACTED (2023) *How does ACTED help people with disabilities internally displaced in Ukraine?* (Як організація ACTED допомагає внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю в Україні?) bit.ly/acted-ukraine

Підтримка літніх людей в умовах конфлікту в Україні

Лучана Кафареллі, Гестер Кларк і Саймон Гарріс

Гуманітарна допомога в умовах нинішнього конфлікту має краще враховувати різний пережитий досвід літніх українців, орієнтувати надання допомоги на їхні конкретні потреби та надавати підтримку в тих місцях, де вони перебувають.

Ситуацію в Україні називають найбільш «літньою» гуманітарною кризою у світі, оскільки внаслідок конфлікту та переміщень постраждало більше людей, старших за 60 років, ніж у будь-якій іншій країні.¹ З моменту загострення війни в лютому 2022 року було пошкоджено газову, електричну та водопровідну інфраструктуру, а також зруйновано значні ділянки цивільної інфраструктури. Доступ до пенсій, медичного обслуговування та інших базових послуг був серйозно обмежений. Оскільки в демографічній структурі населення України переважають люди похилого віку, особливо жінки старшого віку,² наслідки для цієї групи населення виявилися катастрофічними.

Літні люди становлять непропорційно більшу частину цивільного населення, що залишається в районах активних бойових дій, і наражаються на вищу небезпеку бути вбитими або пораненими.³ Літні люди, які залишилися в зонах конфлікту, стикаються з перебоями в постачанні

харчових продуктів, води, медикаментів та електроенергії. Для переміщених осіб центри колективного користування та інші неофіційні, неперевірені центри, що надають житло в надзвичайних ситуаціях, часто виявляються непридатними для задоволення їхніх потреб. Крім того, багато літніх українців перебувають у важкому матеріальному становищі, оскільки для виживання покладаються на невелику державну пенсію.

Незважаючи на високу частку літніх людей серед населення, яке постраждало від конфлікту, гуманітарна допомога, як правило, здійснюється за уніфікованою моделлю, що не дає змоги забезпечити дотримання прав літніх людей. Нещодавнє дослідження, проведене організацією HelpAge International, свідчить про різний досвід літніх людей, зокрема про те, що окремі групи населення похилого віку, а саме літні жінки, люди віком від 70 років і літні люди з обмеженими можливостями, наражаються на непропорційно високий ризик.⁴

Ті, хто вважає, що літні люди є пасивними одержувачами догляду та допомоги, ігнорують розмаїтість і складність їхнього життя і не враховують їхню активну участь у задоволенні потреб їхніх громад. Багато літніх людей виконують найважливіші функції в умовах кризи, чи то як соціальні працівники, чи то як особи, які здійснюють догляд за іншими літніми людьми та/або дітьми.

У цій статті розглядаються деякі ключові потреби, виявлені під час досліджень і під час надання допомоги літнім людям у рамках гуманітарного реагування для України. Співробітники організації HelpAge, які пройшли спеціальну підготовку в галузі соціального догляду, надають необхідні послуги літнім людям у їхніх власних будинках і притулках. Ці послуги включають психосоціальну підтримку, допомогу вдома та проведення оцінки для надання грошових коштів багатоцільового призначення, допоміжних пристроїв і засобів гігієни для підтримки людей, які живуть із нетриманням калу й сечі.

Переміщені та ті, що залишилися

Переміщення ставить перед літніми людьми безліч проблем. Упакувати речі, перенести валізи та скористатися громадським транспортом може бути непросто. Умови проживання в притулках або будинках у друзів і родичів можуть не враховувати потреби літніх людей і людей з обмеженими можливостями.⁵ Проблеми з доступом можуть включати відсутність пандусів, душові без поручнів, недостатньо широкі коридори для руху інвалідних візків. Багатьом літнім людям відмовляють у притулках, оскільки там немає умов для людей із нетриманням. Серед інших проблем — неможливість отримати грошові виплати в разі втрати документів, що посвідчують особу, і пенсійних книжок.

Ті, хто залишається жити у себе вдома, стикаються з особливими проблемами. Існує фізична небезпека, пов'язана з близькістю до зони конфлікту. Крім того, скорочується обсяг послуг, що надаються: можуть бути переміщені медичні установи, відключено або скорочено енергопостачання та інші комунальні послуги, закриті магазини та

підприємства. Крім того, у багатьох літніх людей немає фінансових коштів на ремонт або благоустрій пошкодженого житла.⁶ Нарешті, могли виїхати друзі, родичі та сусіди. Проте, проживши все життя у своєму домі, багато літніх людей все одно не хочуть залишати його і вважають за краще залишитися та розв'язувати ці проблеми. Ніна, 84 роки, із села на сході Харківської області, де в травні 2022 року точилися інтенсивні бої, висловила таку думку: «Не збираюся нікуди виїжджати, навіть російський снаряд, що пробив дірку в моєму даху, не зміг мене вигнати».

Психосоціальна підтримка

Під час нещодавнього опитування, присвяченого вивченню низки питань, включно з потребами літніх людей у психосоціальній підтримці у зв'язку з війною, понад 50% респондентів відзначили негативний вплив на їхнє психічне здоров'я.⁷ Багато хто повідомляв, що відчуває кошмари, ізоляцію, страх перед майбутнім і відчуває, що не може впоратися із ситуацією. Знизити психологічну напругу, яку відчувають літні люди, може підтримка з боку соціальних працівників, які пройшли навчання в HelpAge, багато хто з них самі є літніми людьми. Соціальні працівники відвідують літніх людей вдома один або два рази на тиждень і стають для них головною опорою. Вони також відіграють провідну роль в зборі даних і проведенні оцінки потреб, щоб визначити, чи потрібні додаткові послуги.

Гігієна та нетримання

Дотримання особистої гігієни є важливим чинником фізичного й психічного здоров'я, а також гідності для всіх людей. В умовах військових конфліктів і вимушеного переміщення населення ці потреби збільшуються, і підтримувати їх стає дедалі важче. В Україні відсутність доходів або неможливість отримати доступ до фінансових засобів, обмежена доступність засобів гігієни та обмежені можливості громадського транспорту або мереж з надання підтримки в придбанні цих засобів є серйозними перешкодами для належного дотримання правил гігієни, особливо в місцях розміщення біженців і в

районах, розташованих найближче до лінії фронту. Для літніх людей, які страждають на нетримання калу й сечі, регулярний доступ до засобів від нетримання є найважливішою умовою гідного життя. Любов, 62 роки, переселенка зі Сходу, яка проживає нині в притулку у Львові, пояснює важливість таких засобів:

«Я погано пересуваюся через артрит і нещодавно перенесений інсульт. Тут великий притулок і багато людей, а туалети розташовані досить далеко. Підгузки дуже важливі для мене й мого чоловіка-інваліда».

Пристрої, що забезпечують життєдіяльність та самостійність

Своєчасне надання допоміжних засобів, таких як інвалідні візки, ходунки, тростини, адаптовані сидіння для унітазів і стільці для ванних кімнат, повинно стати одним із ключових компонентів гуманітарної допомоги літнім людям в Україні. Допоміжні засоби можуть позитивно впливати на забезпечення самостійності, зниження вразливості та підвищення життєздатності літніх людей.⁸ З 400 літніх людей, опитаних організацією HelpAge в Україні в грудні 2022 року, 43 % зіткнулися з перешкодами в доступі до допоміжних засобів. Хоча літні люди теоретично можуть отримати державну підтримку на придбання таких товарів, процес реєстрації відбувається повільно, вирізняється бюрократизмом і не пристосований для обслуговування переміщених осіб, людей, які втратили документи, і тих, кому складно отримати доступ до місцевого медико-санітарного обслуговування з метою обстеження.

Багатоцільова грошова допомога

Багатоцільова грошова допомога (БГД) є найважливішою частиною загального процесу надання гуманітарної допомоги в Україні, і літні люди, як і постраждале населення загалом, вважають її своєю першочерговою потребою. Проте наш досвід показує, що додаткові потреби літніх людей не завжди враховуються. Робоча група з грошової допомоги в Україні (до складу якої входять національні та міжнародні НУО й агентства ООН, що надають допомогу у вигляді грошових ваучерів) ставить собі за мету сприяння

розвитку якісної інклюзивної грошової допомоги. Вона рекомендувала щомісячну суму в розмірі 2 220 грн на людину. Для літніх людей, яким часто доводиться витрачати значні суми на ліки та предмети особистої гігієни, а також проводити більше часу вдома, що збільшує витрати на опалення та освітлення, цього недостатньо.

Крім того, найбільш схильним до ризику літнім людям БГД може бути недоступна. Більшість літніх людей отримують щомісячні пенсійні виплати через українську поштову службу — Укрпошту. Завдяки великій кількості відділень, HelpAge використовує ту ж саму систему для доставки БГД, хоча існують певні труднощі. Цей сервіс пропонує два варіанти виплат: отримання особисто в поштовому відділенні або доставлення готівкою за місцем проживання. Однак відкриття та використання рахунку в поштовому відділенні залежить від наявності документів, що посвідчують особу. Для переміщених осіб, які втратили документи, це неможливо. Крім того, ця послуга прив'язана до адреси, а в поштових системах часто виникають затримки з оновленням адрес. Крім того, у багатьох далеких селищах, розташованих поблизу лінії фронту, поштова система більше не працює. Це означає, що служби доставки БГД, які використовують цей метод, часто змушені шукати більш ризиковані альтернативи, як-от розподіл готівки або здійснення переказів через друзів і родичів одержувачів, щоб ніхто не залишився поза увагою.

Підготовка до зими

Внаслідок атак на енергетичну інфраструктуру України мільйони людей тривалий час залишаються без електроенергії для опалення, освітлення та приготування їжі, що створює особливі труднощі в зимовий період. Літні люди наражаються на більші ризики погіршення здоров'я, пов'язаного з настанням холодів, а зима у воєнний час значно посилює ці ризики. Гуманітарні програми з підготовки до зими часто зосереджені на наданні теплового одягу, але в той час як переміщені літні люди часто потребують додаткового зимового одягу, тим, хто залишився у своїх домівках, він, як правило, не потрібен.

Що їм дійсно необхідно, то це доступ до грошових коштів для оплати комунальних платежів і проведення необхідних ремонтних робіт щодо покращення теплоізоляції житла. Їм також потрібна можливість підтримувати зв'язок з друзями та родичами, мати освітлення, можливість приготувати їжу й зігрітися під час відключення електроенергії. Найбільш важливими заходами з підготовки до зими є забезпечення освітлювальними приладами з низьким споживанням енергії та можливістю підзарядки, портативними зарядними пристроями для заряджання мобільних телефонів і технічне обслуговування традиційних вугільних або дров'яних печей.

Усвідомлення та рекомендації

Літні люди в умовах гуманітарних криз і переміщення постають перед особливими труднощами. Якщо не враховувати інтереси літніх людей і не виявляти їхні особливі потреби, то вони й надалі стикатимуться з перешкодами в отриманні захисту та допомоги. В Україні необхідно приділяти набагато більше уваги наданню адресної підтримки цій непропорційно великій групі населення, що наражається на все зростаючий ризик.

Цього можна домогтися, якщо всі відповідні організації сприятимуть залученню та участі літніх людей в розробці, реалізації та моніторингу їхніх програм і політики, з огляду на їхні потреби та досвід. Збір, аналіз, використання та надання даних з розбивкою за статтю, віком і фізичними обмеженнями мають вирішальне значення для розуміння складних життєвих обставин усіх постраждалих людей та розроблення відповідних заходів.

До наявних програм захисту можна додати послуги із супроводу, а також послуги дружньої та психологічної допомоги. При створенні нових або реконструкції наявних притулків слід враховувати потреби літніх людей, щоб забезпечити «універсальність» їхнього використання, водночас доступ до допоміжних пристроїв має стати частиною програми кожної установи через партнерство з досвідченими організаціями, такими як HelpAge.

Нарешті, вкрай важливо, щоб гуманітарні організації розширювали програми, спрямовані на надання допомоги літнім людям в безпосередній близькості від місця їхнього проживання за допомогою надання послуг і підтримки на рівні місцевих громад, таких як організації проживання з наданням часткового догляду та надання медичних послуг і догляду вдома, щоб дати їм можливість вести безпечне, гідне, активне життя, максимально спираючись на власні сили.

Лучана Каффареллі

luciana.caffarelli@helpage.org

Консультантка з гуманітарної вікової інклюзії

Гестер Кларк

hester.clark@helpage.org @hester_c

Консультант з гуманітарних питань

Саймон Гарріс *sjharris@tcd.ie*

Колишній регіональний менеджер (Східна Україна)

HelpAge International

1. OCHA, *Ukraine - Humanitarian Response Plan*, 2022 (УКГС, Україна – План гуманітарного реагування) bit.ly/ukraine-humanitarian-response-plan
2. Direct Relief, Gender, Health, and the War in Ukraine, 2022 (Пряма допомога, гендер, здоров'я та війна в Україні, 2022) bit.ly/gender-health-war-ukraine
3. Amnesty International, "I Used To Have A Home": Older People's Experience of War, Displacement, And Access To Housing in Ukraine, 2022 («У мене був дім»: люди похилого віку в Україні та їхній досвід війни, переміщення й доступу до житла, 2022) bit.ly/i-used-to-have-a-home
4. HelpAge International, "I've lost the life I knew" Older people's experiences of the Ukraine war and their inclusion in the humanitarian response, 2023 («Я втратив звичне життя». Досвід літніх людей під час війни в Україні та їх залучення до гуманітарної допомоги, 2023) bit.ly/older-people-in-ukraine
5. OCHA, *Ukraine: Winterization Plan - Winter Priority Procurement & Repair Plan*, 2022 – 2023, 2022 (УКГС, Україна: План підготовки до зими – План першочергових закупівель та ремонту на 2022–2023 роки, 2022) bit.ly/ukraine-winterization-plan
6. ACAPS, *Ukraine: winterisation needs and response*, 2022 (ACAPS, Україна: потреби у підготовці до зими та реагування, 2022) bit.ly/ukraine-winterisation-needs-and-response
7. HelpAge International, "I've lost the life I knew" Older people's experiences of the Ukraine war and their inclusion in the humanitarian response, 2023 («Я втратив звичне життя». Досвід літніх людей під час війни в Україні та їх залучення до гуманітарної допомоги, 2023) bit.ly/older-people-in-ukraine
8. HelpAge International, *Access to age-assistive technology: A resilience building measure for older people*, 2020 (Доступ до спеціальних можливостей для літніх людей: захід з підвищення життєстійкості для літніх людей, 2020): bit.ly/age-assistive-technology

Як чорношкірі африканські студенти пережили вимушене переміщення з України

Ліндсі Н. Кінгстон та Іго Екакіті

Подорож через вимушену міграцію чорношкірих африканських студентів в Україні висвітлює вразливості, з якими представники меншин, які не є громадянами країни, зіткнулися під час російського вторгнення у 2022 році.

Коли Росія розпочала своє вторгнення наприкінці лютого 2022 року, в українських університетах навчалася 76 548 іноземних студентів зі 155 країн світу. Переміщені іноземні студенти є важливою та цікавою групою, оскільки вони «не зовсім» біженці. Країна їхнього громадянства не зазнала нападу, але вони були змушені тікати, і їхнє життя було викоринене. Вони інвестували час і гроші в освітні програми, які були перервані або знищені, і можливо, що їм не вистачить ресурсів, щоб почати все спочатку.

Ця стаття ґрунтується на інтерв'ю з 15 чорношкірими африканськими студентами у віці від 19 до 29 років, які були переміщені з України в лютому 2022 року. Інтерв'ю були зосереджені на процесах прийняття рішень, які привели їх до безпеки, та їхніх міграційних подорожах. Респонденти переважно походили з країн Західної та Східної Африки, і інтерв'ю були проведені через платформу Zoom з травня по жовтень 2022 року.

Збір інформації та прийняття рішень

Дані інтерв'ю свідчать про те, що респонденти, як і багато інших людей, були не готові до агресії 2022 року. На африканських студентів впливали українські однолітки, місцеві та міжнародні новини, які недооцінили загрозу. Багато респондентів зазначили, що агресивні висловлювання Путіна не сприймалися серйозно, особливо через менш масштабний конфлікт у 2014 році. Вони не очікували широкомасштабного насильства. «Хто серйозно думає про війну у двадцять першому столітті?», — запитав Мун (22 роки, з Нігерії).¹ «Навіть люди, які поїхали додому на Різдво, потім повернулися. Насправді ми не дуже

хвилювалися». Кайт (27 років, Нігерія) згадав, що йому здавалося, ніби соціальні мережі попереджали, що «весь світ горить», але люди в Україні «відпочивали, будували плани на літо, готували їжу».

Для збору даних студенти використовували різноманітні офіційні та неофіційні джерела. Соціальні мережі та програми миттєвого обміну повідомленнями відігравали центральну роль в обміні інформацією, у тому числі канали, які були швидко створені переміщеними особами. Респонденти також використовували глобальні джерела новин, такі як CNN (Сі-Ен-Ен), Al Jazeera (Аль-Джазіра), BBC (Бі-Бі-Сі) та France 24 (Франс 24). Іноді соціальні мережі перекладали новини з місцевих українських джерел новинної інформації англійською мовою, а газета «Київ Пост» надавала новини англійською мовою. Інші покладалися на особисті зв'язки, у тому числі на місцеві контакти в Україні надійних друзів і родичів за кордоном.

Студенти займалися інформаційною стійкістю²— тобто вони переорієнтовували та коригували свою базу знань, коли їхні звичні джерела інформації були порушені через переміщення. Це передбачало реконструкцію їхнього інформаційного ландшафту³ (як людина збирає та обробляє інформацію), розробку механізмів подолання труднощів та об'єднання інформації з різних джерел. Деякі респонденти відклали свої подорожі в надії зібрати правдиву інформацію, тоді як інші відчували бажання переїхати, навіть не маючи чіткого уявлення про те, куди вони ідуть.

Санні (19 років, з Нігерії) згадала: «У нас не було часу обробляти інформацію, вирішуючи що є дійсним, а що ні. Ми просто намагалися зважити варіанти та подумати

про те, що є найкращим для нас. Деяка інформація була хибною, деяка — точною, але її було складно отримати... зрештою нам довелося приймати рішення без належного обмірковування, просто покладаючись на звичайні інстинкти виживання».

Ці висновки підтверджують наявні дослідження щодо обміну інформацією під час подорожей з метою переміщення, які підкреслюють роль інших людей (особливо добре обізнаних друзів, членів сім'ї та знайомих) і використання застосунків для смартфонів, таких як месенджер «Ватсап» (WhatsApp) і застосунок соціальної мережі «Фейсбук».⁴ Однак можливість обирати з багатьох джерел інформації не обов'язково означає наявність правдивих даних. Людям потрібні надійні джерела практичної інформації під час надзвичайних ситуацій.

Досвід вимушеного переміщення

Початковий досвід переміщення для студентів був стресовим і важким, страх насильства посилювався соціальним хаосом і суворими зимовими погодними умовами. Респонденти вистоювали довгі черги, щоб придбати квитки на автобус чи поїзд, яких часто не було в продажу; водії таксі брали захмарну плату за проїзд, але вони все одно застрягали на кордонах через щільні пробки. Багато хто пакував речі поспіхом і не мав достатньо їжі або теплого одягу для тривалого очікування, особливо на відкритому повітрі. Місця призначення продовжували змінюватися у відповідь на постійно мінливу інформацію про перегин кордону та гуманітарну допомогу. Паніка часто призводила до небезпечних умов на вокзалах та інших місцях скупчення людей. Джуніор (22 роки, з Руанди) був вражений величезною кількістю людей на залізничному вокзалі, побоюючись тисяч, коли поїзди під'їжджали до платформ. «На людей наступали, люди отримували травми», — згадує він. Прайз (23 роки, з Гани) висловила подібні побоювання, кажучи: «Я не можу тікати від війни, а потім загинути, тому що я [задихнулася] від того, що хтось на мене навалився».

Технологічні та логістичні проблеми погіршили ситуацію. Початкові перебої з

інтернетом обмежили доступ до новин та їхніх університетських облікових записів. Коли студенти були в дорозі, вони іноді не могли підзарядити свої телефони, отримати доступ до мобільного інтернету або зняти готівку в банкоматах.

Расова дискримінація

Перші повідомлення у ЗМІ свідчили про те, що до людей з іншим кольором шкіри ставилися інакше, ніж до білих українців та інших білих європейців, які тікали від російської навали. Африканський Союз виступив із заявою щодо «повідомлень про неналежне поведіння з африканцями, які намагаються покинути Україну», закликавши «виявляти співчуття й надавати підтримку всім людям, які тікають від війни, незважаючи на їхню расову приналежність».⁵ Студенти по-різному реагували, коли їх запитували, чи зазнавали вони расової дискримінації до і після початку вторгнення. Більшість респондентів висловили позитивне ставлення до України та її народу. Деякі відзначили приховану напруженість, навіть якщо їхній загальний досвід був позитивним, тоді як деякі вказали на більш глибокі проблеми з расизмом в Україні.

Респонденти, які мали позитивний досвід перебування в Україні до агресії, іноді були здивовані ставленням до них під час переміщення. Піс (18 років, з Нігерії) була попереджена, що в поїздах слід очікувати «расової ієрархії», яка ставила білих українців у привілейоване становище порівняно з чорношкірими африканками. Дійсно, її групі довелося сидіти біля дверей поїзда, в той час як у вагонах сиділи переважно українці, а багато проходів були заповнені чорношкірими африканськими та індійськими студентами. Проте вона також зауважила, що українці прийшли їй на допомогу, коли інші намагалися виштовхати її назад на платформу вокзалу; українці кричали: «Чому ви їх відштовхуєте? Вони тікають заради свого життя» та допомогли студентам зайти у вагон.

Деякі студенти пояснювали расову напруженість скоріше реаліями вимушеного переміщення, ніж відображенням ширших

чи глибших форм дискримінації. На київському залізничному вокзалі Елай (29 років, з Ліберії) спостерігав, як охоронці «чинили тиск на іноземців, щоб дозволити громадянам України потрапити в вагони поїзда». Дехто помітив, що чорношкірим студентам було легше подорожувати, якщо вони їхали з білими попутниками.

Занепокоєння щодо расової дискримінації іноді враховувалося при прийнятті рішень. Прайз (яка описує себе як «не світлу, не шоколадну, а як темну») приймала рішення про подорож, припускаючи, що зіткнеться з расовою дискримінацією під час перетину кордону. Одна з її подруг повідомила, що деякі чорношкірі африканські та мусульманські студенти «змушені були битися», щоб потрапити в поїзд, і вона вважала, що у темношкірої жінки буде менше можливостей для поїздки у транспорті. Вона була готова витратити багато грошей, якщо це буде потрібно. Вона розмірковувала: «Якщо мені доведеться витратити 2 000 доларів США, щоб врятувати своє життя, то це те, що я повинна зробити».

Подальші подорожі

Після початкового пошуку притулку в прикордонних країнах, таких як Польща та Словаччина, студенти продовжували свої подорожі та зазвичай вирушали далі від українського кордону. На момент проведення інтерв'ю деякі з них перебували в країнах ЄС, тоді як інші повернулися до своїх рідних країн в Африці. Приблизно через три-вісім місяців після того, як з самого початку студенти були розміщені, плани більшості з них все ще змінювалися. Багатьом студентам надали можливість продовжити навчання онлайн в українських університетах, але такі умови навчання не завжди були ідеальними. Деякі з них були оптимістично налаштовані на те, що вони повернуться, щоб продовжити навчання або, принаймні, якось відсвяткувати випускний. Проте інші сумнівалися, що повернуться в Україну, принаймні як студенти.

Конфлікт спочатку створив як можливості, так і випробування для чорношкірих африканських студентів. Для деяких це відкрило

можливості подорожувати країнами ЄС і здобувати освіту в закладах, які, можливо, мають більше ресурсів або кращу репутацію. Для інших переміщення означало перервані навчання або навіть необхідність починати все спочатку з великими фінансовими витратами та особистими незручностями. Декілька студентів роздумували над тим, щоб ризикнути та повернутися до України, охоплену війною, щоб закінчити навчання, незважаючи на ризики, адже вони могли б втратити дуже багато, якби не змогли завершити навчання. Джуніор згадав про те, як його досвід переміщення вплинув на його психічне здоров'я та благополуччя:

«Тільки повернувшись додому, я почав відчувати психологічні наслідки війни... Потрапивши додому, ти розумієш, що міг загинути... Це зайняло в мене близько півтора місяця, це просто психічна травма».

Необхідність подальших досліджень

Цей проєкт пропонує багатий матеріал для розуміння подорожі з метою примусової міграції чорношкірих африканських студентів в Україні та вразливості меншин в кризових ситуаціях. Проте ці ранні етапи переміщення є лише частиною більш масштабної історії, яка стає все дедалі фрагментованою. Лонгтюдні дані про переміщених іноземних студентів могли б виявити наслідки їхнього вимушеного переміщення в наступні роки, можливо, порівняно з даними про переміщених громадян України.

Ліндсі Н. Кінгстон

Lkingston54@webster.edu @LindseyKingsto3

Доцент з міжнародних прав людини

Вебстерського університету

Іго Екакіті

Ighoekakitie@gmail.com @ighoekakitie

Студент-дослідник у Вебстерському університеті

1. Імена змінено, щоб захистити персональні дані респондентів.

2. Lloyd A (2014) 'Building information resilience: how do resettling refugees connect with health information in regional landscapes – implications for health literacy', *Australian Academic & Research Libraries* (Ллойд А (2014) «Розвиток інформаційної стійкості: як біженці, що переселяються знаходять інформацію з питань охорони здоров'я у регіональній місцевості: наслідки для медичної грамотності», *Австралійські академічні та наукові бібліотеки*)

3. Lloyd A (2006) 'Information literacy landscapes: An emerging picture', *Journal of Documentation* (Ллойд А (2006) «Панорама інформаційної грамотності: Картина, що вимальовується», *Журнал «Документалія»*)

4. Fisher K E (2018) 'Information Worlds of Refugees' in Maitland CF (Ed) *Digital Lifeline? ICTs for Refugees and Displaced Persons*, MIT Press (Фішер К. Е. (2018) «Інформаційні світи біженців» у книзі Мейтленд К. Ф. (редактор) *Цифрова рука допомоги? Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) для біженців та переміщених осіб*, видавництво «MIT Press»)

5. African Union (2022) 'Statement of the African Union on the reported ill treatment of Africans trying to leave Ukraine' (Африканський Союз (2022) «Заява Африканського Союзу щодо повідомлень про неналежне поводження з африканцями, які намагалися вийти з України») bit.ly/africans-trying-leave-ukraine

Захист від сексуальної експлуатації та насильства: роздуми за підсумками першого року роботи в надзвичайній ситуації

Керолайн Дулін Брасс, Мануела Мой і Йоко Іваса

Захист від сексуальної експлуатації та насильства є невідокремною частиною заходів, що вживаються щодо допомоги українським біженцям. У результаті було виявлено низку політичних наслідків, інновацій та уроків для поточного реагування й для майбутніх криз.

З моменту повномасштабного вторгнення Росії в Україну майже третина українського населення була змушена покинути свої домівки, а 6,3 мільйона українців стали біженцями.¹ Ризики сексуальної експлуатації та насильства (СЕН) є високими з огляду на те, що жінки та діти становлять 87% переміщених осіб, і багато хто з них розлучений зі своїми сім'ями.² Крім того, в наданні допомоги бере участь широке коло суб'єктів, включно з волонтерами, неформальними мережами та іншими людьми з обмеженим досвідом роботи в гуманітарній сфері. Очікується, що в міру подальшого розвитку надзвичайної ситуації ці фактори ризику ускладнюватимуться посиленням соціально-економічної вразливості, труднощами з пошуком безпечного довгострокового житла та потенційною втомою приймаючих громад

Від самого початку кризи УВКБ ООН направило в сусідні країни експертів із ЗСЕН (захист від сексуальної експлуатації та насильства), а потім призначило спеціальних координаторів ЗСЕН на національному та регіональному рівнях. Ці співробітники надавали істотну технічну підтримку, нарощували потенціал і забезпечували координацію впродовж усього першого року роботи в надзвичайній ситуації.

В основних країнах реагування діють національні мережі ЗСЕН, які очолюють і підтримують колективні зусилля ЗСЕН. Для забезпечення узгодженості дій та обміну досвідом між різними країнами існує також регіональна мережа ЗСЕН та Safeguarding Network (Мережа забезпечення безпеки).³ Для забезпечення локалізації та стійкості кожна з цих мереж ЗСЕН працює під співголюванням національних організацій або НУО (VOICE в Угорщині, Plan International у Молдові, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę і Plan International у Польщі, Terre des Hommes у Румунії та Національний центр із прав людини в Словаччині) та об'єднує понад 170 членів в усіх п'яти країнах, включно з національними й місцевими НУО та організаціями, які очолюють біженці та жінки.

Мережі взаємодіють з біженцями, спільно знаходячи способи передачі інформації про ризики з урахуванням мовних та культурних особливостей. Наприклад, у Словаччині організація Sme Spolu («Ми разом»), очолювана біженцями, виявила, що традиційні описи СЕН викликають відчуження та страх у біженців. Тому вони адаптували повідомлення, уникаючи термінології «ЗСЕН» і використовуючи такі позитивні формулювання, як «вас не звинувачуватимуть» і «до вас прислухатимуться». Вони були об'єднані

в більш широкі повідомлення про те, як залишатися в безпеці в країні притулку, та інтегровані в ширші діалоги з біженцями про безпеку.⁴ У рамках цього проекту було охоплено близько 11 600 біженців.⁵

Національні мережі ЗСЕН також зіграли ключову роль у зміцненні потенціалу інших учасників. На момент написання статті УВКБ ООН і його партнери навчили за програмою ЗСЕН понад 5 000 рядових працівників у сусідніх країнах. Навчання пройшли також співробітники центрів прийому біженців, волонтери, співробітники кол-центрів, прикордонники й співробітники поліції.

Перешкоди для подання інформації

Незважаючи на ранні інвестиції в ЗСЕН, до теперішнього часу було висунуто дуже мало обвинувачень. Незважаючи на те, що проблема недостатності інформації про випадки сексуальної експлуатації та насильства існує в усьому світі, в Україні вона загострилася у зв'язку з культурними особливостями, пов'язаними з гендерною проблематикою й гендерними ролями. Характер війни в Україні та досвід біженців, отриманий ними під час втечі та прибуття до приймаючих країн, також могли вплинути на їхню готовність висловлювати свої побоювання. Багато біженців відчують сильне почуття вдячності за те, що їх радо прийняли в сусідніх країнах, і не наважуються висловлювати будь-які негативні відгуки, побоюючись, що їх вважатимуть невдячними. Широко поширені ідеї про стійкість, єдність і силу українців у боротьбі з російською навалою, а також почуття провини або відповідальності за членів родини, які залишилися в країні, також можуть вплинути на готовність людей повідомляти про свої занепокоєння. Це може посилюватися нестачею інформації та недостатньою доступністю механізмів подачі скарг, а також мовними бар'єрами та бар'єрами, спричиненими культурним різноманіттям.

З досвіду інших надзвичайних ситуацій ми знаємо, що для отримання заяв про СЕН може знадобитися час. Тому ми можемо очікувати потенційного збільшення кількості повідомлень у міру подальшої реалізації заходів у відповідь, а також зміцнення

механізмів інформування та взаємодії з населенням.

Взаємодія з нетрадиційними учасниками процесу надання допомоги

Заходи реагування на ситуацію в Україні характеризуються залученням величезної кількості волонтерів та приватних осіб. Як приклади можна навести студентів, що залишаються в нічний час у центрах реєстрації з метою прийому біженців, пенсіонерів, які допомагають прикордонникам із перекладом, представників української діаспори та церковних груп, які роздають продукти та іграшки в центрах допомоги в сусідніх країнах. Приватні особи та компанії з усеї Європи приїжджали на автобусах і мікроавтобусах до прикордонних районів, щоб запропонувати перевезення, а в прикордонних містах багато місцевих жителів пропонували українцям безплатне житло або допомогу у пошуку роботи.

Цей надзвичайний сплеск солідарності супроводжувався й труднощами. Багато жінок-біженок зазначали, що їм було важко розрізнити дійових осіб на місцях, а також визначати, які пропозиції підтримки є законними та кому можна довіряти. Чи буду я в безпеці в цій родині, яка пропонує мені притулок? Чи повезе мене цей автобус у те місце, про яке говорить водій? Як мені переконатися, що ця пропозиція роботи не виявиться експлуаторською?

В умовах множинності суб'єктів на місцях і обмеженого контролю з боку влади існує ризик того, що особи з шахрайськими намірами отримають доступ до уразливих і часто травмованих людей. У деяких центрах реєстрації прийому жінки-біженки та діти опинялися у владі тих, хто охороняв центр вночі, а в кількох транзитних пунктах вони почувалися настільки неспокоїно, що наважувалися застрибнути в перший-ліпший автобус, сподіваючись, що він відвезе їх туди, куди вони хотіли. Тому УВКБ ООН та інші гуманітарні організації домагалися від місцевої та центральної влади посилення нагляду, надання інформації як добровольцям, так і біженцям, а також створення безпечних механізмів подачі скарг і відгуків.

Наголошувати на важливості традиційних концепцій ЗСЕН в умовах, коли люди, які надають допомогу, не вважали себе гуманітарними працівниками й не були пов'язані глобальними стандартами, виявилось непросто. Багато волонтерів і нетрадиційних учасників процесу надання допомоги мали обмежені уявлення про заходи безпеки, необхідні для захисту біженців. Також була поширена думка про те, що концепції захисту від сексуальної експлуатації та насильства є чужорідними, складними для розуміння, не відповідають національному законодавству або незастосовні в контексті волонтерської допомоги.

Навчальні матеріали та ресурси

Значних зусиль було докладено для підвищення базової обізнаності щодо стандартів поведінки з перших днів реагування в усіх країнах, що приймали участь у реагуванні. УВКБ ООН розробило пам'ятку для добровольців «Що потрібно їй чого не потрібно робити»⁶ та провело інструктажі з питань ЗСЕН. Регіональна робоча група з питань захисту випустила Посібник з перевірки

та реєстрації волонтерів і волонтерських організацій,⁷ у якому викладено конкретні та практичні рекомендації для приймаючих держав, зокрема вимога, щоб усі волонтери носили видиме посвідчення особи та регулярно проходили інструктаж і навчання, а також необхідність перевірки біографічних даних волонтерів і механізми нагляду та звітності. Цільова робоча група з питань захисту від сексуальної експлуатації та насильства в Угорщині розробила та переклала російською мовою набір методичних матеріалів: документ «Зобов'язання волонтера», базовий кодекс поведінки для підписання волонтерами, а також брошуру, що містить 11 ключових положень про забезпечення безпеки.⁸

Включення мінімальних заходів щодо забезпечення безпеки у планування дій під час надзвичайних ситуацій та готовності до них із залученням усього спектра учасників на місцях має першорядне значення для запобігання виникненню сексуальної експлуатації та насильства в аналогічних надзвичайних ситуаціях.

Біженці з України чекають на реєстрацію для отримання грошової допомоги у Варшаві, Польща, березень 2022 року. Джерело: УВКБ ООН/Мацей Москва

Загрози в цифровому просторі

Також очевидними є ризики, пов'язані з цифровим простором. Величезна кількість цифрових спільнот і каналів (зокрема у соціальній мережі «Фейсбук», месенджерах «Телеграм», «Вайбер» і «Ватсап»), а також платформ із добору персоналу пропонують біженцям інформацію та пропозиції щодо перевезення, розміщення та працевлаштування. Незважаючи на те, що здебільшого такі ініціативи та й загалом інтернет-простір керуються благими намірами, вони стали благодатним підґрунтям для злочинців і правопорушників, які хочуть нажитися за рахунок уразливих людей, тим паче, що на цих платформах функції модерації та інформування щодо контенту є мінімальними або взагалі відсутніми.

На основі моніторингу соціальних мереж і консультацій з українськими жінками та дітьми УВКБ ООН збило інформацію про випадки гендерно зумовленого насильства, а також про ризики, пов'язані з кіберзалицанням і вербуванням через Інтернет, експлуатацією та торгівлею людьми, крадіжкою особистих даних і шахрайством. Серед них були випадки, коли співробітники гуманітарних організацій і волонтери зверталися до дівчаток-підлітків з числа біженців через інтернет. У відповідь на це УВКБ ООН у середині 2022 року запустило в Угорщині пілотний проєкт із цифрової безпеки, який передбачав проведення спеціальних роз'яснювальних занять для біженців і пошук рішень щодо посилення заходів безпеки, яких могли б ухвалити особи, які управляють і контролюють групи в соціальних мережах.⁹ У рамках регіональної кампанії «Залишайтеся в безпеці» УВКБ ООН також інформувало 4,2 мільйона людей українською та російською мовами про те, як знизити ризики, пов'язані з торгівлею людьми, СЕН та іншими видами гендерно зумовленого насильства.¹⁰

Забезпечення безпеки в контексті локалізації

Відповідно до порядку денного з локалізації та Глобального договору щодо біженців, під час здійснення заходів у відповідь у рамках українського питання

особлива увага приділялася конструктивній взаємодії з місцевими та національними суб'єктами. Національні НУО та організації, очолювані біженцями, становлять 63% партнерів Регіонального плану дій щодо біженців. Крім того, у 2022 році УВКБ ООН в Європі профінансувало 48 грантових угод для організацій, очолюваних біженцями та місцевими громадами.

Місцеві організації привнесли багатий досвід, потенціал і знання місцевої специфіки, що зіграло вирішальну роль у спільній роботі з реагування. Проте незважаючи на те, що їхній тісний зв'язок з громадами був великою перевагою, він також створював специфічні проблеми з точки зору ЗСЕН, оскільки більшість учасників були новачками в гуманітарній діяльності. Деякі місцеві організації не наважувалися визнати ризик СЕН, вважаючи це «зовнішньою загрозою» або поодиноким випадком. Навіть деякі жіночі правозахисні організації, за наявними даними, не хотіли вживати заходів, спрямованих на ЗСЕН, оскільки не припускали, що ризики можуть походити й від їхніх власних організацій.

Формування середовища, що сприяє запобіганню СЕН, а також зміцнення потенціалу організації — процеси, що потребують часу й ресурсів, і часом було непросто поєднати загальну мету підвищення рівня локалізації з необхідністю дотримання всіма партнерами глобальних стандартів ЗСЕН. Для УВКБ ООН та його партнерів пріоритетним завданням є нарощування потенціалу та навчання всього складу учасників на місцях.

Думки та рекомендації

Перед обличчям перспективи затяжної війни в Україні, скорочення ресурсів і рівня підтримки з плином часу, а також потенційного зростання кількості висунутих обвинувачень у СЕН гуманітарній спільноті необхідно зберегти увагу до ЗСЕН як найважливішої частини заходів реагування на ситуацію з українськими біженцями. Водночас жвити на сьогодні заходи реагування призвели до появи низки політичних наслідків, інновацій та уроків, які необхідно врахувати в майбутніх надзвичайних ситуаціях.

По-перше, заходи реагування на ситуацію з українськими біженцями засвідчили важливість проактивного забезпечення необхідного рівня захисту від сексуальної експлуатації та насильства від самого початку надзвичайної ситуації як невідокремної частини загального реагування.

По-друге, заходи у відповідь підтвердили важливість комплексного підходу до ЗСЕН, що відображає й охоплює все різноманіття суб'єктів, які беруть участь у реалізації заходів у відповідь. Потрібне розроблення глобального керівництва та інструментів для взаємодії з волонтерами та іншими нетрадиційними учасниками, які не завжди діють у рамках контрактних зобов'язань або відповідно до принципу захисту від ЗСЕН. Це вимагає збільшення інвестицій у розвиток потенціалу та створення системи національних і місцевих партнерів з боку донорів та агентств ООН, зокрема, шляхом цільового фінансування їхньої роботи у сфері ЗСЕН. Це особливо актуально для організацій, очолюваних жінками та біженцями, які користуються найбільшою довірою у спільнотах біженців.

Крім того, заходи у відповідь на ситуацію в Україні наголошують на важливості взаємодії з державними органами у забезпеченні дотримання принципів ЗСЕН у власних структурах та у здійсненні нагляду за волонтерами та іншими нетрадиційними учасниками процесу надання допомоги на місцях. Також можна розглянути можливість взаємодії з регіональними організаціями та установами.

По-третє, для забезпечення превентивних заходів та заходів зі зниження ризиків у цифровому просторі гостро постає питання щодо необхідності більш рішучих зобов'язань з боку онлайн-платформ, технологічних компаній та державних органів. Конкретні дії мають містити якісніше кураторство, прозоріші та доступніші функції зворотного зв'язку в спільнотах у соціальних мережах, а також проактивний моніторинг адміністраторами та модераторами щодо виявлення матеріалів, пов'язаних з експлуатацією або заподіянням шкоди. До того ж необхідне ефективне реагування на занепокоєння, наприклад, механізми оперативного

видалення контенту та примусових заходів впливу за недотримання платформами наявних стандартів.

Керолайн Дулін Брасс
dulin@unhcr.org @Refugees

Старший міжвідомчий координатор ЗСЕН, Європейське регіональне бюро, УВКБ ООН

Мануела Мой тойм@unhcr.org

Співробітник з міжвідомчої координації (ЗСЕН), представництво УВКБ ООН, Будапешт

Йоко Іваса iwasa@unhcr.org

Старший співробітник з питань політики (ЗСЕН/СД), Офіс старшого координатора (ЗСЕН/СД), УВКБ ООН

Думки, висловлені в цій статті, належать автору та не обов'язково відображають точку зору ООН.

1. UNHCR Operational Data Portal (Портал оперативних даних УВКБ ООН): data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location
2. UNHCR (2022) Displacement Patterns, Protection Risks and Needs of Refugees from Ukraine: Regional Protection Analysis # 1 (УВКБ ООН (2022) Характер переміщення, ризики щодо захисту та потреби біженців з України: Регіональний аналіз захисту №1) bit.ly/unhcr-needs-of-refugees-ukraine
3. Regional PSEA and Safeguarding Network (Регіональна мережа ЗСЕН і Мережа забезпечення безпеки): bit.ly/safeguarding-network-ukraine
4. Sme Spolu Information Pages (Інформаційні сторінки Sme Spolu): smespolu.org/informacna-podpora/
5. Funded by the Interagency Community Outreach and Communication Fund, managed by ICVA and UNHCR (Фінансується Міжвідомчим фондом із роботи з населенням і комунікації, керованим Міжнародною радою добровільних установ (ICVA) і УВКБ ООН): bit.ly/psea-outreach-communication
6. Dos and Don'ts for Volunteers (available in seven languages) (Що потрібно й чого не потрібно робити волонтерам (доступно сімома мовами): bit.ly/safeguarding-network-ukraine
7. Vetting and registration of volunteers and volunteer organisations guidance (Посібник із перевірки та реєстрації волонтерів і волонтерських організацій): bit.ly/vetting-organisations-ukraine
8. Hungary PSEA task force documents (Документи цільової робочої групи з питань захисту від сексуальної експлуатації та насильства (ЗСЕН) Угорщини): bit.ly/hungary-psea-task-force
9. The UNHCR "Safe Online – A guide to be protected on the internet" (Посібник УВКБ ООН «Безпека в онлайн-просторі – путівник із захисту в інтернеті»): help.unhcr.org/hungary/safe-online/
10. UNHCR Stay Safe Campaign – Important reminders for refugees to help stay safe while travelling (Кампанія УВКБ ООН «Залишайтеся в безпеці» – корисні поради для біженців щодо забезпечення безпеки під час подорожей): bit.ly/unhcr-stay-safe-campaign

Жінки з числа внутрішніх переселенців в Україні наражаються на ризик сексуального та гендерного насильства

Сандра Пертек, Ірина Кузнєцова та Юлія Царевська

Внутрішні переміщення біженців в Україні пов'язані з підвищеними ризиками сексуального та гендерного насильства. Результати нещодавніх досліджень пропонують рекомендації щодо зниження ризиків при переїзді, а також щодо підтримки внутрішньо переміщених жінок у питаннях житла, доступу до роботи та психічного здоров'я.

Війна Росії проти України призвела до масового переміщення населення, насамперед жінок і дітей (оскільки виїзд із країни дозволено лише небагатьом чоловікам віком від 18 до 60 років). Масове переміщення населення триває з 2014 року, коли понад 1,5 млн осіб зі Східної України та Криму втекли в інші регіони країни. Нова фаза агресії, розпочата 24 лютого 2022 року, призвела до внутрішнього переміщення понад 5,4 млн осіб.¹ Чисельність ВПО збільшується завдяки поверненню біженців з інших країн: до серпня 2022 року було зафіксовано, що понад 4,7 мільйона українців, які втекли до Польщі, перетнули кордон і повернулися назад в Україну.² Багато з них не можуть повернутися до своїх домівок і тому є внутрішньо переміщеними особами.

Досвід переміщення характеризується гендерними особливостями. У період з 2014 по 2021 рік посилення військової присутності у деяких регіонах України було пов'язане зі збільшенням кількості повідомлень про випадки сексуального та гендерного насильства (СГН) на контрольно-пропускних пунктах.³ Хоча СГН у широкому розумінні визначається як «будь-яка шкідлива дія, що вчиняється проти волі однієї особи та ґрунтується на соціально зумовлених (гендерних) відмінностях між чоловіками та жінками»,⁴ існують різні види СГН, включно з сексуальним, фізичним і психологічним насильством.

У цьому дослідженні, що ґрунтується на проекті SEREDA⁵, розглядається концепція, згідно з якою СГН проявляється на всіх етапах: від періоду, що передує

переміщенню, під час конфлікту й в дорозі, до пунктів тимчасового розміщення.⁶ У статті використано результати дослідження, проведеного Бірмінгемським університетом спільно з українською НУО (Конвіктус) та місцевими дослідниками в період з травня по червень 2022 року. Воно включало 15 напівструктурованих інтерв'ю з внутрішньо переміщеними жінками в Західній Україні та дискусії з різними зацікавленими сторонами, а також 17 інтерв'ю з українськими жінками в Польщі, деякі з яких раніше були вимушеними переселенцями у себе на батьківщині.⁷ Організація «Конвіктус» спеціалізується на наданні допомоги потерпілим від СГН, і їхній досвід повсякденної роботи з постраждалими в Україні відображений у цій статті.

Насильство під час конфлікту та при переміщенні

Численні факти свідчать про те, що внутрішні переміщення підвищує ризик насильства на маршрутах вимушеного переміщення. Наше дослідження підтверджує наявні дані та показує, як зростає ризик СГН на маршрутах внутрішнього переміщення Україною і навіть після прибуття в місця розміщення біженців у Західній Україні та закордоном. Це відбувається з безлічі різних причин: від втрати ресурсів та економічної скрути до травм і потрясінь, які в сукупності впливають на вразливість ВПО до експлуатації.

Тоді як деякі респонденти повідомляли про поодинокі випадки насильства або розповідали про насильство, пережите їхніми знайомими, інші стикалися з різними

видами насильства, починаючи від періоду, що передував переміщенню, і далі під час конфлікту, в дорозі та в пункті тимчасового розміщення.

Усі респонденти зазнавали збройного насильства та були свідками збройного насильства та загрозливих для життя подій у своїх рідних містах та під час переміщення. У деяких випадках жінки не хотіли залишати своїх чоловіків, оскільки цінували їх як своїх захисників. Життя на окупованих територіях і втеча з них описувалися як жахливі події. Багато хто згадував, що під час авіаударів вони кілька днів і тижнів сиділи в підвалах і сховищах.

Багато жінок боялися стати жертвами сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК). Кілька респондентів поділилися непрямою інформацією (яку вони почули від родичів, колег, із соціальних мереж) про звалтування українських жінок і дітей російськими військовослужбовцями:

«У нас були дівчатка із сусіднього села, які потрапили до лікарні внаслідок насильства... У мене є подруга, яка працює в лікарні, вона чергувала 42 дні без перерви... Вона бачила їх усіх після операцій. Один лікар сказав: «Я не бачу, де зашивати рану». Це було жахливо». (Оксана⁸)

Гендерно зумовлене насильство під час переміщення було широко розповсюдженим, включно з сексуальними домаганнями, фізичним та емоційним насильством. Зокрема, жінки та трансгендерні жінки та чоловіки в автобусах і поїздах зазнавали образливих зауважень і сексуальних домагань з боку п'яних бойовиків. Ризики, пов'язані з торгівлею людьми, описувалися як високі, дехто розповідав про жінок і чоловіків, які зникли під час поїздок поїздами та автомобілями.

Деякі жінки намагалися здаватися менш привабливими, надягаючи просторий одяг і підстригаючи волосся. Деякі розповідали, що чоловіки на блокпостах чіплялися до молодих жінок і не пропускали їх, наприклад, кажучи: «Ми не дозволимо вам поїхати. Красиві жінки не повинні їхати з Херсона».

СГН на ринку праці

Більшість ВПО в Україні опинилися у скрутному становищі та залежали від друзів, родичів і громадянського суспільства. Деякі не знали, як подати заяву на отримання державної допомоги (яких у будь-якому разі було недостатньо для задоволення основних потреб ВПО). Деякі продовжували працювати онлайн. Однак більшість із них стали безробітними, що підвищило їхню вразливість з точки зору експлуатації на тьшовому ринку праці. Наприклад, 20-річна жінка з числа ВПО в Західній Україні працювала у двох мережевих ресторанах по два тижні на випробувальному терміні без оплати. Багато хто вважав трудову експлуатацію дискримінацією щодо ВПО. Деякі ВПО розповідали, що роботодавці не хотіли приймати їх на роботу через відсутність у них постійного місця проживання.

Жінкам також пропонували вакансії через явні пропозиції роботи в соціальних мережах. Деяким пропонували роботу в секс-індустрії, замасковану під вакансії у готельному секторі. Наприклад, після розміщення оголошення про надання послуг з прибирання приміщень молода учасниця опитування почала отримувати повідомлення від чоловіків із проханням про надання секс-послуг. Інша молода учасниця розповіла про те, як на звичайній співбесіді їй та її партнерці запропонували роботу в порноіндустрії.

Мало хто отримав будь-яку інформацію про ризики СГН або про те, як отримати підтримку. Українську поліцію було охарактеризовано як байдужу до емоційного та економічного насильства серед ВПО і схильну покласти провину на жертв.

СГН у місцях проживання

Безпечне житло має важливе значення для запобігання СГН і допомоги жертвам у подоланні травми. В Україні спостерігався дефіцит доступного житла для ВПО, і орендодавці легко маніпулювали вартістю оренди, надаючи мінімальні умови проживання за значно завищеною орендною платою. У деяких місцях бракувало елементарних зручностей, і не проводилися перевірки

безпеки. Багато ВПО жили в переповнених приміщеннях разом з іншими людьми, які знаходилися в скрутному становищі, що пошкоджувало їхні травми. Наприклад, одна жінка, яка проживала в гуртожитку з вісьмома людьми в одній кімнаті, розповідала:

«Ця ситуація впливає на ваш психічний стан, коли ви опиняєтеся разом із такими ж людьми, як ви... ми замкнені в одній кімнаті, люди, які поділяють одне й те саме горе, які замкнули на замок свої домітки та поїхали... Це змушує вас переживати втричі сильніше». (Нюра)

Попри доброзичливість багатьох приватних господарів, які пропонували ВПО житло безплатно або зі зниженою орендною платою, випадки СГН мали місце. Наприклад, одна жінка отримала пропозицію про проживання від чоловіків, які обирали жінок певних вікових груп, а інша повідомила, що їй запропонували житло у Львові в обмін на секс.

Наявність особистого простору сприяє виживанню та подоланню наслідків СГН. Незважаючи на те, що часто неможливо створити окремі приміщення, у тимчасових притулках було вжито певних заходів для зниження рівня гучних звуків і можливих конфліктів. Наприклад, в одному з чернівецьких притулків було запроваджено такі заходи, як заборона на вживання алкоголю в приміщенні. У притулках жінки з числа ВПО використовували різні активні тактики подолання стресу, включно зі спільним прибиранням, приготуванням їжі та доглядом за дітьми.

Заходи реагування на СГН в умовах внутрішнього переміщення

В Україні багато міжнародних і місцевих організацій опікуються питаннями СГН, проте домашнє насильство (ДН) та експлуатація ВПО на ринку праці залишаються поза увагою. Кількість постраждалих від конфлікту людей, які потребують допомоги, перевищувала можливості співробітників організацій громадянського суспільства та місцевих установ, які самі часто були змушені долати труднощі, пов'язані з особистим переміщенням і втратами.

Притулок у Чернівцях, розрахований на 30 жінок, які зазнали СГН, прийняв понад 300 осіб. Державна система соціального забезпечення в Україні виявилася не готовою до масового внутрішнього переміщення населення, а система соціальних виплат від самого початку була хаотичною та не могла охопити всіх, хто її потребував. Ризик експлуатації та торгівлі людьми серед ВПО зріс, оскільки люди відчайдушно шукали роботу в незнайомих місцях і перебували в стані стресу.

Деякі організації, що займаються проблемами СГН, були змушені переїхати в безпечніші райони, а деякі в результаті вимушеного переміщення втратили значну кількість волонтерів і співробітників. У фінансовому відношенні перша половина 2022 року була вкрай складною, оскільки деякі донори припинили або призупинили фінансування, в той час як нові донори проводили оцінку потреб, що зайняла досить тривалий час. Однак деякі донори, які фінансували українські НУО до 2022 року, дозволили НУО перенаправити кошти на гуманітарні потреби, розширивши критерії відповідності та включивши до них розподіл матеріальної допомоги жертвам насильства та евакуацію наявних притулків для жертв СГН із зон конфлікту.

Наприкінці 2022 – початку 2023 року багато донорів стали приділяти особливу увагу допомозі жертвам СГН. Хоча це стало чудовою можливістю допомогти державі у розв'язанні проблем у сфері, яка раніше не отримувала достатнього фінансування й не мала пріоритетного значення, швидке збільшення кількості відповідних служб у сфері протидії СГН може негативно позначитися на ефективності пропонованих послуг. По-перше, нові проекти можуть дублювати вже наявні, що може призвести до конкуренції за клієнтів. По-друге, більшість донорів висувають низькі вимоги до роботи з протидії СГН або не висувають їх зовсім. Низька якість може завдати особливої шкоди жертвам СГН і негативно позначитися на їхній безпеці. Наприклад, некваліфікований персонал зі слабкими навичками та погано налагодженими

процесами, пов'язаними з конфіденційністю та управлінням інформацією, може наражати постраждалих на ризик і викликати недовіру до постачальників послуг. Деякі жертви, які перебували в стані сильного стресу, згадували, що психолог рекомендував їм пити ромашковий чай, не пропонуючи при цьому жодної тривалої підтримки. По-третє, тоді як проблема СНПК перебуває в центрі уваги, проблема ДН часто відсувається на другий план; необхідно визнати, що ДН часто тісно пов'язане з переміщенням, посттравматичним стресом і ширшими наслідками війни.

Шлях подальшого розвитку: запобігання СГН і заходи у відповідь

Необхідне зміцнення міжсекторального потенціалу та координації для всебічного охоплення питань захисту ВПО від СГН. Наші рекомендації ґрунтуються на бесідах з ВПО та представниками зацікавлених сторін в Україні, а також на аналізі сформованої політики та практики.

Навчання представників відповідних служб: Фахівці постачальників послуг (включно із соціальним захистом, охороною здоров'я та поліцією) мають бути навчені використанню в повсякденній роботі підходів, що враховують гендерні фактори та наслідки перенесених потрясінь. Вони повинні перевіряти своїх клієнтів на предмет виявлення особливих проблем, пов'язаних із забезпеченням захисту, і медичних потреб, зумовлених СГН, і розробляти механізми їхнього перенаправлення до відповідних фахівців. Необхідно розробити систему сертифікації фахівців, які надають допомогу в галузі психічного здоров'я та СГН, і провести оцінку якості наявних послуг у сфері СГН.

Зниження ризиків СГН під час подорожі: Для зниження ризиків СГН у дорозі необхідно проводити процедуру верифікації приватних водіїв і відстеження поїздок та безпечного прибуття ВПО.

Підвищення рівня поінформованості ВПО: Підвищення рівня поінформованості

ВПО про СГН загалом та про звалтування під час війни як про воєнні злочини є важливим для того, щоб допомогти постраждалим у реалізації їхніх прав. Постійна робота із запобігання ДН має спиратися на Стамбульську конвенцію (про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством), а нові організації, які займаються заходами запобігання СГН, повинні переконатися в тому, що їхня діяльність сприяє реалізації Конвенції та містить такі необхідні заходи, спрямовані на запобігання ДН.

Зниження ризиків СГН у місцях проживання: Триваліші терміни проживання, розподіл жильців за статевою ознакою та централізована координація діяльності приватних господарів дозволять виключити розміщення жінок у незнайомих чоловіків, які є приватними господарями. Ринок оренди житла має регулюватися, вартість оренди для найуразливіших груп населення має субсидуватися, а приватних орендодавців слід заохочувати здавати житло жінкам з дітьми, які отримують мінімальну зарплату. Такі правила дадуть змогу жінкам винаймати житло в приватному порядку й уникнути залежності від приватних господарів із супутніми ризиками експлуатації.

Формування економічної незалежності: Організація догляду за дітьми є ключовим фактором, що дозволяє батькам заробляти на життя. Сім'ї ВПО, які утримуються жінками, повинні отримувати підтримку в оформленні дітей до дитячих дошкільних установ, щоб вони могли працювати поза домом.

Підтримка психічного здоров'я: Проблеми з психічним здоров'ям можуть підвищувати вразливість до СГН. Необхідно забезпечити безкоштовне добровільне обстеження психічного здоров'я з перенаправленням до психіатрів, навчених роботі з жертвами СГН і травмами воєнного часу.

Координація фінансування: Спонсорам слід розглянути можливість підтримки гнучких сервісів для мобільного, ново-прибулого населення та населення, яке повертається, а також розробити програми захисту та інфраструктуру для задоволення специфічних потреб ВПО та осіб, які повертаються на батьківщину. Нові потоки фінансування боротьби з СГН мають реалізовуватися скоординовано, не допускаючи дублювання послуг і забезпечуючи їхній справедливий географічний розподіл по всій Україні.

Сандра Пертек

s.m.pertek.1@bham.ac.uk @sandrapertek

Постдокторант та спеціалістка з гендерних питань та питань захисту, Бірмінгемський університет

Ірина Кузнецова

i.kuznetsova@bham.ac.uk @IrinaKuzn

Доцентка, Бірмінгемський університет

Юлія Царевська *juliastarry@gmail.com*

Керівник проекту, організація «Конвіктус», Україна

1. IOM (2023) 'Ukraine — Internal Displacement Report — General Population Survey Round 12, 16-23 January 2023' (MOM (2023) «Україна — Звіт про внутрішні переміщення — 12 раунд опитування загального населення, 16–23 січня 2023 року»)

bit.ly/ukraine-internal-displacement-report

2. Norwegian Refugee Council (2022) *Ukrainian Homecoming: A Study of Refugee Returns from Poland (July–August 2022)* (Норвезька рада у справах біженців (2022) *Українське повернення додому: Дослідження повернення біженців із Польщі (липень – серпень 2022 р.)*) bit.ly/ukrainian-homecoming

3. UN Ukraine (2021) 'UN Policy Paper on Gender-based violence' (ООН Україна (2021) «Аналітична довідка ООН щодо гендерно зумовленого насильства») bit.ly/un-gender-based-violence

4. UNHCR (2011) *Action against Sexual and Gender-Based Violence: Оновлена стратегія* (УВКБ ООН (2011) *Дії проти сексуального та гендерно зумовленого насильства*) bit.ly/action-sexual-gender-based-violence

5. Проект SEREDA («Сексуальне та гендерно зумовлене насильство в умовах кризи біженців: від переміщення до прибуття») є міжкрайовою дослідницькою ініціативою, що вивчає характер і масштаби СГН, з яким стикаються вимушені мігранти протягом усього шляху переміщення та прибуття. bit.ly/sereda-sexual-gender-based-violence

6. Pertek S and Phillimore J (2022) "Nobody helped me": *Forced migration and sexual and gender-based violence: findings from the SEREDA project* (С. Пертек і Дж. Філімор (2022) «Мені ніхто не допоміг»: *Вимушена міграція та сексуальне та гендерне насильство: результати проекту SEREDA*) bit.ly/nobody-helped-me

7. Дослідження отримало схвалення комітету з питань етики Бірмінгемського університету. Pertek S, Kuznetsova I and Kot M (2022) "Not a single safe place": *The Ukrainian refugees at risk of violence, trafficking and exploitation: Findings from Poland and Ukraine*, University of Birmingham. (С. Пертек, І. Кузнецова та М. Кот (2022) «Жодного безпечного місця»: Українські біженці в небезпеці: насильство, торгівля людьми та експлуатація: Висновки дослідження у Польщі та Україні, Бірмінгемський університет.) bit.ly/not-a-single-safe-place

Дослідження було профінансовано Інститутом глобальних інновацій Бірмінгемського університету, дискусії із зацікавленими сторонами в Україні були проведені за рахунок коштів гранту AHRC IAA.

Торгівля людьми в умовах конфлікту: приклад України

Гізер Коменда

Чому за наявності в умовах українського конфлікту багатьох факторів ризику, пов'язаних із торгівлею людьми, поки що не спостерігається сплеску випадків торгівлі людьми?

Нині загально визнано, що переміщені особи та біженці наражаються на підвищений ризик стати жертвою торгівлі людьми, і що конфлікт призводить до появи нових подібних ризиків та/або посилює ризики, які вже існують. Ситуація, що склалася в Україні, на перший погляд, створила велику кількість

чинників ризику для виникнення кризи торгівлі людьми: мережі торгівлі людьми, що існували раніше, масове переміщення населення, велика кількість жінок і дітей, які подорожують самостійно. Однак на сьогодні ці очікування не виправдалися: поки що немає жодних свідчень різкого збільшення

кількості виявлених жертв торгівлі людьми, а також кількості розслідувань і кримінальних справ за цим злочином.

Цей очевидний розрив між очікуваннями та реальністю спонукав фахівців із боротьби з торгівлею людьми поставити під сумнів припущення, які лежать в основі очікувань, що конфлікт і криза неминуче призведуть до торгівлі людьми, і проаналізувати те, що ми знаємо про торгівлю людьми після вторгнення Росії в Україну.

Будучи співголовою цільової групи по боротьбі з торгівлею людьми в рамках регіональної програми допомоги біженцям, я разом з членами цільової групи та іншими експертами та фахівцями-практиками по боротьбі з торгівлею людьми працюю над тим, щоб покращити наше розуміння цієї ситуації. Зокрема, ми розглядали гіпотетичні фактори ризику, що підвищують вразливість потенційних жертв торгівлі людьми загалом, фактори ризику, що підвищують незахищеність від торгівлі людьми саме в умовах кризи чи конфлікту, а також те, наскільки ці фактори ризику присутні в умовах кризи в Україні. Ми також розглядаємо вплив заходів, вжитих у відповідь на кризу, на зниження потенційних ризиків

торгівлі людьми на сьогодні, а також можливість зростання торгівлі людьми в майбутньому в умовах війни.¹

Вразливість та ризик торгівлі людьми в умовах криз і конфліктів

Докази, зібрані за останні десятиліття, чітко продемонстрували, що існує ціла низка взаємопов'язаних факторів, які збільшують ризик того, що люди стануть мішенню для торговців людьми. До них належать бідність, маргіналізація, фінансова ізоляція, нелегальний міграційний статус, низький рівень освіти, інвалідність і нещасливе сімейне оточення.²

Вважається, що кризи та конфлікти підвищують незахищеність від торгівлі людьми через низку причин, як безпосередньо, коли сторони конфлікту відправляють людей для служби у збройних формуваннях або як комбатантів, або як допоміжний персонал, так і побічно, наприклад, коли торговці людьми націлені на жертв, які опинилися внаслідок конфлікту у вразливому соціальному та/або економічному становищі. Крім того, кризи та конфлікти підривають верховенство закону та можливості державних інститутів, що може створити умови для безкарної діяльності у сфері торгівлі людьми.³

Школа №6 в Ужгороді, Україна, є однією з багатьох шкіл, переобладнаних під тимчасові притулки для переміщених осіб.
Джерело: MOM / Гема Кортес 2022

У нашому аналізі причин такого стану справ ми розглянули чотири основні фактори ризику, які гіпотетично сприяють торгівлі людьми в умовах конфлікту: 1) Розпад держави, деградація правопорядку та безкарність; 2) вимушене переміщення; 3) гуманітарні потреби та соціально-економічний стрес; 4) соціальна роз'єднаність і розпад сім'ї. Важливо зазначити, що ми виявили те, що багато цих умов, але не всі, присутні в українському конфлікті.

Що стосується першої умови — розпаду держави, то той факт, що українська держава залишилася єдиною, її інститути не розпалися, а підтримують діяльність, спрямовану на захист населення, включно з конкретними діями з боротьби з торгівлею людьми, майже напевно чинить серйозний превентивний вплив.

Що стосується переміщення населення, то вимушене переміщення не тільки відбувалося, а й мало масовий характер. Ба більше, значною мірою це переміщення набуває затяжного характеру. З 24 лютого 2022 року в Європі було зареєстровано понад вісім мільйонів біженців. Станом на 25 травня 2023 р., за оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), на території України залишаються переміщеними 5,1 мільйона людей, а 60 % усіх ВПО в країні заявляють про те, що вони ще перебувають у статусі переміщеної особи один рік або довше.⁴ Умови для безпечного й гідного повернення в Україну поки що не створені з огляду на триваючий збройний конфлікт. Однак більшість країн ЄС і прилеглих держав вжили заходів для забезпечення безпечного та регулярного в'їзду й перебування людей, які залишають Україну, а також для полегшення їхнього доступу до ринку праці, освіти та соціального захисту.

Гуманітарні проблеми та соціально-економічний стрес, безумовно, присутні в цьому конфлікті. Крім загибелі та поранень людей, масових переїздів і переміщень, сильних руйнувань і пошкоджень цивільної інфраструктури та житла, серйозного навантаження зазнають державні служби, обмежений доступ до медичного обслуговування. В Україні було втрачено кілька мільйонів робочих місць, і багато

домогосподарств як в Україні, так і за її межами не мають роботи та/або залежать від соціальної допомоги.⁵

Нарешті, однією з визначальних характеристик цього конфлікту є його глибокий вплив на соціальну сферу, як державну, так і приватну. Зруйноване громадське життя, масово розлучаються сім'ї. У деяких випадках чоловіки були зобов'язані залишитися в Україні для участі в обороні країни. Сім'ям доводилося приймати важкі рішення щодо того, кому залишатися, а кому виїжджати. Багато літніх людей і чоловіків віком від 18 до 65 років залишилися, а інші члени сімей втекли в інші регіони України або за межі країни. Сім'ї, які знайшли притулок за кордоном, могли знову розділитися: одні залишалися в місці тимчасового проживання, інші поверталися в Україну, причому не завжди до рідних місць. За оцінками, відразу після вторгнення понад 90 % тих, хто втік з України, становили жінки та діти.

Чому, як виявляється, торгівля людьми не збільшилася?

Загалом, початкові очікування зростання торгівлі людьми були цілком обґрунтованими з огляду на наявність низки серйозних факторів ризику. Чому ж тоді не спостерігається сплеску підтверджених випадків торгівлі людьми? Існує ціла низка можливих відповідей, які необхідно розглянути.

Відсутність розпаду держави: Цілком можливо, що теоретичні моделі, які прогностують незахищеність від торгівлі людьми під час конфлікту, ґрунтуються на ситуаціях, у яких наявні всі ключові фактори ризику: розпад держави, переміщення населення, гуманітарні проблеми, соціально-економічний стрес, соціальна роз'єднаність і розпад сім'ї. Необхідна додаткова робота та дослідження, щоб краще зрозуміти співвідношення та взаємодію цих чинників, а також те, чи є відсутність деяких із них, наприклад, відсутність розпаду держави в такому випадку, достатньою для того, щоб переважити інші фактори ризику.

Масштабні, ефективні та скоординовані дії у відповідь: Безпечний і регулярний

доступ на територію було надано більшості (хоча й не всім) людей, які змушені були залишити Україну. Було вжито зусиль щодо забезпечення безпеки людей, які рятуються від конфлікту, наприклад, гуманітарний коридор через Молдову, який полегшив переміщення біженців до країн ЄС. Уряд України очолив евакуацію цивільного населення в безпечні райони країни, координуючи дії міністерств і місцевої влади з підготовки гуманітарної допомоги для перебуваючих осіб. На території України здійснюються соціальні виплати та роздача готівки, а українські біженці, які досягають прилеглих країн і країн ЄС, мають право на отримання соціальної допомоги. Правоохоронні органи мають відносно високий базовий потенціал та обізнаність у питаннях торгівлі людьми, існують програми по боротьбі з торгівлею людьми, які використовуються для підвищення обізнаності та інформаційно-роз'яснювальної роботи, наприклад, для підвищення обізнаності у транспортних вузлах та на пунктах перетину кордону, а також для моніторингу та забезпечення захисту за допомогою мобільних інформаційно-просвітницьких бригад.

З плином часу ризики можуть зростати: Оскільки війна триває, заощадження населення вичерпуються, а можливості переміщених осіб, біженців і тих, хто їх приймає, виснажуються. Оцінюючи свої перспективи, люди замислюються про більш довгострокові проблеми, такі як освіта дітей і можливість отримання достатнього доходу.

Незважаючи на відносно високий рівень кваліфікації, багатьом українцям бракує мовних навичок, щоб отримати доступ до більш високооплачуваної та відповідної за рівнем кваліфікації роботи. Багато жінок змушені поєднувати догляд за дітьми з трудовою діяльністю, і їм доводиться заробляти й переказувати гроші для підтримки тих, хто залишився в Україні. Дехто не може заробляти достатньо, щоб дозволити собі якісний догляд за дітьми; це створює ризики як для жінок, так і для їхніх дітей, оскільки жінки можуть погоджуватися на гірші або ризикованіші умови праці, щоб отримати

більший дохід, а діти можуть перебувати в нежкісних, небезпечних та/або неконтрольованих державою установах із догляду за дітьми.

Багато українців повернулися або розглядають можливість повернення в Україну; з огляду на умови та невизначеність в Україні, це є чітким показником того, що вони стикаються зі скрутними обставинами в країнах перебування. Усе це, разом з результатами досліджень, які свідчать про наявність попиту на сексуальні послуги та експлуаторську працю українських біженців, означає, що існує певний контингент людей із, як і раніше, високим ступенем вразливості.

Деякі випадки торгівлі людьми можуть залишатися непоміченими або незареєстрованими: Виявлення фактів торгівлі людьми та ідентифікація жертв торгівлі людьми — давно відома перешкода в боротьбі з торгівлею людьми в усьому світі, незалежно від умов. Згідно з глобальними даними УНЗ ООН, найпоширенішим способом виявлення жертв торгівлі людьми є самозвернення, що свідчить про низьку ефективність заходів щодо боротьби з торгівлею людьми.⁶ В умовах української кризи багато випадків торгівлі людьми, ймовірно, залишаються непоміченими або не реєструються. Моніторинг ЗМІ виявив численні випадки торгівлі людьми, сексуального насильства та трудової експлуатації.⁷

Дослідження, спрямовані на збір інформації про реальний досвід жінок і дівчаток-біженок, свідчать про значний ступінь схильності до ризиків сексуальної експлуатації. Багато факторів ризику, включно з широкомасштабним переміщенням населення, розлучення з сім'ями, соціально-економічною вразливістю та соціальними потрясіннями, залишаються в силі. Заходи, вжиті у відповідь на кризу, майже напевно зменшили незахищеність від торгівлі людьми, але навряд чи повністю усунули цей ризик. Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що торгівля людьми відбувається, але не виявляється, і рекомендувати вдосконалення заходів щодо її проактивного виявлення.

Висновок

Необхідно продовжувати активні дослідження з вивчення взаємозв'язку чинників вразливості та їхнього впливу на незахищеність від торгівлі людьми в умовах вимушеного переміщення. Ми спостерігаємо появу перспективних практик: заходи, спрямовані на усунення цих чинників ризику, видаються ефективними в запобіганні торгівлі людьми, і те, що спрацювало під час цього конфлікту, слід застосовувати і в інших конфліктах, не втрачаючи при цьому пильності. Фактори вразливості, стратегії подолання труднощів і особливості організації переміщення змінюватимуться з плином часу і вимагатимуть гнучких заходів у відповідь. Можливості людей щодо подолання труднощів, як і раніше, зазнаватимуть значних навантажень. Коли вони досягають межі, необхідно забезпечити захист, щоб запобігти передбачуваній кризі, пов'язаній з торгівлею людьми.

Гізер Коменда hkomenda@iom.int @hkomenda
Старший спеціаліст з питань регіонального захисту, МОМ у Відні

1. Висловлюємо подяку Христині Тузеніс і Чіссі Мюллер за співпрацю при підготовці цієї статті.

2. ICAT (2022) *Addressing Vulnerability to Trafficking in Persons*, Issue Brief 12 (Координаційна група агентств ООН із протидії торгівлі людьми (ICAT) (2022) *Розв'язання проблеми вразливості до торгівлі людьми*, аналітична записка 12) bit.ly/vulnerability-trafficking-persons
3. UNODC (2018) *Global Report on Trafficking in Persons – in the context of armed conflict* (Управління ООН з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2018) *Глобальна доповідь про торгівлю людьми в умовах збройного конфлікту*) bit.ly/unodc-trafficking-persons
4. IOM (2023) *Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 12 (16–23 January 2023)* (МОМ (2023) *Звіт про внутрішнє переміщення в Україні — опитування загального населення, раунд 12 (16–23 січня 2023 року)*) bit.ly/iom-general-population-survey
5. dtm.iom.int/ukraine; UNHCR (2022) 'Refugees from Ukraine are eager to work but need sustained support to ensure inclusion' (УВКБ ООН (2022) «Біженці з України прагнуть працювати, але потребують постійної підтримки для забезпечення інтеграції») bit.ly/unhcr-survey-refugees-ukraine
6. UNODC (2022) *Global Report on Trafficking in Persons 2022* (УНЗ ООН (2022) *Глобальний звіт про торгівлю людьми 2022*) bit.ly/unodc-trafficking-persons-2022
7. bit.ly/ukraine-security-smash-prostitution
bit.ly/spain-dismantles-ukrainian-refugee-exploitation
bit.ly/victims-human-trafficking-kyiv
bit.ly/raped-abused-exploited-ukrainian-women

Реалізація Програми дій щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні

Шивон Сімоїокі

ООН та її партнери намагаються визначити способи підтримки уряду України у розв'язанні проблеми внутрішніх переміщень відповідно до Програми дій.

Станом на червень 2023 року трохи більше ніж п'ять мільйонів українців були внутрішньо переміщеними особами,¹ а понад вісім мільйонів знайшли притулок у сусідніх та інших країнах.² Водночас 4,7 мільйона людей повернулися в рідні місця, 20% з них — з-за кордону.³

Поряд із високими показниками спонтанного повернення, невелика, але значна кількість людей прагне інтегруватися в місцях вимушеного переміщення. Станом

на червень 2023 року 15 % ВПО планували інтегруватися на новому місці, причому в міських центрах і серед певних груп населення (наприклад, чоловіків і жінок віком від 18 до 34 років) цей показник був вищим. Дані МОМ також свідчать про те, що особи, переміщені внаслідок анексії Криму Росією та подальшого початку конфлікту на сході України у 2014 році, значно частіше прагнуть знайти розв'язання проблеми шляхом інтеграції на новому місці.

Деякі випадки самостійного повернення та місцевої інтеграції відбуваються вже зараз, проте багатьом домогосподарствам потрібна допомога для подолання проблемних чинників, пов'язаних із переміщенням. Наприклад, вважається, що до числа тих, хто повертається, входять деякі з найуразливіших домогосподарств України, чия рішення про повернення було зумовлене, принаймні частково, неможливістю покрити витрати, пов'язані з переміщенням. Незважаючи на те, що фізичне повернення відбулося в середньому понад 168 днів (майже шість місяців) тому, понад 40 % повідомляють про перешкоди, що зберігаються, які ускладнюють пошук довгострокових рішень, зокрема пошкодження або руйнування їхнього основного місця проживання, брак фінансових ресурсів, припинення роботи державних систем і служб і відсутність роботи.

Виконання зобов'язань ООН, викладених у Програмі дій

У 2022 році Генеральний секретар ООН призначив Спеціального радника з питань розв'язання проблеми внутрішньо переміщених осіб і доручив органам ООН розробити Програму дій щодо реалізації рекомендацій Групи експертів високого рівня з проблем внутрішньо переміщених осіб. Запущена в червні 2022 року, Програма дій передбачає 31 зобов'язання ООН щодо більш ефективного вирішення, врегулювання та запобігання кризам, пов'язаним із внутрішнім переміщенням населення. Деякі з цих зобов'язань являють собою передовий досвід у сфері надання допомоги та відображають результати роботи, яку ООН вже повинна виконувати, в той час, як інші вимагають нових способів мислення та роботи.⁴

Від самого початку кризи, відповідно до уроків, отриманих під час кризи 2014 року в Україні, і пріоритетів, про які уряд України заявляв на різних рівнях, ООН та інші партнери визнавали, що центральним елементом заходів у відповідь мають бути довгострокові рішення. У червні 2022 року ООН виступила з ініціативою «Довгострокові рішення від самого

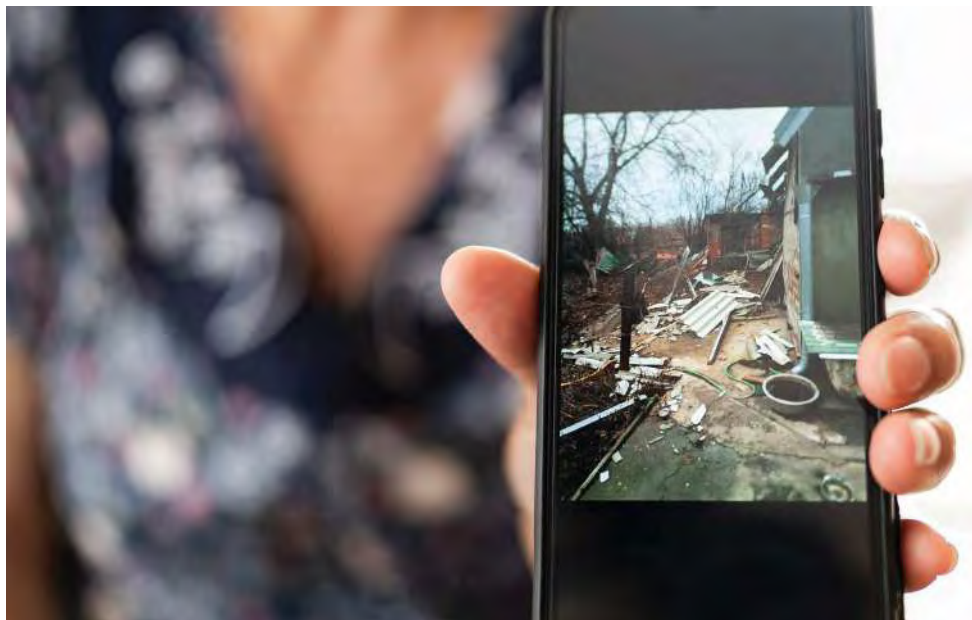
початку», координацію та керівництво якої згодом було оформлено у вигляді Керівного комітету з довгострокових рішень (РКРР), а останнім часом — у вигляді розширеного Керівного комітету з планування та відновлення спільнот. Під керівництвом координатора-резидента і координатора з гуманітарних питань (КР/КГВ) Керівний комітет з планування та відновлення громад (і РКРР як його попередник) підтримував ґрунтоване на фактичних даних географічне таргетування, розробляв і контролював пілотні міжвідомчі проекти з пошуку довгострокових рішень з метою визначення моделей, які можна масштабувати, для підтримки різних типів рішень.

Цей досвід дозволив прояснити деякі проблеми, пов'язані з підтримкою довгострокових рішень на практиці. У цій статті розглядаються дії з пошуку довгострокових рішень в Україні у зв'язку з двома зобов'язаннями, викладеними в Програмі дій: Зобов'язання № 12 щодо збору, управління та використання даних про внутрішнє переміщення, а також Зобов'язання № 31 щодо посилення заходів реагування на більш ранніх етапах. У ній також розглядаються роль і наслідки активізації, більш раннього та передбачуваного залучення учасників процесу розвитку.

Збір, управління та використання даних про внутрішнє переміщення

У Програмі дій викладено зобов'язання ООН щодо надання підтримки державам у «збиранні, управлінні та використанні даних про внутрішнє переміщення» (Зобов'язання №12).

Критична важливість даних, мабуть, добре усвідомлюється в контексті України. Розроблена урядом України система реєстрації ВПО, а також інструменти та матеріали гуманітарних організацій та організацій, що займаються діяльністю з відновлення, дають змогу отримати значний обсяг даних про чисельність, місце перебування, потреби та вподобання ВПО, їхні наміри щодо переміщення (включно з термінами), а також про основні перешкоди на шляху їхнього повернення, інтеграції в місцеве середовище та переселення.

Переселенка показує фотографію пошкоджень свого будинку в Бахмуті внаслідок ракетного обстрілу. Донецьк. Фотографія: MOM/Рабер Азіз 2023

Український уряд історично є лідером у пошуку більш ефективних, заснованих на стандартних даних підходів до переміщення населення. Проте в умовах воєнного часу системи даних про ВПО, що існували раніше, зазнали серйозних випробувань, а відмінності в підходах, що застосовуються урядом і гуманітарними організаціями та організаціями, що займаються відновленням, не були всебічно обговорені.⁵ Агентства ООН і партнери мають зобов'язання щодо взаємодії з урядом України, спрямовані на узгодження зусиль зі збору даних, і наразі робляться кроки щодо розв'язання цих проблем.

30-31 березня 2022 року у Києві під керівництвом уряду України та КР/КГВ пройшов симпозіум, організований MOM, на якому розглядалися проблеми, пов'язані з координацією та гармонізацією даних для пошуку рішень. Однак для того, щоб перейти до єдиних методологій та інструментів планування, реалізації та вимірювання прогресу в досягненні рішень, необхідно насамперед забезпечити загальне

розуміння фундаментальних концепцій. Хто такий ВПО? Як виміряти прогрес у справі ухвалення рішень (або на «шляху рішень» — термін, який дедалі частіше трапляється в дискусіях про рішення, але залишається недостатньо визначеним)? Як визначити, що рішення досягнуто? Це важливі питання, і відповіді на них складні.

Відповідно до Рамкової програми МПК довгострокове рішення вважається досягнутим, «коли ВПО більше не відчувають особливих потреб у допомозі та захисті, пов'язаних з їхнім переміщенням, і ... можуть користуватися своїми правами людини без дискримінації, спричиненої їхнім переміщенням.» У ній запропоновано вісім критеріїв для визначення того, чи було досягнуто довгострокового рішення.⁶ Однак до недавнього часу залишалося незрозумілим, які контрольні показники мають використовуватися для оцінювання прогресу відповідно до цих критеріїв і для визначення того, коли саме вони були досягнуті достатньою мірою.

Міжнародні рекомендації зі статистики ВПО (IRIS) і нещодавня пропозиція Міжвідомчої цільової групи з даних про довгострокові рішення щодо міжнародного переміщення (DSID) пропонують проводити порівняння з непереміщеними спільнотами. Таким чином, коли ВПО досягнуть паритету з непереміщеними спільнотами, можна вважати, що рішення досягнуто.⁷ Це має сенс у багатьох контекстах, але в деяких частинах України це викликає питання. Наприклад, там, де приплив населення створив проблеми з перевантаженням служб, відповідальних за системи життєзабезпечення, як ВПО, так і приймаючі спільноти часто страждають від обмеженого доступу. У таких випадках обмежений для всіх сторін доступ до послуг не є розв'язанням проблеми і наша мета має полягати в розширенні обсягу послуг для задоволення потреб населення, що збільшилося.

Очевидно, що застосування наявних концепцій і механізмів довгострокових рішень в умовах активного конфлікту пов'язане з певними труднощами, тому можна стверджувати, що «проміжні рішення» є актуальнішою та більш підходящою метою.⁸ Для продовження обговорення та досягнення згоди з цих питань, необхідних для ширшого поширення концепції «дані для рішень», у рамках міжвідомчої цільової групи з даних було створено спеціальний робочий напрямок.

Гуманітарне реагування та довгострокові рішення

У Програмі дій закріплено зобов'язання ООН «зробити кроки зі створення основ для ухвалення рішень на ранніх етапах реагування» шляхом включення «шляхів вирішення» до планів гуманітарного реагування, пріоритизації програм, що «сприяють ухваленню рішень», і зниження ризиків вимушеного переміщення в майбутньому.

В Україні План гуманітарного реагування (ПГР) на 2022 рік, ухвалений незадовго до початку повномасштабної війни, відобразив намір «поетапно скоротити» гуманітарну допомогу на підконтрольних

уряду територіях і «перейти» до довгострокових рішень до кінця 2023 року. У ПГР на 2023 рік, ухваленому в лютому 2023 року, ідеться про те, що вторгнення Росії вносить «невизначеність у строки переходу від гуманітарної допомоги потерпілому населенню до довгострокових рішень». Непередбачуваність перебігу війни та її серйозні наслідки роблять розв'язання проблеми переміщення населення складним, а в масштабах країни — неможливим. Однак поняття «переходу» від однієї форми допомоги до іншої дещо суперечить ідеї про те, що гуманітарна діяльність може й повинна здійснюватися таким чином, щоб сприяти досягненню ВПО самодостатності та дозволити їм зробити перші кроки на шляху до розв'язання проблеми. Справді, у самому ПГР визначено численні шляхи, якими може здійснюватися гуманітарна діяльність, і розставлено відповідні пріоритети.

У ПГР визнається наявність «сильної екосистеми» активних місцевих органів влади та організацій громадянського суспільства в Україні, а також те, що в більшості регіонів країни (відповідно до зобов'язань, викладених у Програмі дій) ООН може «якнайактивніше працювати разом із місцевими системами, місцевими органами влади та місцевими представниками громадянського суспільства, а також через них». Наприклад, у секторі ВСГ (водопостачання, санітарія та гігієна) доставка води автотранспортом і постачання бутельованої води розглядаються як короткострокові заходи, що мають супроводжуватися стратегіями виходу, орієнтованими на більш стійкі рішення, як-от розробка нових джерел води або розширення наявних мереж. Фактично на аварійне водопостачання та розподіл води припадає лише 55 % планових бюджетних потреб сектору, а решта 45 % спрямовані на відновлення, технічне обслуговування та модернізацію інфраструктури.

Навіть після прориву Каховської греблі 6 червня 2023 року, що призвів до масштабної повені, основний акцент у роботі сектору порівняно швидко змістився з надання короткострокової гуманітарної допомоги евакуйованим та іншим постраждалим від повені групам населення, і тепер

фахівці сектору ВСГ надають підтримку у відновленні системи водопостачання та використання альтернативних джерел води для забезпечення сталого, надійного, достатнього та безпечного доступу до води для населення, яке раніше залежало від Каховського водосховища.

При цьому «послідовні заходи» та підтримка довгострокових рішень — це різні поняття, які часто, але не завжди, перетинаються на практиці, і багато діючих осіб зазнають труднощів із визначенням того, що являє собою діяльність із пошуку довгострокових рішень. Наразі відповідь на це питання міститься у восьми критеріях МПК. Наприклад, якщо відновлення, обслуговування та модернізація інфраструктури ВСГ допомагають ВПО, які прагнуть місцевої інтеграції, досягти «адекватного рівня життя», це може розглядатися як внесок у довгострокові рішення. У переважній більшості випадків ці заходи самі по собі не призведуть до досягнення рішень: їхня ефективність залежатиме від того, як під керівництвом уряду ООН та її партнери спільно працюють над задоволенням численних потреб послідовно та протягом тривалого часу.

Це виходить за рамки гуманітарного сектору. Підтримка з боку партнерів з розвитку вже зараз має вирішальне значення для збереження потенціалу та функцій уряду, запобігання проблемі внутрішнього переміщення та її вирішення. Оскільки потреби України в реконструкції та відновленні оцінюються в 411 мільярдів доларів США, така підтримка, поряд із приватними інвестиціями, залишатиметься критично важливою в післявоєнному контексті.⁹ Між гуманітарними заходами та заходами в галузі розвитку немає чітко обумовленої взаємодії, і в багатьох випадках координація та узгодженість дій є проблемою. В Україні, однак, було зроблено серйозні кроки щодо забезпечення узгодженості між ППР-2023 і Перехідною рамковою програмою, а також зі створення механізмів координації на рівні регіонів (а не секторів або цільових груп), які забезпечують взаємозв'язок між гуманітарною діяльністю, діяльністю у сфері розвитку та миротворчою діяльністю.

Оскільки в ППР на 2024 рік передбачається включити спеціальний розділ або главу, присвячену взаємодії, а Перехідну рамкову програму буде розширено та переглянуто з метою сильнішого акценту на взаємодію, видається, що ці зусилля триватимуть і нарощуватимуться.

Висновок

Незважаючи на нестабільну та неоднозначні обставини, а також значні операційні та фінансові обмеження, ООН та її партнери намагаються надати підтримку уряду України в просуванні довгострокових рішень проблеми внутрішніх переміщень відповідно до зобов'язань, передбачених Програмою дій Генерального секретаря. Незважаючи на те, що конфлікт, що триває, випробовує на міцність наявні концепції довгострокових рішень і, справді, «проміжні рішення» можуть бути більш доречною та підходящою концепцією для застосування в Україні зараз, воля уряду до пріоритетного розв'язання проблем у поєднанні з політичною активністю переміщеного населення створює можливості для забезпечення дівіших, більш орієнтованих на конкретні рішення заходів у відповідь.

Шивон Сімојоки ssimojoki@iom.int

Радник з питань стійкості та відновлення, MOM

1. IOM (2023) *Conditions of Return Assessment (June 2023)* (MOM (2023) Аналіз умов повернення (червень 2023 р.) dtm.iom.int/ukraine)
2. UNHCR (2023) Operational Data Portal: Ukrainian Refugee Situation (УВКБ ООН (2023) Портал оперативних даних: Ситуація з українськими біженцями) data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location)
3. IOM (2023) *Conditions of Return Assessment (June 2023)* (MOM (2023) Аналіз умов повернення (червень 2023 р.) dtm.iom.int/ukraine)
4. UN (2022) *The United Nations Secretary-General's Action Agenda on Internal Displacement* (ООН (2022) Програма дій Генерального секретаря ООН з питань внутрішнього переміщення) bit.ly/action-agenda)
5. IOM (2023) Ukraine 'Data for Solutions' Symposium: Background note (MOM (2023) Український симпозиум «Дані для рішень»: Довідка записки) (не опублікована онлайн)
6. IASC (2010) Framework: Durable Solutions for Internally Displaced Persons (МПК (2010) Структура: Довгострокові рішення для внутрішньо переміщених осіб) bit.ly/durable-solutions-idsps)
7. EGRIS (2020) *International Recommendations on Internally Displaced Persons Statistics (IRIS)* (Міжнародні рекомендації зі статистики внутрішньо переміщених осіб) unhcr.org/600188974.pdf)

8. ICRC (2021/2022) 'Pathways to durable solutions: Bolstering interim solutions to internal displacement' (МКЧХ (2021/2022) «Способи досягнення довгострокових рішень: вдосконалення тимчасових рішень проблеми внутрішніх переміщень») bit.ly/icrc-durable-solutions

9. Government of Ukraine, World Bank, EU and UN (2023) *Ukraine: Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 – February 2023* (Уряд України, Світовий банк, ЄС та ООН (2023) *Україна: Експрес-оцінка збитків та потреб, лютий 2022 - лютий 2023 pp.*) bit.ly/Ukraine-damage-needs-world-bank

Розірвати замкнене коло: локалізація гуманітарної допомоги в Україні

Ніколас Ноу та Гардін Ланг

Локалізація процесу надання гуманітарної допомоги в Україні підвищить стійкість і масштабність загального процесу реагування, а також створить цінний прецедент. Основні аспекти — це усунення бар'єрів на шляху локалізації та вимога українцями реформ.

Після повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022 року українське громадянське суспільство розпочало успішну роботу з надання гуманітарної допомоги в масштабах усієї країни. Однак пізніше агентства з надання допомоги почали активно використовувати традиційну модель міжнародної допомоги, а донори спрямували мільярди доларів через ООН і міжнародні неурядові організації. Ці заходи обійшли стороною велику кількість українських учасників, а інші в результаті стали допоміжними партнерами для своїх іноземних колег.

За даними Управління ООН з координації гуманітарних справ (УКГС), від початку вторгнення в Україну на початок 2023 року кількість гуманітарних організацій, які працюють в Україні, збільшилася вп'ятеро. Понад 60 % із цих організацій — українські. Проте місцевим організаціям було напряму спрямовано менш як 1 % із 3,9 мільярда доларів США, врахованих ООН у 2022 році.¹

Ці тенденції викликають особливий жаль, оскільки Україна пропонує ідеальні умови для розвитку глобального процесу локалізації та одночасно підвищення ефективності заходів з надання допомоги. Країна користується високим ступенем політичної підтримки з боку держав-донорів і винятково щедрими обсягами фінансування. Українське громадянське суспільство, волонтерські об'єднання та місцева влада продемонстрували високу здатність ефективно вирішувати проблеми

своїх співгромадян. Фактично, більша частина допомоги, наданої за півтора року конфлікту, особливо на прифронтових і тимчасово окупованих територіях, була надана українськими НУО та мережами.

Міжнародні обіцянки та запевнення

Незабаром після вторгнення українські та міжнародні організації стали виступати з попередженнями про те, що нездатність надати українцям ширший контроль над міжнародною гуманітарною допомогою знижує ефективність зусиль з надання допомоги. Однак у наступні кілька місяців прогрес у цьому напрямку був незначним.

Наприкінці 2022 року агентства ООН спільно з українськими партнерами та міжнародними НУО провели широкий аналіз процесу локалізації в Україні. У результаті було ухвалено зобов'язання щодо конкретного поліпшення ситуації за всіма напрямками, зокрема, у сфері міжсекторної координації, хоча ані часових рамок, ані детальної стратегії запропоновано не було. Об'єднаний країновий фонд ООН — Український гуманітарний фонд (УГФ) — одночасно ініціював збір «конверта» (запит на фінансування) на суму 20 мільйонів доларів США, спеціально призначеного для «створення умов для взаємодії учасників із національними та місцевими партнерами». За підсумками попереднього етапу 13 українських і міжнародних організацій отримали пряме фінансування, а понад 300 невеликих українських організацій отримали

фінансування як одержувачі субгрантів. Однак, до кінця року було незрозуміло, чи вдасться розширити й підтримати ці зусилля із залучення додаткових коштів в українські організації і як це зробити.

Потім у листопаді Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) опублікувало проект глобального звіту, що закликає до масштабних зусиль з локалізації допомоги відповідно до принципів «Великої угоди» 2016 року.² Звіт і наступні заяви зобов'язують USAID використовувати свої кошти та вплив для стимулювання змін у глобальній екосистемі гуманітарної допомоги. На саміті з ефективного співробітництва в галузі розвитку, що відбувся в грудні 2022 року у Женеві, кілька найбільших донорів, які брали участь у наданні допомоги Україні, включно з урядом США, пообіцяли «перекласти та розділити повноваження, щоб забезпечити місцевим суб'єктам можливість брати значущу та рівноправну участь» у заходах із надання допомоги та відновлення. Проте до початку 2023 року пряме фінансування з боку USAID, як і раніше, не надходило до жодної української гуманітарної НУО.

Українці вимагають змін

Попри те, що українські НУО, організації громадянського суспільства та волонтерські мережі були перевантажені завданнями з надання допомоги, вони об'єдналися, щоб сформулювати та висловити власне бачення реформ. У результаті в лютому 2023 р. у Києві був проведений Національний семінар з локалізації, в якому взяли участь сотні українських НУО, представники донорів, ООН та керівники міжнародних НУО.³ Українці виокремили п'ять конкретних напрямів, які потребують негайних дій: 1) розширення пріоритетного фінансування українських НУО; 2) гармонізація процесів перевірки; 3) допомога в нарощуванні потенціалу; 4) забезпечення рівноправного партнерства та етичної процедури найму; 5) адаптація міжнародних координаційних механізмів до тих, які використовуються українськими організаціями громадянського суспільства. Крім того, українці закликали до створення нових, гнучких об'єднаних фондів,

призначених безпосередньо для українських НУО та очолюваних українцями.

Ця зростаюча поінформованість і наполегливість українців у поєднанні з міжнародними зобов'язаннями щодо локалізації, схоже, переломили ситуацію й дали поштовх реальному прогресу. Невдовзі після Національного семінару українські НУО «Восток-SOS» та Ресурсний центр НУО були обрані до розширеного складу правління Гуманітарного фонду України (найбільшого у світі об'єданого країнового фонду ООН). Цей крок дав змогу вирішити одне з основних завдань — розширити представництво України в міжнародних органах, що ухвалюють рішення.

Завдяки лідерству українських НУО всередині країни, потужній підтримці донорів та зобов'язанням з боку керівництва ООН у березні УГФ оголосив про другий конкурс заявок на суму 70 мільйонів доларів США, що повністю ґрунтується на принципах локалізації. Попередні результати вражають. Близько половини асигнувань (майже 35 мільйонів доларів США) буде спрямовано українським НУО, тоді як торік ця цифра становила лише 18 %. Фінансування не отримує жодне з агентств ООН, тоді як раніше на них припадала майже третина.

У квітні USAID нарешті схвалило пряме фінансування двох українських гуманітарних НУО (R2P і «Восток SOS») і наразі прискорює роботу щодо кількох інших НУО (цикл узгодження становить 6-8 тижнів) в рамках скоординованих зусиль щодо швидшого виділення коштів українським організаціям, замість того, щоб спрямовувати їх через міжнародні агентства. Крім того, Гуманітарна країнова група (ГКГ) ООН тепер має намір включити до свого керівного складу більше українських НУО (наразі до ГКГ входять тільки «Каріта Україна» і R2P).

До червня намітився рух і за двома іншими рекомендаціями, неодноразово озвученими українцями. По-перше, організація «Філантропія в Україні» (PhilinUA) запустила нову українську перевірочну платформу, яка ефективно пов'язує перевірені організації одна з одною та з донорами,

сприяє прозорості та довірі, а також співпраці й обміну знаннями в благодійній та філантропічній спільноті. По-друге, Комітет з надзвичайних ситуацій Великої Британії спільно зі START Network оголосили про створення нового об'єднаного країнового фонду, призначеного тільки для українських організацій.

Український альянс з надання допомоги під місцевим керівництвом

Нагнені цими успіхами, провідні українські НУО, менші організації громадянського суспільства та міжнародні НУО, що їх підтримують, об'єдналися в Український альянс з надання допомоги під місцевим керівництвом.⁴ Члени Альянсу розуміють, що міжнародні агенції стикаються з серйозними внутрішніми проблемами під час зміни своїх власних процесів і що єдиним способом реалізації глибоких і стійких реформ є об'єднання зусиль українців на місцевому та національному рівнях для послідовного та постійного відстоювання нового курсу. Таким чином, Альянс має на меті об'єднати різноманітні українські організації громадянського суспільства, волонтерські спільноти та вже наявні НУО для ефективнішої координації дій та захисту інтересів, як своїх власних, так і інтересів спільнот, яким вони служать.

Усунення інших перешкод на шляху локалізації

Хоча створення національного Альянсу дає змогу заповнити важливу прогалину, існують й інші структурні бар'єри, що перешкоджають локалізації у сфері надання допомоги.

По-перше, більшість українських груп з надання допомоги не можуть виконати вимоги донорів та агентств щодо звітності. Однак можна поглянути на проблему й з іншого боку: донорам не вистачає потенціалу для задоволення потреб місцевих груп. У донорів немає персоналу, здатного управляти розподілом більшої кількості невеликих грантів, яких потребує українське громадянське суспільство.

По-друге, більшість великих двосторонніх донорських організацій та їхні наглядові

законодавчі органи неодноразово наголошували на занепокоєнні з приводу можливого нецільового використання допомоги та корупції. Ці міркування — одне з поширених виправдань недостатньої локалізації з боку донорів, однак в Україні цю аргументацію буде важче використати, ніж в інших країнах, зважаючи на те, що більшість цих самих донорів ідуть на високий ризик, надаючи допомогу на військові потреби України.

По-третє, в Україні значною мірою змінюються військова та цивільна допомога. Найавторитетніші донори, міжнародні НУО та агентства ООН керуються в Україні основними гуманітарними принципами — незалежність, нейтральність і неупередженість. Однак багато українських груп розглядають свою діяльність з надання допомоги як частину загальнонародного опору російському вторгненню, і для них відмінність між допомогою військовим і цивільному населенню не має такого ж самого значення.

Ці перешкоди реальні, але вони не є нездоланними. Одним із варіантів подальшого розвитку подій могло б стати виділення донорами значних коштів на розвиток УГФ і центру START, що розвивається, на підтримку конкретних заявок на фінансування або «конвертів», безпосередньо спрямованих на подолання наявних перешкод. Ці кошти могли б, наприклад, допомогти українським організаціям найняти фахівців на ключові посади, які, як правило, вважаються визначальними для зростання й стійкості будь-якої гуманітарної організації. До їх числа входять фахівці із моніторингу, оцінки, підзвітності та навчання (MEAL), фахівці із роботи з партнерами та фахівці із грантів. Це допоможе місцевим групам краще налагодити міжнародне партнерство та стати первинними грантоотримувачами та/або одержувачами допомоги від УГФ. У результаті це дасть змогу підвищити стійкість українських організацій.

Другий «конверт» міг би підтримати антикорупційні системи, вбудовані в українські організації, а також участь партнерів з-поміж українських і міжнародних організацій у моніторингу процесу надання

допомоги спільно з третьою стороною. Фінансування антикорупційних систем у структурі українських неурядових організацій громадянського суспільства сприяло б зміцненню внутрішнього потенціалу. Це також може мати позитивний підсилювальний ефект, що стимулює подальше зміцнення українського суспільства в плані протидії нецільовому використанню допомоги та корупції загалом.

Корупція в Україні, на загальну думку, виникає в державному секторі, особливо в судовій системі, але водночас зачіпає і підприємства приватного сектору. На відміну від цього, у сфері НУО в країні сформувався потужний комплекс місцевих антикорупційних організацій з великим досвідом боротьби з корупцією, які й очолюють цю боротьбу. Повідомлення про випадки нецільового використання допомоги поки що нечисленні й невеликі за масштабами, що зміцнює впевненість у тому, що вдосконалення систем боротьби з корупцією в гуманітарній сфері може істотно знизити ймовірність того, що нецільове використання допомоги набуде систематичного характеру.

Третій «конверт» міг би забезпечити підтримку українських організацій, готових вести гуманітарну діяльність, не пов'язану з військовими діями. Значна частина груп українського громадянського суспільства, як і раніше, категорично заявляє, що ніколи не відмовиться від підтримки військових і не припинить її. Однак інші українські організації, що займаються наданням допомоги, висловили готовність зробити це, якщо буде покрито прямі витрати та подолано технічні проблеми, пов'язані зі створенням системи обмеження доступу для їхньої діяльності. Однак немає жодної гарантії, що донори та міжнародні гуманітарні організації погодяться на використання системи обмеження доступу як рішення.

Для продовження реформ у сфері локалізації вкрай важливими є ініціативи з фінансування, спрямовані на подолання основних перешкод. Очевидно, найближчими місцями й роками в Україну за лінією гуманітарної допомоги буде спрямовано ще багато мільярдів доларів. Спрямування їх на

підтримку глибших реформ у сфері локалізації, яких домагаються українці, могло б значно підвищити стійкість і масштаби загального процесу надання допомоги. У разі успіху це також створить потужний прецедент для позитивних перетворень, який може бути використаний у глобальному масштабі.

Гардін Ланг

hardin@refugeesinternational.org @HardinLang
Віцепрезидент з реалізації програм і політики,
Refugees International

Ніколас Ной

nnoe@refugeesinternational.org @NoeNicholas
Старший запрошений науковий співробітник,
Refugees International

1. DEC (2022) *Options for supporting and strengthening local humanitarian action in Ukraine: A scoping exercise report (Кожим екстреному реагуванню при надзвичайних ситуаціях (DEC) (2022) Варіанти підтримки та активізації гуманітарної діяльності на місцевому рівні в Україні: звіт про результати попереднього аналізу)*
bit.ly/local-humanitarian-options
2. «Велика угода» — це унікальна угода між найбільшими донорами та гуманітарними організаціями, які взяли на себе зобов'язання щодо підвищення ефективності та результативності гуманітарної діяльності.
3. A National Workshop on Localizing Humanitarian Aid in Ukraine (Національний семінар з локалізації гуманітарної допомоги в Україні): bit.ly/workshop-localisation
4. До Тимчасового керівного комітету Альянсу входять понад десяток українських НУО, включно з «Допомагаємо вижити», Ресурсним центром НУО, Національною мережею розвитку локальної філантропії, Українським Червоним Хрестом, R2P, «Карітас Україна», фондом «Єднання», фондом «Zagoriy Foundation», «Восток SOS» та декількома іншими організаціями й міжнародними НУО, причому останні виступають у ролі спостерігачів.

Новий погляд на добробут вимушених мігрантів: уроки України

Рео Моріміцу та Супрія Акеркар

Через п'ять років після першого переміщення українські ВПО демонструють відносно високий рівень посттравматичного зростання. Їхній досвід дає змогу фахівцям, які прагнуть сприяти психосоціальному добробуту переміщених осіб, зробити деякі висновки.

Досвід вимушеного переміщення часто називають травматичним, і численні дослідження показують, що вимушені мігранти піддаються ризику погіршення психічного здоров'я та добробуту. Однак нові дослідження показують, що в деяких вимушених мігрантів з плином часу відбуваються позитивні зміни, незважаючи на вкрай важкий життєвий досвід.¹

Ця стаття ґрунтується на результатах нашого дослідження, присвяченого вивченню рівня позитивних змін і чинників, що їх зумовлюють, у постраждалих від конфлікту українських внутрішньо переміщених осіб (ВПО), у якому ми зосередили увагу на «посттравматичному зростанні» (ПТЗ) — явищі, яке описують як «позитивні психологічні зміни, що виникають у результаті боротьби з украй складними життєвими обставинами».²

Після початку конфлікту на сході України у 2014 році учасники дослідження впродовж п'яти років були вимушеними переселенцями після втечі з Донецька (79 осіб), Луганська (53 особи) і Криму (три особи) в інші регіони України. Автори статті розробили онлайн-опитувальник для оцінки кількісних показників і поширили її через Український Червоний Хрест різними населеними пунктами України. Опитувальник заповнили 15 чоловіків і 120 жінок. Перший автор цієї статті, Рео Моріміцу, провів додаткові розширені якісні інтерв'ю для оцінки кількісних показників в Україні з трьома чоловіками та вісьмома жінками віком від 18 до 65 років. Всі дані були зібрані в період з липня по серпень 2019 року.

Основні види зростання

Люди, які брали участь у цьому дослідженні, зіткнулися з важкими випробуваннями під час переміщення, як-от багаторазові переїзди, розлука з сім'єю, вплив насильства та втрата фінансових ресурсів, і зазнали значних втрат, включно з втратою близьких, роботи, майна та відчуття нормальності життя. Проте результати нашого дослідження показують, що через приблизно п'ять років вони здебільшого відзначили позитивні зміни в собі: 61 % відзначили малий або помірний ступінь, а 20 % — високий ступінь посттравматичного зростання.

Найпоширеніші форми таких змін: у 86 % учасників з числа ВПО такі зміни відбувалися у світогляді та пріоритетах. Наприклад, 65-річна жінка ВПО з Луганська сказала: «Змінилося моє сприйняття світу. Тепер я розумію, наскільки все в нашому житті крихке». Інші зазначили, що для них найголовнішим пріоритетом у житті стали діти, а деякі стали звертати більше уваги на красу природи. Таке сприйняття крихкості життя не є дивним з огляду на напружений конфлікт і раптове насильство, з якими вони зіткнулися.

Досвід вимушеної міграції змушує людей постійно займатися розв'язанням проблем. ВПО повідомили про позитивні зміни в їхній самооцінці завдяки власному досвіду подолання труднощів і розв'язання проблем, що призвело до зростання почуття впевненості в собі та своїх силах. Жінка, яка раніше проживала в районі Донецького аеропорту, була змушена тікати разом із маленькими дітьми. Вона розповіла про те, як важко було

У ході реалізації програми приймаючою громадою було виділено приміщення для ВПО, де вони могли брати участь у майстер-класах, у тому числі у заходах з малювання, 2017. Джерело: Рео Моріміцу

відновлювати своє життя, але водночас відзначила досягнення своєї родини:

«Ми дуже змінилися... Якщо раніше я витрачала своє життя на спонтанний шопінг і розваги, то тепер я стала більш практичною. Я планую грошові витрати. Я став більш практичною людиною... Ми просили про допомогу, намагалися спілкуватися з місцевими жителями, пояснювали, що ми нормальні й відчуваємо біль... Я пишаюся тим, що ми, незважаючи на вкрай складні обставини, ведемо нормальне життя, не доводячи себе до суїциду чи алкоголізму».

Позитивні зміни відбулися також і на міжособистісному та духовному рівні:

«Моє ставлення до дітей дуже сильно змінилося. Коли я жив у комфортних умовах [до конфлікту], я не приділяв особливої уваги своїм дітям. Тут ми постаралися створити атмосферу любові й турботи для наших дітей... Це було дуже корисно, бо допомогло добре зрозуміти одне одного, і

така тепла атмосфера допомогла нам впоратися із ситуацією». 45-річний чоловік ВПО із Донецька.

«Я дізналася, що молитися і читати Біблію дуже допомагає... Я познайомилася з багатьма ВПО, які живуть у цій громаді й вірять у Бога. Завдяки вірі в Бога я змогла впоратися». 33-річна жінка ВПО із Донецька.

Ці розповіді дають змогу зробити висновок про те, що такі стратегії подолання труднощів, як релігійна практика та зміцнення родинних зв'язків, можуть зменшити вплив стресових ситуацій, спричинених переміщенням, і сприяти позитивним змінам. Релігійні практики також допомагали ВПО встановлювати соціальні зв'язки у своїх нових громадах.

Сила «створення сенсу» та соціальної підтримки

У цьому дослідженні було виявлено два чинники, що визначають зростання:

переосмислення досвіду та соціальна підтримка в період переміщення. Результати дослідження показали, що ВПО, які здатні переосмислити свій досвід, осмислити стресові ситуації та мають соціальну підтримку, перебувають у найкращому становищі з точки зору розвитку позитивних змін після переміщення.

Переосмислення ситуації³ (також відоме як позитивне переосмислення) — це процес переключення уваги в конкретній ситуації на щось хороше. Наступний приклад пояснює цей процес:

«Я сумую за своїм будинком у Донецьку. Раніше в мене був затишний будинок біля озера, де мені не доводилося думати про проблеми та труднощі, можна було займатися садівництвом... Але зараз у мене нічого подібного немає. Я спробувала переключити свою увагу на природу... Київ — дуже гарне місто з парками, галями, озерами та річками». 62-річна жінка ВПО, яка втратила обох батьків.

ВПО часто зазначали, що усвідомлюють «світлі сторони» ситуації, в якій вони опинилися, такі як ресурси, можливості, цінності, досягнення та/або нові життєві ролі. Коли вони виокремлювали ці позитивні сторони, ми зазначили, що вони займаються «створенням сенсу»: намагаються знайти сенс і витягти щось хороше зі складної ситуації. Наприклад, одна з жінок зазначила, що її дітям тепер доступно більше ресурсів і можливостей для зростання:

«У мене було багато страхів та побоювань щодо переселення. Але я помітила, що тепер для моїх дітей з'явилося більше нових можливостей... [тут] у великому місті, діти користуються громадським транспортом, наприклад, автобусом. Вони вчать користуватися ним самостійно, а це сприяє розвитку в дітей почуття відповідальності». 34-річна жінка ВПО із Донецька.

Молода жінка ВПО, яка щойно закінчила університет, розповіла, що вона вирішила працювати, щоб побудувати краще суспільство:

«Я стала більш відкрито висловлювати свою думку... [і] стала більш активною... Я долучилася до багатьох ініціатив як волонтерка. І зараз я шукаю роботу у громадському

секторі, бо вважаю, що для мене зараз дуже важливо робити щось цінне для суспільства». 21-річна жінка ВПО із Донецька.

Відчутна соціальна підтримка була значущим чинником, що зумовлює ПТЗ. Ми почули багато історій про те, як доброта й підтримка з боку оточуючих людей не тільки сприяють емоційному добробуту, а й можуть призвести до позитивних змін у ставленні до життя. Доброта й доброзичливість до інших людей можуть бути заразливими.

«Я зустріла багато добрих людей... Це справило на мене велике враження. Добре ставлення в аптеці було абсолютно несподіваним... Власник аптеки видав мені все необхідне авансом, я нічого не платила... Я безумовно вважаю, що сильно змінилася за період після мого переміщення. Я не була поганою людиною, але я не цінувала допомогу людей... Зараз я нікому не бажаю зла». 31-річна жінка ВПО із Донецька.

Висновки та рекомендації

Посттравматичне зростання (ПТЗ) асоціюється з добробутом. Це дослідження виявляє потенційні позитивні аспекти переміщення, на відміну від досліджень, присвячених негативним психологічним наслідкам вимушеної міграції. ПТЗ, як правило, відзначалося серед ВПО через п'ять років після їхнього первісного переміщення, і саме в цей час проводився збір даних. Це зростання охоплювало зміни в найрізноманітніших сферах: світогляд, життєві пріоритети, стиль поведінки під час виховання дітей, самосприйняття, взаємостосунки, релігійні переконання та практики. Що більше позитивних змін відбувається в житті ВПО після переміщення, то сильніше в них відчуття добробуту. Це може стати корисним посібником для фахівців, які займаються гуманітарною діяльністю, особливо під час розроблення програм надання допомоги. Зосередивши увагу на факторах, пов'язаних із ПТЗ, у гуманітарній діяльності вдасться більш ефективно підтримувати рівень добробуту переміщеного населення.

Подолання труднощів шляхом розв'язання проблем дає переміщеним особам

відчуття впевненості у своїх силах і підвищує їхній особистий потенціал. Під час надання гуманітарної допомоги пріоритетна увага має приділятися практичній підтримці вимушених мігрантів, щоб допомогти їм впоратися зі своїм становищем. Слід зазначити, що важливе значення має здатність вживати активні дії. Фахівцям необхідно пам'ятати, що зростання внутрішнього потенціалу людей відбувається, коли вони отримують підтримку в розв'язанні своїх проблем у такий спосіб, щоб це сприяло зміцненню їхньої впевненості у власних силах. Ще один висновок з отриманих результатів полягає в тому, що забезпечення ВПО новими ресурсами, можливостями та соціальними ролями в приймаючій громаді здатне призвести до підвищення їхнього добробуту в довгостроковій перспективі. Усвідомлення нових ролей і можливостей може сприяти процесу «створення сенсу», який допомагає змінити їхнє уявлення про ситуацію.

Соціальна підтримка та соціальні контакти – відчуття доброти, турботи, допомоги та розуміння їхньої ситуації було потужним чинником, що сприяє ПТЗ. Це видається надзвичайно важливим, особливо з погляду спеціалістів-практиків у сфері гуманітарної допомоги, оскільки є основою середньо- та довгострокової психосоціальної підтримки з орієнтацією на зміцнення соціальних контактів у вимушених мігрантів. Крім того, роль недержавних гуманітарних або релігійних організацій видається критично важливою у створенні соціальних контактів на рівні спільнот, особливо в тих випадках, коли місцеві органи влади не повною мірою здатні надати підтримку нужденним на місцях. Нарешті, дослідження показує, що було б корисно, якби фахівці-практики могли створювати для переміщених осіб простір, який сприяє переосмисленню їхнього досвіду, рефлексії та пошуку сенсу, а також надавати практичну підтримку, яка сприятиме їхньому психосоціальному добробуту.

Ми визнаємо, що деякі з учасників нашого дослідження, можливо, пережили нові

переміщення після вторгнення Росії в Україну у 2022 році і їхній досвід ПТЗ міг змінитися. Ми не знаємо, якою є їхня поточна ситуація. Проте дане дослідження показує, що допомога знову переміщеним людям дає змогу пригадати, як вони справлялися із ситуацією раніше, і що в них уже є відповідний досвід і знання, і це може сприяти їхньому психологічному добробуту.

Рео Моріміцу

r-morimitsu@jrcdmri.redcross.ac.jp

Керівник відділення з надання психосоціальної допомоги, Науково-дослідний інститут з ліквідації наслідків стихійних лих, Японський коледж Червоного Хреста та сестринської справи

Супрія Акеркар sakerkar@brookes.ac.uk

Директор Центру розвитку та практичної діяльності в надзвичайних ситуаціях, Університет Оксфорд Брукс

1. Powell S, Rosner R, Butollo W, Tedeschi R G and Calhoun L G (2003) 'Posttraumatic growth after war: A study with former refugees and displaced people in Sarajevo', *Journal of Clinical Psychology*, 59(1): 71–83 (Пауелл С., Рознер Р., Бутолло В., Тедескі Р. Г. і Калхун Л. Г. (2003) «Посттравматичне зростання після війни: Дослідження з колишніми біженцями та переміщеними особами в Сараєво», *Журнал клінічної психології*, 59(1): 71–83) [bit.ly/posttraumatic-growth](https://doi.org/10.1080/08954270309338911)
2. Tedeschi R G and Calhoun L G (2004) 'Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence', *Psychological Inquiry*, 15(1), 1-18 (Тедескі Р. Г. та Калхун Л. Г. (2004) «Посттравматичне зростання: Концептуальні засади та емпіричні дані», *Психологічне дослідження*, 15(1), 1-18) [bit.ly/psychological-inquiry-posttraumatic-growth](https://doi.org/10.1080/10439890490886972)
3. Helgeson V S, Reynolds K A and Tomich P L (2006) 'A meta-analytic review of benefit finding and growth', *Journal of consulting and clinical psychology* 74(5): 797 (Гелгесон В. С., Рейнольдс К. А. і Томіч П. Л. (2006) «Метааналітичний огляд пошуку вигоди та зростання», *Журнал консультативної та клінічної психології* 74(5): 797) [bit.ly/review-benefit-finding-growth](https://doi.org/10.1037/0893-3200.74.5.797)

Роль ЗМІ та інформації у підтримці внутрішньо переміщених жінок в Україні

Саллі Гоуланд

Надання доступних і практичних порад за допомогою цифрових платформ може допомогти внутрішньо переміщеним жінкам (ВПЖ), які стикаються з економічними, психосоціальними та медичними наслідками війни.

З грудня 2022 року по січень 2023 року організація BBC Media Action провела масштабне дослідження для вивчення жіночої аудиторії в Україні. Мета полягала в тому, щоб сформувані вичерпне розуміння питань, пов'язаних з інформаційними та комунікаційними потребами жінок в умовах поточного конфлікту, підтримати роботу медіапартнерів та НУО.

Зібрані дані склалися з результатів загальнонаціонального репрезентативного телефонного опитування 1500 жінок (і 500 чоловіків), 200 онлайн-інтерв'ю з жінками, які проживають на невідконтрольних урядом територіях (НПУТ), та восьми бесід, проведених у рамках фокус груп з жінками, а також чотирьох бесід з чоловіками. Були представники як місцевого населення, так і внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Поглиблені інтерв'ю проводилися з жінками з більш вразливих груп (таких як жінки з інвалідністю, ромські громади та жінки, які мешкають на лінії фронту чи поблизу неї). Ці дані збирала українська дослідницька агенція «Інфо Сапієнс». Були також проведені інтерв'ю з важливими джерелами інформації: керівницями НУО, які були проведені українською науковою консультанткою на замовлення організації BBC Media Action.

Станом на травень 2023 року в Україні налічувалося понад 5 мільйонів ВПО.¹ У загальнонаціональній репрезентативній вибірці жінок з усієї України, зібраній організацією BBC Media Action, 14 % жінок були ВПО. Порівняно з іншими жінками, вони частіше мешкали на півдні та сході країни, і значна частина з них була молодими жінками віком від 18 до 34 років (38% від загальної кількості ВПЖ), у порівнянні з 23% у загальній вибірці. Більшість з них

мали дітей віком до 18 років (43% порівняно з 31 %); вони також частіше розмовляли російською мовою (23 % порівняно з 15 %). У вибірці з 200 жінок на НПУТ 32 % жінок були ВПО.

Основні проблеми, що впливають на життя внутрішньо переміщених жінок Війна, безпека та гарантії безпеки були головними занепокоєннями для 62 % жінок у їхньому повсякденному житті. Негативним впливом війни, про який найчастіше повідомлялося, було погіршення душевного та фізичного здоров'я. 38 % респонденток заявили, що війна погіршила їхнє психічне та фізичне здоров'я. ВПЖ значно частіше зазначали, що проблеми з психічним і фізичним здоров'ям вплинули на них, порівняно з жінками, які залишилися у своїх домівках (48 % порівняно з 36 %).

Під час обговорень у фокус-групах внутрішньо переміщені жінки висловлювали занепокоєння щодо знайомих чоловіків, які воюють. Одна жінка поділилася роздумами: «У мене багато знайомих, які пішли на фронт, і ми завжди говоримо про них у родині та з друзями». Вони також висловлювали занепокоєння щодо власної безпеки та захисту, життя в умовах невизначеності та неможливості планувати майбутнє, необхідності самотужки піклуватися про своїх дітей чи утриманців, а також перебування далеко від сім'ї, друзів та рідного дому. Вони згадували про труднощі з адаптацією в новій громаді та проживанням у чужому домі (навіть якщо це був член їхньої сім'ї чи друг).

Жінки, які очолюють НУО, також наголошували на важливості підтримки ВПО у подоланні психологічних наслідків війни та розвитку психологічної стійкості. Деякі

ВПО могли знову пережити травму після повномасштабного вторгнення після пережитого конфлікту на Сході з 2014 року або можуть зіткнутися з конкретними проблемами, пов'язаними з насильством у притулках, де вони перебувають.

Більш ніж половина внутрішньо переміщених жінок повідомила про вплив на їхні доходи та роботу, порівняно з 31 % жінок, які не були ВПО. У фокус-групах ВПЖ обговорювали труднощі з пошуком житла та роботи, а також занепокоєння з приводу зростання цін і вартості оренди житла, предметів побуту та нового одягу. Старші жінки з дітьми висловлювали більше занепокоєння щодо доступу до освітніх послуг для своїх дітей. Молодші жінки хвилювалися про освіту для себе, включно з проблемами з їхніми університетами та дистанційним навчанням.

Внутрішньо переміщені жінки набагато частіше зазначали, що мають труднощі з доступом до соціальних та медичних послуг (20 % порівняно з 14 % жінок, які не були ВПО), кращих санітарних умов (9 % та 5 %), а також безпеки та захисту (36% та 22%). Жінки, які проживали на НПУТ, відчували наслідки війни набагато гостріше, особливо якщо вони були ВПО. Наприклад, ВПЖ, які проживають на НПУТ, набагато частіше зазначали вплив війни на їх їжу та харчування (55 %), порівняно з жінками на цих територіях, які не є внутрішньо переміщеними особами (38 %).

Жінки, які переїхали в нові регіони України, також обговорювали деякі труднощі інтеграції в нову громаду. Вони відчували, що громади були приголомшені припливом російськомовних. Вони також відчували, що існує різне сприйняття чоловіків ВПО та жінок ВПО та їх інтеграції в місцеві громади, причому жінок і дітей іноді сприймають більш привітно. Вони відчували, що до чоловіків ВПО іноді ставляться негативно, оскільки люди в їхніх нових громадах питали, чому вони не воюють.

Використання засобів масової інформації та засобів зв'язку

В репрезентативному національному опитуванні жінки, які були ВПО, частіше

повідомляли про використання інтернету порівняно з тими, які не були ВПО (89 % порівняно з 81 %), а також частіше користувалися месенджерами (86 % порівняно з 71 %) та соціальними мережами (82 % порівняно з 73 %). На протипагу цьому, переселенки набагато рідше користувалися телевізорами (58 % порівняно з 74 %), друкованими ЗМІ (31 % порівняно з 42 %) та радіо (25 % порівняно з 39 %) порівняно з жінками, які не були ВПО. Використання медіа переселенками відображає те, що вони є мігруючим населенням до традиційних ЗМІ, а також те, що вони ймовірніше молоді жінки, які, своєю чергою, більш схильні використовувати цифрові, ніж традиційні медіаплатформи.

Серед усіх жінок, які користувалися соціальними мережами, фейсбук і телеграм використовувалися майже на однаковому рівні, але жінки набагато більше поклалися на месенджер «Телеграм» для отримання новин, ніж на фейсбук. Молодші жінки значно частіше використовували телеграм для отримання новин — 68 % жінок у віці 18-34 років порівняно з 53 % жінок у віці 35-54 років і 32 % жінок у віці 55 років і старше. ВПО також були набагато більш схильні використовувати месенджер «Телеграм» для новин (65 %) порівняно з жінками, які не були ВПО (49 %). Серед усіх перелічених джерел новин жінки найбільше довіряли телеграму (28 % назвали його своїм найбільш надійним джерелом інформації). Жінки говорили про телеграм як про своє основне джерело новин та інформації в інтернеті, тому що новини подавалися в стислій формі, а також вони могли отримувати інформацію з місцевих груп у телеграмі. Соціальні мережі «ТікТок» та «Інстаграм» використовувалися більше для розваг, ніж для отримання новин та інформації.

Загалом, жінки говорили про те, що з початком повномасштабного вторгнення вони стали переглядати набагато більше новин і інформації про поточні події. Вони були зацікавлені в новинах про те, як війна впливає на їх місцеві райони (і на райони, де вони раніше жили), а також в інформації про відключення електроенергії, хід війни

на фронті та про те, яку підтримку Україна отримує від іноземних держав.

Іноді споживання великої кількості новин та інформації про війну мало негативний вплив. Молоді переселенки розповідали про те, як нескінченне гортання сторінок в соціальних мережах негативно вплинуло на них і як вони з цим справлялися:

«Чутливі візуальні матеріали у групах соціальних мереж. Сумні новини з будь-якого куточка України: не лише з півдня, а й зі сходу, бо там у мене багато друзів... Зрештою, я відписалася від більшості телеграм-каналів і залишила лише канали, які я переглядаю щодня. Коли почалася війна, можна було гортати сторінки цілий день». (Жінка ВПО, віком від 25 до 41 років)

«Мені тепер подобається канал Kharkiv Life [канал в телеграмі], тому що інформація достовірна й дуже швидка. І підсумок дня також короткий, але зрозумілий». (жінка-ВПО)

Яксні дані також показали, що ВПЖ хотіли б отримувати практичну інформацію про практичні навички виживання, наприклад, як збирати речі та що брати з собою у разі виникнення надзвичайної ситуації, як уникати ракет і сховатися в безпечне місце, а також як впоратися з впливом на їхнє психічне й фізичне здоров'я. Жінки також говорили про потребу в практичній інформації, наприклад, про те, як впоратися з відключенням електроенергії та обслуговуванням генераторів, та високо цінували інформацію, представлену у вигляді «корисних порад для життя»: простих, хитрих методів розв'язання повсякденних проблем, наприклад, як ефективно працювати віддалено або як економити електроенергію.

Рекомендації

На основі цих спостережень, медіапартнери та НУО мають кілька можливостей для більш ефективного задоволення потреб переселенок в Україні, надаючи інформацію, в якій відображено їхній життєвий досвід, і яка відповідає їхнім потребам.

Практична інформація про «життєві хитрощі»: Електронні засоби масової

інформації — це найефективніший спосіб донести відомості до ВПЖ. Тому засоби масової інформації та комунікаційні матеріали мають пробиватися виділятися серед шуму та хаосу соціальних мереж. Чітко брендovanі матеріали, які надають практичну інформацію в корисний та привабливий спосіб, можуть добре захоплювати увагу жіночої аудиторії. Поширення історій про стійкість та дії жінок у повсякденному житті може допомогти іншим жінкам впоратися з труднощами.

Підтримка, пов'язана з економічними наслідками та впливом на психічне й фізичне здоров'я: Засоби масової інформації та засоби зв'язку мають бути спрямовані на підтримку ВПЖ в питаннях, пов'язаних з економічними наслідками та впливом на психічне й фізичне здоров'я, наприклад, надання інформації про проблеми зі здоров'ям, формування доходів/заощадження грошей, як найкраще допомогти дітям здобути освіту та про подолання соціально-психологічного впливу війни.

Пристосування інформаційних потоків до мінливих потреб: Важливо відстежувати мінливі потреби, особливо для жінок, які стикаються з більшою кількістю перешкод в отриманні інформації. Потреби та занепокоєння переселенок також продовжуватимуть змінюватися, коли вони будуть обдумувати можливість повернення додому.

Саллі Гоуланд

[@bbcmmediaaction](mailto:sally.gowland@bbc.co.uk)

Старша керівниця науково-дослідних робіт в організації BBC Media Action

1. UNHCR (2023); (УВКБ ООН (2023): bit.ly/unhcr-country-ukraine

Використання цифрових технологій у процесі надання допомоги біженцям в Угорщині

Зіта Лендел-Ванг

Грамотно керована група у фейсбуці може мобілізувати сотні тисяч людей для максимально ефективної взаємодопомоги, стати дієвим каналом зв'язку в режимі реального часу між організаціями та волонтерами, а також слугувати координаційним центром екосистеми допомоги біженцям в інтернеті.

Через три десятиліття після воєн у Югославії Угорщина знову опинилася сусідом країни, що перебуває в стані збройного конфлікту. Однак за минулі роки багато що змінилося. Неурядові та благодійні організації сьогодні відіграють ключову роль у наданні допомоги та соціальної підтримки, країна стала великим регіональним центром бізнес-послуг та інновацій у сфері інформаційних технологій, а цифрові технології відкрили безпрецедентні можливості для допомоги українським біженцям в Угорщині.

У перші місяці війни з'явилося безліч програм на основі соціальних мереж і цифрових технологій, проте багато хто з цих платформ і застосунків уже не використовуються через відсутність необхідних заходів щодо їхньої адаптації, технічної підтримки та управління змінами. Проте деякі онлайн-платформи набули широкої популярності й широко використовуються біженцями, гуманітарними організаціями та волонтерами.

Група у фейсбуці, що займається задоволенням потреб біженців

24 лютого 2022 року Угорщина прийняла перших біженців, після того, як Росія почала вторгнення в Україну, а до 14 березня 2023 року українсько-угорський кордон перетнули понад 2 350 000 осіб. Незважаючи на підтримку з боку цивільного населення, НУО та місцевих громад, координація дій виявилася складною. Одна з груп у фейсбуці під назвою *Segítségnyújtás Ukrajna, Kárpátalja* (Цифрова мережа з надання допомоги біженцям в Угорщині: Україна, Закарпаття) швидко стала основною онлайн-платформою для біженців, волонтерів та

гуманітарних організацій. Уже за тиждень група налічувала понад 100 000 учасників, і в ній щодня з'являлися тисячі повідомлень. Новина про існування великої спільноти з надання допомоги швидко поширилася серед біженців, і QR-коди групи було розміщено на продуктивних наборах, які розповсюджували на вокзалах і прикордонних переходах.

Команда Цифрової мережі з надання допомоги біженцям (ЦМНДБ), що керує цією групою, розробила складний протокол модерації, щоб забезпечити безпеку, актуальність, надійність, своєчасність і доступність інформації. Кожне надіслане повідомлення перевіряється і схвалюється адміністратором (з використанням 60-сторінкового керівництва з модерації), який стежить за тим, щоб не розголошувалася конфіденційна інформація, та оцінює всі запропоновані заявки, матеріали та програми. Волонтери ЦМНДБ, представники різних професій, як-от управління знаннями, юриспруденція, медицина, цифрові технології, управління ризиками, комунікація, робота з користувачами, логістика та управління проектами, створювали процеси та процедури з урахуванням потреб біженців.

З перших днів війни в ЦМНДБ усвідомлювали величезну потребу в точній інформації. Тому команда створила інформаційний центр для щоденного збору новин і докладної інформації про потреби людей телефоном і за допомогою миттєвих повідомлень із понад 50 точок, де здійснювалася координація дій з надання допомоги — від мерів провінційних міст, гуманітарних організацій і координаторів роботи волонтерів на вокзалах і в аеропортах. Потім

У продуктові набори, які роздавали на прикордонному переході й залізничних станціях, були вкладені QR-коди для доступу до групи у фейсбуці, щоб біженці могли негайно зв'язатися з сотнями тисяч місцевих помічників. Джерело: Segítségnyújtás MOST / Цифрова мережа допомоги біженцям

ЦМНДБ публікувала оголошення кількома мовами про необхідні благодійні пожертвування, пункти розподілу, притулки тощо, узагальнюючи ключову інформацію та використовуючи при цьому просту термінологію.

Команда ЦМНДБ також публікує матеріали про те, як отримати доступ до юридичних і соціальних прав, психологічної та медичної допомоги, житла, працевлаштування та освіти, а також інформацію, орієнтовану на специфічні потреби вразливіших груп, як-от: жінок, інвалідів, дітей, людей, які потребують медичної та психологічної допомоги, біженців із числа ЛГБТКІА+ і ромів. Ці повідомлення доходять до сотень тисяч людей і надають найважливішу інформацію, оскільки в Угорщині немає офіційного урядового сайту для біженців,¹ а в НУО часто бракує можливостей для вивчення, опрацювання та обміну інформацією.

Зараз ця група у фейсбуці налічує понад 130 000 учасників. Вона надає біженцям життєво важливу інформацію з перших рук і служить надійною платформою для координації дій та обміну інформацією для

представників цивільного населення й гуманітарних організацій.

Цифрові ризики та заходи безпеки

Використання онлайн-платформ дає змогу отримати цінні переваги, але також існують ризики, про які необхідно знати біженцям і волонтерам. Більшість біженців, які прибувають до Угорщини, — це жінки з дітьми, які мають різний рівень цифрової грамотності та знань у сфері кібербезпеки, і тому можуть піддаватися ризикам, пов'язаним з експлуатацією та торгівлею людьми. Для забезпечення їхньої безпеки ЦМНДБ застосовує різні заходи захисту, як-от видалення з повідомлень конфіденційної інформації (точних адрес, номерів телефонів, фотографій дітей і паспортних даних) перед їхньою публікацією, а також інформування біженців про потенційні ризики. ЦМНДБ привертає їхню увагу до потенційних ризиків щодо безпеки для тих, хто шукає житло або роботу, а також попереджає про спроби фішингу, хакерів і неетичні умови праці.

Правила поведінки в спільноті, механізми подачі скарг та обізнаність про ключові слова

— все це необхідно для того, щоб запобігти висловлюванням, що розпалюють ненависть та дискримінацію. Цифрові платформи також можуть призвести до виникнення у добровольців таких психологічних проблем, як вікарна травма, вигорання й втрата співчуття до чужого горя. Постійна присутність онлайн підвищує ці ризики, тому групи ЦМНДБ у фейсбуці надається підтримка у вигляді супроводу професійними психологами.

Передові практики та принципи Web3

Хоча загальноприйнятого визначення терміну «Web3» не існує, загалом під цим терміном розуміють нову еру у використанні інтернету, що передбачає використання структурованих даних і передових технологій, як-от штучний інтелект (ШІ) і блокчейн, для створення безпечнішого й більш персоналізованого інтернету. У традиційних видах гуманітарної допомоги інформація сконцентрована в руках влади та відносно невеликої кількості великих агентств (і використовується в основному для односторонньої комунікації). ЦМНДБ застосовує принципи Web3, засновані на використанні даних і аналітичних матеріалів, для поліпшення якості допомоги та інформаційного забезпечення.

Нещодавні практичні дослідження моделей поведінки біженців у процесі пошуку інформації показують, що вони більше покладаються на соціальні мережі, аніж на сайти державних органів або НУО.² ЦМНДБ публікує пакети інформації та створює бази даних для зберігання інформації про організації, послуги та права біженців, намагаючись усунути численні бар'єри, з якими біженці стикаються під час отримання інформації, як-от: відсутність цифрової грамотності, незнання місцевої мови, недостовірність новин в соціальних мережах, а також державні вебсайти, які не адаптовані для мобільних пристроїв.

Необхідність децентралізації стосується і цифрових продуктів. Платформа, яка спробує охопити всі аспекти гуманітарної допомоги, навряд чи буде успішною через дуже широкий спектр потреб, які їй доведеться задовольняти. Узгоджена діяльність

у цьому напрямку вкрай важлива як для організації, що надають допомогу, так і для цифрових платформ. Групи у фейсбуці й телеграм-канали є відповідними інформаційними каналами, а також зручними місцями для звернення щодо пожертвованих речей та задоволення спеціальних потреб. Проте, наприклад, запити на розміщення, транспорт і грошову допомогу можуть бути краще й безпечніше задоволені за допомогою спеціально призначених для цього платформ.

Будучи основним онлайн-простором для діяльності з надання допомоги біженцям в Угорщині, ЦМНДБ надає інформацію про всі актуальні додатки та вебсайти через свою групу у фейсбуці, щоб охопити якомога більше користувачів. Перш ніж схвалити повідомлення, присвячені цифровим продуктам, профільні експерти вивчають їхній зміст, а робоча група з ІТ оцінює застосунок з погляду цифрових технологій, звертаючи увагу, наприклад, на доступність продукту, методи збору даних, протокол зберігання даних, функціональність, ризики та засоби контролю, процеси управління змінами та технічного обслуговування.

Інші цифрові платформи, що надають послуги біженцям в Угорщині

Після «кризи» в Європі, спричиненої мігрантами та біженцями у 2015 р., ми дізналися про проблеми, пов'язані з «цифровим сміттям»³, коли для біженців було розроблено сотні застосунків і вебсайтів, але зрештою їх занедбали через недостатнє обслуговування, що призвело до появи застарілої інформації та такої інформації, що вводить в оману. У перші місяці української кризи мережа ЦМНДБ сприяла проведенню дискусій між розробниками цифрових інструментів з метою синхронізації зусиль і запобігання поширенню «занедбаних» цифрових продуктів. Успішні стратегії, часто формувалися волонтерами, що володіють знаннями в галузі цифрових технологій, незважаючи на відсутність у них досвіду надання допомоги біженцям. Їхні ініціативи були зумовлені тим, що вони бачили конкретні прогалини

в допомозі біженцям, які могли б усунути запропоновані ними рішення.

ShelterUKR — найбільша угорська платформа, що спеціалізується на пошуку житла. Вона була розроблена менш ніж за тиждень технологічною компанією, яка хотіла створити одноранговий (P2P) додаток для розміщення біженців з урахуванням їхніх специфічних потреб. У перший місяць кризи через платформу було розміщено понад 10 000 біженців, багато в чому завдяки технічному досвіду розробників, адаптованим фільтрам для біженців, оптимізованому інтерфейсу для мобільних пристроїв і широкому висвітленню в соціальних мережах. З того часу команда розробила додаткові функції, щоб допомогти місцевим НУО у виконанні їхніх запитів.

Платформа **HunHelp**, на якій біженці можуть подати заявку на отримання провільних талонів, була створена групою російськомовних мігрантів для задоволення потреб біженців у віддалених районах, наприклад, у невеликих містах, де немає пунктів видачі допомоги. Платформа Hunhelp управляється групою добровольців, які займаються колективним фінансуванням, обробкою заявок і розподілом допомоги без будь-якої організаційної підтримки. На сьогодні через цю платформу допомогу отримали близько 6 000 переміщених осіб.

Ініціативи у форматі P2P (людина людині) є важливим фактором розвитку Web3, а також у сфері надання гуманітарної допомоги. Через спільноту ЦМНДБ у фейсбуці близько 60 000 людей отримали допомогу з питань, пов'язаних із житлом, медичним обслуговуванням, психологічною підтримкою та освітою. Однією з причин такої дивовижної солідарності є ефект P2P у соціальних мережах: люди хочуть допомогти не тільки через пожертви на користь надійних гуманітарних організацій, а й відгукнувшись на прохання окремого біженця, з яким вони можуть зв'язатися безпосередньо.

Ще одна перевага цифрових просторів загального користування полягає в тому, що вони можуть доповнювати формальні структури, спрощуючи взаємодію між місцевими НУО, владою та населенням. Навіть

невеликі НУО, які не мають можливості або знання іноземних мов для участі у Форумі з координації допомоги біженцям (ФКДБ) під керівництвом УВКБ ООН, швидко реагують на коментар, у якому відзначено їхнього координатора, щоб допомогти сім'ї у своєму регіоні. Хоча офіційні структури, як-от ФКДБ, є важливим механізмом для формування звітності та координації на високому рівні, загальний цифровий простір здатний миттєво об'єднати сотні НУО та тисячі волонтерів для надання допомоги біженцям. ЦМНДБ є активним членом Угорського відділення ФКДБ з моменту його створення і підтримує зусилля УВКБ ООН зі складання списку зацікавлених сторін, маючи у своєму розпорядженні базу даних про більш ніж 100 місцевих організацій з надання допомоги, які співпрацюють з ЦМНДБ.

Розширення потенціалу за допомогою ІІІ та роботи з даними

Оскільки в ЦМНДБ працює лише невелика група волонтерів, можливості аналізу великого обсягу даних, зібраних через групу у фейсбуці, обмежені. Однак за запитом можуть бути надані відповідні звіти, оскільки текст кожного письмового звернення маркується відповідно до трирівневої таксономії, що класифікує тематику повідомлень. Аналіз запитів на житло показав, як змінюються тенденції: від запитів на короткострокове житло до запитів на довгострокове житло, яким є відсоток успішного розв'язання проблеми, а також чи було розв'язання надано в рамках P2P-ініціативи, урядом або гуманітарною організацією. Цей аналіз відіграв важливу роль у тому, що НУО перемкнули свою увагу на пошук довгострокового розв'язання житлових проблем.

Крім того, для аналізу цього маркованого тексту можна використати обробку природної мови (ОПМ), що дає змогу отримати цінні відомості про мінливі потреби біженців, доповнюючи більш обмежену картину, яку дають опитування, що проводяться на прикордонних переходах та в притулках.

Висновок

Цифрові методи та використання концепції Web3 можуть підвищити ефективність гуманітарної допомоги, давши змогу гуманітарним організаціям більш ефективно працювати з постраждалими групами населення й місцевими волонтерами, а також підвищити рівень безпеки й запобігти випадкам експлуатації.

Наш досвід роботи в Угорщині показує, що місцевим НУО часто не вистачає ресурсів (часу, досвіду, персоналу) для створення цифрових інструментів для підтримки гуманітарної діяльності. Ініціативи на місцях, реалізовані людьми, що володіють технічними знаннями, можуть стати швидким і ефективним способом створення цифрових інструментів для підтримки гуманітарної діяльності. Співпраця між розробниками цифрових технологій, НУО, урядами, спільнотами та міжнародними агентствами є ключем до успіху, дає змогу уникнути дублювання й створити життєздатний цифровий продукт.

Зіта Лендел-Ванг

infocenter.segitsegnyujtas@gmail.com

Координатор стратегії розвитку IT та цифрових платформ, Цифрова мережа допомоги біженцям

1. Adrienn Kiss (2022) *Mapping and rapid assessment of existing national NGO coordination mechanisms focusing on Hungary, Poland, Romania, and the Republic of Moldova* p9 (Адрієнн Кісс (2022) *Картування та експрес-оцінка теперішніх національних механізмів координації діяльності НУО на прикладі Угорщини, Польщі, Румунії та Республіки Молдова*, стор. 9) bit.ly/reliefweb-mapping-rapid-assessment
2. Dekker R, Engbersen G, Klaver J and Vonk H (2018) 'Smart Refugees: How Syrian Asylum Migrants Use Social Media Information in Migration Decision-Making', *Social Media + Society*, 4(1). (Деккер Р., Енгберсен Г., Клавер Д. та Вонк Х. (2018) «Кмітливі біженці: як сирійські мігранти використовують інформацію із соціальних мереж під час ухвалення рішень щодо міграції», «Соціальні мережі + суспільство», 4(1).
3. Meghan Benton (2019) 'Digital Litter: The Downside of Using Technology to Help Refugees' *Migration Information Source* (Меган Бентон (2019) «Цифрове сміття: «Негативні аспекти використання технологій для допомоги біженцям» Джерело міграційної інформації) bit.ly/migrationpolicy-digital-litter

Активізація соціально-економічної інтеграції біженців з України

Сюзанна Клінк і Алекс Мундт

Оскільки на багатьох українських біженців¹ чекає тривале перебування в приймаючих країнах, їм необхідний повноцінний доступ до гідної роботи, освіти, соціальних і фінансових послуг.

Рішення ЄС про введення в дію Директиви про тимчасовий захист (ДТЗ) створило необхідне підґрунтя для забезпечення українцям, які прибувають до Європи, доступу до основних прав і відкрило шлях до їхньої інтеграції у приймаючі громади та національні системи соціального захисту. Незважаючи на це, на шляху соціально-економічної інтеграції українських біженців стоїть ціла низка проблем.

Соціально-економічна інтеграція дає змогу біженцям повернутися до нормального життя, жити гідно, робити свій внесок у життя громад, що приймають біженців, і не вдаватися до негативних або шкідливих

способів подолання труднощів. Однак, репрезентативні дані про соціально-економічні характеристики біженців і поточний стан інтеграції залишаються обмеженими. Тому результати проведених УВКБ ООН опитувань з метою виявлення намірів,² відгуки регіональних партнерів з реалізації плану дій щодо біженців,³ а також обмін думками з біженцями та профільними зацікавленими сторонами набули особливого значення. Ці дані дають уявлення про труднощі, з якими стикаються національні системи соціального захисту, та можливості, що відкриваються перед ними, а також показують поточну ситуацію з доступом

біженців до послуг, гідної роботи, фінансових можливостей, освіти та житла.

Що ми розуміємо під соціально-економічною інтеграцією?⁴

У контексті біженців інтеграція — це практика, спрямована на те, щоб вимушено переміщені особи мали де-юре та де-факто доступ до державних систем та послуг нарівні з громадянами країни. Це передбачає свободу пересування, підприємництва, можливість підвищення кваліфікації та визнання професійних навичок, а також доступ до земельної власності, оформлення документів, гідної роботи, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального обслуговування, житла, фінансів і ширших економічних можливостей.

Хоча де-юре доступ було полегшено переважно за рахунок прав, що надаються відповідно до ДТЗ або аналогічними національними документами в державах, які не є членами ЄС, виникла низка адміністративних і практичних перешкод. Деякі з них пов'язані з конкретними питаннями, наприклад, з проблемами в отриманні підтвердження професійних кваліфікацій, інші впливають на соціально-економічну інтеграцію загалом. Мовні бар'єри можуть бути найпоширенішими, але перевантаженість систем і служб, обмежені технічні можливості надавачів послуг, недостатня поінформованість зацікавлених сторін щодо прав та пільг біженців, прогалини в координації та канали інформування біженців, що не відповідають вимогам, про те, як отримати доступ до послуг, також перешкоджають інтеграції. Відсутність систематичного моніторингу реального доступу біженців до соціально-економічних прав і послуг з боку приймаючої влади також є перешкодою для виявлення та розв'язання проблем у міру їх виникнення.

Основоположним елементом інтеграції є підходи, що ґрунтуються на особистій участі, які дають змогу біженцям висловлювати свою думку під час спільного розроблення та адаптації систем, послуг і програм у такий спосіб, щоб вони задовольняли дійсні потреби, враховували потенціал біженців як реальних

соціально-економічних суб'єктів та усували наявні бар'єри доступу. Інтеграція часто має на увазі підхід «всього суспільства», адаптацію і поліпшення державних послуг для біженців на місцевому й національному рівнях відповідно до Глобального договору щодо біженців.

Стан справ з інтеграцією біженців з України

Переважає більшість біженців з України — це жінки та діти, причому значна частина жінок, які здійснюють догляд, виступає як основні годувальники у сім'ї внаслідок призову на військову службу в Україні, а також з'явилася велика кількість розділених сімей. Багато з них здобули вищу освіту та були економічно активними до свого від'їзду.

Угоди про тимчасовий захист по всій Європі надають біженцям з України право на роботу, але доступу до ринку праці та гідної роботи заважає ціла низка юридичних і фактичних перешкод. Щобільше, держави ЄС по-різному інтерпретують або застосовують ДТЗ, що впливає на можливість, доступні біженцям, наприклад, на право володіти бізнесом, яке, наприклад, ще не надається особам, які отримали тимчасовий захист у Словаччині. Тривалість тимчасового захисту або статусу перебування в приймаючих країнах, також породжує невизначеність для приватного сектору, часто негативно позначаючись на його готовності інвестувати в наймання співробітників, підвищення кваліфікації та надання фінансових послуг біженцям.⁵

Хоча більше третини біженців з України, опитаних у рамках четвертого проведеного УВКБ ООН опитування з метою виявлення намірів, наразі працюють, більшості із них, і більшою мірою жінки, ніж чоловіки, зайняті на нижчому професійному рівні, ніж у минулому в Україні. Багато хто працює на низькокваліфікованих роботах, а невеликий, але значний відсоток (8 %) зайнятий у неофіційному секторі. Приблизно п'ята частина біженців не мають роботи й активно її шукають. Хоча як перешкоди на шляху до працевлаштування були названі — догляд за дітьми та труднощі з влаштуванням дітей

До війни Катерина була весільною фотографією. У Румунії вона знайшла роботу в книгарні та коворкінгу, січень 2023 року.
Джерело: Сполучене Королівство для УВКБ ООН/Іоана Елуре

до шкіл, більш істотними перешкодами є обмежене знання місцевої мови, невідповідність навичок, труднощі з підтвердженням кваліфікації та відсутність можливості отримати пристойну роботу. Віддалена робота в Україні посідає набагато важливіше місце в Румунії та Молдові, ніж у решті частини регіону: у цих країнах віддаленою роботою зайнято близько 25 % українських біженців. Хоча 11 % усіх опитаних біженців мали свій бізнес в Україні, проте наразі самозайнятими є лише 2 %.

Незважаючи на те, що основним джерелом доходу майже половини домогосподарств біженців є заробітна плата, близько половини з них отримують соціальну допомогу від країн, що їх приймають, а більш як три чверті літніх людей отримують пенсію з України. Іншими джерелами доходу є гуманітарна допомога, грошові перекази та заощадження. Проте більшість українських біженців, як і раніше, відчують труднощі із задоволенням основних потреб. Як і раніше, зберігається ціла низка бар'єрів доступу,

виявлених УВКБ ООН під час пандемії COVID-19.⁶ Крім того, величезна кількість новоприбулих призвела до перевантаження систем і змусила уряди приймаючих країн ухвалювати складні рішення щодо якості послуг і темпів включення новоприбулих в основні схеми соціального захисту.

Нарешті, рівень інтеграції суттєво різниться залежно від складу домогосподарства. Найбільш вразливу групу становлять домогосподарства з однією або кількома особами похилого віку. Вони значно меншою мірою можуть дозволити собі орендувати житло та задовольняти свої основні потреби. Так само, у п'ятій частині обстежених домогосподарств є принаймні одна особа, яка потребує догляду у зв'язку з тривалою хворобою або інвалідністю, що обмежує перспективи соціально-економічної інтеграції та набуття самодостатності.

Формування позитивного досвіду

Створення фактологічної бази шляхом регулярного моніторингу, збору

соціально-економічних даних і визначення відповідних зацікавлених сторін та їхніх ролей, обов'язків та інтересів на місцевому, національному та регіональному рівнях забезпечить надійне підґрунтя для підвищення рівня інтеграції в різних секторах. Необхідно докласти набагато більше зусиль для об'єднання сил ключових учасників, підвищення обізнаності, нарощування потенціалу та створення координаційних механізмів для сприяння інтеграції та використання потенціалу біженців в інтересах економік приймаючих країн.

Доступ до фінансових можливостей — це необхідний перший крок, особливо для підприємців з-поміж біженців і потенційних власників малого бізнесу. Як і всім, біженцям необхідні банківські рахунки та доступ до кредитів та інших послуг. У розробці послідовних, комплексних підходів до забезпечення такого доступу мають брати участь органи влади, НУО, компанії, що надають фінансові послуги та послуги з розвитку бізнесу, регуляційні органи й самі біженці.

Необхідно продовжити роботу щодо встановлення контактів між компаніями, зацікавленими в працевлаштуванні біженців, і державними центрами зайнятості, службами інтеграції й біженцями, оскільки досвід минулого року свідчить про значний потенціал у цій сфері. У низці приймаючих країн приватний сектор і НУО створили різні платформи з пошуку роботи, і їхній досвід є вельми показовим. Багатонадійних результатів досягли платформи, що пропонують детальну інформацію для біженців, орієнтацію в юридичних питаннях і рекомендації для компаній, механізми перевірки та координацію із зацікавленими сторонами у сфері соціально-економічної інтеграції. Платформи, які не мають таких додаткових сервісів та інформації, як правило, досягли нижчих результатів. Наразі в кількох країнах у координації з УВКБ ООН триває розроблення перспективних платформ для створення бізнес-моделей, здатних підтримати працевлаштування біженців усіх національностей.⁷

Незважаючи на високий рівень цифрової грамотності українських біженців, важливими шляхами забезпечення інтеграції залишаються надання інформації та допомоги під час особистого спілкування. Багато національних і місцевих органів влади створили центри «одного вікна», що дають змогу біженцям з України отримати правову консультацію, подати заяву про надання тимчасового захисту, зареєструватися для отримання соціальної допомоги та послуг із соціально-економічної інтеграції, відкрити банківський рахунок і отримати житло. Концепція «одного вікна», що надає комплекс послуг, може бути адаптована до різних умов для усунення перешкод, що зберігаються в доступі до послуг.

Висновок

Прибуття мільйонів українських біженців протягом кількох тижнів стало шоком для національних систем захисту та економік приймаючих країн по всій Європі. З плином часу переваги інтеграції стають дедалі очевиднішими, але необхідно зробити більше. Подальше розширення фактологічної бази завдяки систематичному збиранню даних і моніторингу соціально-економічної інтеграції дасть змогу застосовувати цільові підходи до усунення бар'єрів, що перешкоджають інтеграції вразливіших груп населення, та зміцнити зусилля щодо ефективного захисту інтересів біженців. Аналіз наявних даних свідчить про те, що необхідні додаткові інвестиції в організацію відповідних мовних курсів, розв'язання проблеми невідповідності навичок, підтримку підприємців-біженців, розширення доступу до послуг із догляду за дітьми, і допомогу в удосконаленні координації діяльності зацікавлених сторін.

Сюзанна Клінк klink@unhcr.org

Старший спеціаліст з питань доступу до засобів до існування та економічної інтеграції

Алекс Мундт mundt@unhcr.org

Старший радник з питань політики

Європейське бюро УВКБ ООН

1. Термін «біженець» у цій статті використовується в широкому сенсі та стосується всіх переміщених осіб з України, які потребують міжнародного захисту, незалежно від їхнього правового статусу.
2. На основі опитування 3 850 сімей біженців у Європі та 4 000 сімей ВПО в Україні, проведене у квітні й травні 2023 року, а також результати обговорень у фокус-групах. UNHCR (2023) *Lives on Hold #4: Intentions and Perspectives of Refugees and IDPs from Ukraine* (УВКБ ООН (2023) *Життя на паузі №4: наміри та перспективи біженців з України*) data.unhcr.org/en/documents/details/101747
3. UNHCR (2023) *Ukraine Situation: Regional Refugee Response Plan – January–December 2023* (УВКБ ООН (2023) *Ситуація в Україні: Регіональний план допомоги біженцям – січень–грудень*) 2023 bit.ly/ukraine-response-plan-2023
4. У січні 2023 року журнал «Огляд вимушеної міграції» опублікував випуск, присвячений соціально-економічній інтеграції www.fmreview.org/issue71
5. Детальніше про важливість правової визначеності див. у спільній публікації ОЕСР та УВКБ ООН (2018) *Engaging with employers in the hiring of refugees – A 10-point multi-stakeholder action plan for employers, refugees, governments and civil society*. (Взаємодія з роботодавцями при працевлаштуванні біженців — багатосторонній план дій з 10 пунктів для роботодавців, біженців, урядів та громадянського суспільства.) bit.ly/engaging-employers-hiring-refugees
6. УВКБ ООН (2021) Аналітична записка УВКБ ООН з питань соціального захисту. *Leave no one behind: promoting effective access of refugees in social protection systems in post-pandemic Europe*. (Не залишити нікого осторонь: сприяння ефективному доступу біженців до систем соціального захисту в постпандемічній Європі.) bit.ly/unhcr-social-protection
7. UNHCR's *Refugee Employment Platform Manual* (Посібник УВКБ ООН з користування «Платформою для працевлаштування біженців») містить детальнішу інформацію про концепцію, необхідний функціонал ефективного платформи для пошуку роботи та наявні пілотні проекти. www.unhcr.org/media/refugee-employment-platform-manual

Підтримка інтеграції для осіб, які мають тимчасовий захист

Емилия Братанова ван Хартен

Директива про тимчасовий захист не сприяє ефективному процесу інтеграції. Заходи, спрямовані на сприяння інтеграції біженців, мають бути запроваджені, навіть якщо повернення є кращим довгостроковим рішенням.

Директива ЄС про тимчасовий захист (ДТЗ), яка регулює статус українських біженців у Європі, не вимагає від країн, де біженці отримали притулок, забезпечити можливість місцевої інтеграції або працювати над її забезпеченням.¹ Місцева інтеграція є одним з трьох довгострокових рішень,² але в ДТЗ єдиним передбаченим довгостроковим рішенням є повернення (добровільне або примусове).

Майже половина з понад шести мільйонів українців, вимушено переміщених з початку російського вторгнення 24 лютого 2022 року, скористалася статусом тимчасового захисту в державах-членах ЄС. Однак, у зв'язку з тим що максимальна тривалість тимчасового захисту, який надається відповідно до ДТЗ, становить три роки, а також враховуючи затяжний характер конфлікту в Україні, виникають питання щодо необхідності довгострокової підтримки інтеграції для осіб, які мають тимчасовий захист.

Незважаючи на те, що більшість українських біженців заявляють, що мають намір

повернутися на батьківщину, як тільки ситуація поліпшиться, абсолютно незрозуміло, коли повернення стане можливим. Щобільше, значна кількість з них заявляє, що вони взагалі не планують повертатися.³ Хоча ситуація на батьківщині є основним фактором, що впливає на можливість повернення (фактори, які стимулюють міграційний відтік), послуги та можливості для заробітку, що доступні в приймаючій країні, також відіграють певну роль у прийнятті рішення про повернення (фактори, які стимулюють міграційний притік).

ДТЗ зобов'язує держави-члени ЄС видавати дозволи на проживання, надавати доступ до працевлаштування, професійної підготовки та систем соціального забезпечення, а також забезпечувати доступ до придатного житла, соціального забезпечення, медичного обслуговування (принаймні до невідкладної допомоги та основної лікування, і особливо для вразливих груп населення), освіти для дітей та возз'єднання сімей. Ці положення

означають, що, незважаючи на тимчасовий характер захисту, передбачений ДТЗ, деякі положення щодо інтеграції є в наявності. Однак, порівняно з правами біженців та осіб, які отримали додатковий захист, що містяться у Кваліфікаційній директиві ЄС (КД),⁴ особи, які мають тимчасовий захист, можуть підпадати під дію нижчих стандартів захисту (особливо у сфері зайнятості та охорони здоров'я) і мати обмежений доступ до інтеграційних програм, оскільки, на відміну від КД, в ДТЗ не містяться такі положення.

Стаття 34 КД накладає на держави-члени ЄС зобов'язання «забезпечити доступ до інтеграційних програм» для біженців та осіб, які користуються додатковим захистом, уточнюючи в преамбулі, що цей доступ може включати «навчання мови та надання інформації про індивідуальні права та обов'язки, пов'язані з їхнім статусом захисту у відповідній державі-члені».

Може бути виправдано надати особам, які мають тимчасовий захист, нижчий рівень інтеграційної підтримки порівняно з біженцями, з огляду на передбачувану швидкоплинність їхньої ситуації, але залишається питання, який мінімальний рівень підтримки є прийнятним.

Тимчасовий захист в реальних умовах: Польща, Чеська Республіка та Болгарія

В ДТЗ запроваджені мінімальні стандарти захисту, але держави-члени можуть пропонувати більш сприятливі умови для осіб, які мають тимчасовий захист. Щоб оцінити рівень фактично наданого захисту, необхідно простежити, як регулюється прийом українських біженців у деяких приймаючих країнах. Для ілюстрації доступності інтеграційної підтримки для осіб, які мають тимчасовий захист, було обрано три національні справи: Польща, Чеська Республіка та Болгарія (країни Центральної та Східної Європи, які прийняли найбільшу кількість українських біженців).

У всіх цих країнах було прийнято спеціальне законодавство, яке стосується прийому українських біженців та їхніх прав.⁵ Таким чином, особи, які мають тимчасовий захист не можуть автоматично

користуватися правами біженців та осіб, які мають додатковий захист, а також можуть не отримати доступ до спеціальних інтеграційних програм, якщо такі існують. Незважаючи на те, що загалом до українських біженців ставляться краще порівняно з неукраїнськими біженцями,⁶ більш детальний огляд положень, пов'язаних з інтеграцією в кожній з цих трьох країн, показує всю складність проблем, що стоять на порядку денному.⁷

Усі три країни пропонують безпосередній доступ до ринку праці для українських біженців. Насправді, оскільки українці вже мали досвід економічної міграції до багатьох країн Центральної та Східної Європи, особливо до Польщі, очікувалося, що вони задовольнять багато потреб внутрішнього ринку праці.

Враховуючи демографічний профіль власників ДТЗ, серед яких, згідно з даними Євростату, 42,3 % дорослих жінок, 34,7 % дітей та 5,8 % осіб старше 65 років, варто зазначити, що всі країни забезпечили доступ до своїх національних систем освіти, а також певний доступ до медичної та соціальної допомоги.⁸ Доступ до державної медичної допомоги коливається від рівня, на якому він зіставний з тим, яким користуються громадяни Польщі, до медичного страхування лише на перші 150 днів у Чеській Республіці та перші 90 днів в Болгарії (з винятками для осіб з вразливих категорій населення). Адресна соціальна допомога (фінансова підтримка) надається в різному обсязі, причому в Польщі вона надається в широкому діапазоні, тоді як у Чеській Республіці розмір допомоги з часом зменшується, а в Болгарії допомога видається як одноразова виплата.

Що стосується розміщення людей, то в Болгарії до середини листопада 2022 року держава забезпечувала проживання та харчування невеликої частини українських біженців у готелях та державних курортних будівлях; однак це здійснювалося в обсязі, який поступово зменшувався, і після певного періоду лише найбільш нужденні українські біженці могли скористатися послугами з надання житла. Припинення харчування було успішно оскаржене у

Українські біженці чекають на українсько-румунському прикордонному пункті пропуску «Порубне-Сірет», березень 2022. Джерело: Ніколай Стойков

Вищому адміністративному суді, але допомога з розміщенням залишилася мінімальною. В Чеській Республіці українським біженцям може бути запропоноване житло регіональним центром допомоги або приватними особами чи підприємствами. Ті, кому держава пропонує житло, не мають права на гуманітарну допомогу (яка в будь-якому випадку була ще більше зменшена у 2023 році). У Польщі, незважаючи на те, що тимчасова підтримка з житлом може надаватися центрами реєстрації, від біженців все більше очікують, що вони знайдуть власне житло. Крім того, зараз як у Польщі, так і у Чеській Республіці вимагається оплата за тривале перебування в центрах прийому (починаючи від 120 днів в Польщі та 150 днів в Чеській Республіці).

В усіх трьох досліджуваних країнах помітна тенденція до зменшення державної підтримки українських біженців. Невідомо, чи можна очікувати, що українські власники тимчасового захисту з часом достатньо інтегруються і, відповідно, більше не потребуватимуть жодної підтримки.

Майбутнє інтеграції та ДТЗ

Незважаючи на початковий щирий прийом українських біженців, коли справа стосується інтеграції, спостерігаються невідповідно високі очікування зусиль громадянського суспільства та зменшення державної підтримки. До того ж здається, існує припущення, що українці зможуть забезпечити себе роботою, яке поєднується з ігноруванням необхідності в регульованому, скоординованому й доступному за ціною доступі до житла. Крім того, у Польщі та Болгарії існують обмежені цільові механізми державної підтримки інтеграції українських біженців, такі як безплатні мовні курси та програми соціальної адаптації, або їх взагалі немає. Одним з головних причин такого упущення є відсутність інтеграційних положень у ДТЗ та очікування, що українці повернуться до своєї країни. Іншою причиною є спадщина поганих систем інтеграції (особливо в Польщі та Болгарії) для неукраїнських біженців.

Наведені вище висновки свідчать про те, що забезпечення доступу до основних соціально-економічних прав біженців є недостатнім для їхньої інтеграції. Якщо в

ЄС хочуть уникнути майбутнього сценарію, коли українських біженців звинувачуватимуть у тому, що вони не змогли інтегруватися, ЄС повинен внести до ДТЗ положення, яке гарантуватиме біженцям доступ до програм інтеграції. Це також сприяло б створенню скоординованого, довгострокового підходу до забезпечення відповідального прийому людей, які тікатимуть від конфліктів в майбутньому.

Емілія Братанова ван Хартен
emiliya.bratanova@jur.lu.se

Кандидат на присудження ступеня доктора філософії, Лундський університет

1. EU Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 (Директива Ради ЄС 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 р.)
bit.ly/eur-lex-council-directive

2. Described by UNHCR as a “dynamic and multifaceted two-way process which requires efforts by all parties concerned.” (Описується УВКБ ООН як «динамічний і багатограний двосторонній процес, який вимагає зусиль усіх зацікавлених сторін».)
bit.ly/unhcr-integration-refugees

3. EUAA, IOM and OECD (2022) *Forced displacement from and within Ukraine: Profiles, experiences, and aspirations of affected populations* (АЕСП, МОМ та ОЕСР (2022) *Вимушене переміщення з України та в межах України: Профілі, досвід і прагнення постраждалого населення*)
bit.ly/forced-displacement-ukraine

4. EU Council Directive 2011/95/EU of 13 December 2011 (Директива Ради ЄС 2011/95/ЄС від 13 грудня 2011 р.) (перероблена кваліфікаційна директива)

5. Poland: The law on assistance to Ukrainian citizens in connection with an armed conflict in the territory of that state, Adopted in pos. No. 50 on March 12, 2022 (Польща: Закон про допомогу громадянам України у зв'язку з збройним конфліктом на території цієї держави, Прийнятий на засіданні № 50 від 12 березня 2022 року)
bit.ly/law-assistance-ukrainian-citizens; Czech Republic: Regulation No. 65/2022 Coll., source: COLLECTION OF LAWS, year 2022, amount 36, dated 21 March 2022 (Чеська Республіка: Положення № 65/2022 Зб., джерело: ЗБІРНИК ЗАКОНІВ, 2022 рік, випуск 36, від 21 березня 2022 року) www.sagit.cz/

info/sb22065; Bulgaria: Council of Ministers Decision No 144 of 14 March 2022 on Granting Temporary Protection to Displaced Persons from Ukraine and on Amending the National Action Plan for Temporary Protection in the Republic of Bulgaria (Болгарія: Рішення Ради міністрів № 144 від 14 березня 2022 року про надання тимчасового захисту переміщеним особам з України та про внесення змін до Національного плану дій щодо тимчасового захисту в Республіці Болгарія) bit.ly/bulgaria-council-ministers-decision

6. OHCHR, UN expert praises generosity towards Ukrainian refugees by Poland and urges Belarus and Poland to end pushbacks, 28.07.2022. (УВКПЛ, Експерт ООН високо оцінив великодушність Польщі стосовно українських біженців і закликав Білорусь та Польщу припинити практику примусового видворення, 28.07.2022.) bit.ly/un-expert-praises-generosity

7. Нижченаведений розділ ґрунтується на офіційній інформації, опублікованій на державних вебсайтах для українських біженців. Для Польщі: www.gov.pl/web/ua; Duszczuk M and Kaczmarczyk P (2022) ‘The War in Ukraine and Migration to Poland: Outlook and Challenges’, *Intereconomics* issue 57 no 3 (Душчик М. і Качмарчик П. (2022) ‘Війна в Україні та міграція до Польщі: перспективи та виклики», *«Інтереконіміка»*, випуск 57, № 3) bit.ly/poland-ukraine-refugee-concern-grows. Reidy E (2022) ‘Is Poland’s Smooth Reception of Ukrainian Refugees Heading for Trouble?’, *The New Humanitarian* (Ріді Е. (2022) «Чи накликає Польща на себе неприємності тим, що безперешкодно приймає українських біженців?», *«Зе Нью Гуманітаріан»*) bit.ly/poland-ukraine-refugee-concern-grows. For the Czech Republic: Ministry of the Interior of the Czech Republic (Для Чеської Республіки: Міністерство внутрішніх справ Чеської Республіки) prod.frs.gov.cz/docasna-ochrana-ua/; EWSI, Czech Republic: Amendment to the laws “Lex Ukraine II” enters into force (Європейський веб-сайт з інтеграції, Чеська Республіка: Набирає чинності зміна до закону «Lex Ukraine II») bit.ly/czech-amendment-laws-lex-ukraine-ii-enters-force. For Bulgaria: Bulgaria for Ukraine, official government platform (Для Болгарії: Болгарія для України, офіційна урядова платформа) ukraine.gov.bg/

8. Eurostat, Temporary Protection for Persons Fleeing Ukraine – Monthly Statistics, July 2023, (Євростат, Тимчасовий захист осіб, які тікають з України — щомісячна статистика, липень 2023 р.)
bit.ly/people_fleeing_ukraine_receiving_temporary_protection

Міжнародні радники журналу FMR

Радники діють від власного імені та не обов'язково представляють свої установи.

Ліна Абірафе

Лівансько-американський університет

Ніна М. Біркеланд

Норвезька рада у справах біженців

Джефф Крісп

Незалежний консультант

Метью Гібні

Центр дослідження біженців

Люсі В. Кіама

ХІАС в Африці та у регіоні Єврозії

Халід Козер

Глобальний фонд взаємодії та стійкості (GCERF)

Ерін Муні

Захисний потенціал ООН

Кетрін Старуп

Данська рада у справах біженців

Мадлен Гарлік

УВКБ ООН

Марсія Вера Еспіноза

Університет королеви Маргарити

Річард Вільямс

Незалежний консультант

Новини журналу FMR

Нова команда:

За останній рік у нашій команді відбулося багато змін. У березні ми тепло попрощалися з колишньою заступницею редактора Олівією Бергон. Наш новий заступник редактора Кетрін Мередіт приєдналася до нас у травні. У червні в головній редакторки Алісі Філіп народилася дитина, а незабаром після цього Емілі Арнольд-Фернандес заступила на посаду головного редактора (на час декретної відпустки). Бажаємо Алісі всього найкращого в її декретній відпустці.

Плани на майбутнє:

Протягом наступного року команда журналу FMR розширюватиме наше основне бачення інклюзивності та впливу, об'єднуючи різні голоси для формування політики та практики розв'язання проблем вимушеної міграції та переміщення. Крім того, буде представлено новий логотип та вебсайт, тож просимо слідкувати за цим сайтом: у майбутньому його вигляд може змінитися!

Готується до друку – Випуск 73: Цифрові зміни та переміщення (2024)

Швидкий розвиток і всеосяжне поширення цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, біометричної ідентифікації, машинного навчання та прогнозової аналітики, мають далекосяжні наслідки, як позитивні, так і негативні. У цьому випуску буде розглянуто двосторонню природу цифрових технологій та їхні наслідки для переміщених осіб у всьому світі. Пропозиції щодо статей приймаються до 15 жовтня 2023 року.

Новий директор Центру дослідження біженців:

У вересні 2023 року професор Том Скотт-Сміт став директором Центру дослідження біженців, де знаходиться видавництво журналу FMR. Ми надзвичайно вдячні директорові, який іде у відставку професору Олександрю Беттсу, за його підтримку журналу FMR і з нетерпінням чекаємо на співпрацю з професором Скоттом-Смітом у подальшому розвитку журналу FMR.

Будьте в курсі всіх новин журналу FMR

Щоб отримувати наші нові оголошення про початок приймання статей та про електронні версії журналу, будь ласка, підпишіться на наш список для розсилки: www.fmreview.org/request/alerts

та слідкуйте за нашими публікаціями в соціальних мережах:

Twitter @FMReview

LinkedIn /forced-migration-review

Facebook www.facebook.com/FMReview/

Приєднуйтесь

Пишіть для журналу FMR

Запрошуємо до написання статей для кожного наступного випуску. www.fmreview.org/forthcoming. Щоб писати, спеціальна кваліфікація не потрібна. Просимо вас використовувати свій накопичений досвід, чи то досвід дослідження, чи то практика, чи то життєвий досвід вимушеного переміщення. Якщо ваша тема відповідає умовам оголошення, надішліть нам свою пропозицію, яка відповідає нашим рекомендаціям, детально описаним тут: www.fmreview.org/writing-fmr. Будемо раді отримати як пропозиції, так і повні тексти статей арабською, англійською, французькою та іспанською мовами.

Підтримка журналу FMR

Видання журналу «Огляд вимушеної міграції» стало можливим завдяки підтримці щедрих донорів з усього світу. Якщо ви вірите в нашу місію та бажаєте підтримати інклюзивний діалог щодо належної політики та практики, пов'язаної з вимушеною міграцією та переміщенням, просимо вас розглянути можливість зробити грошовий внесок на сайті tinyurl.com/FMRdonate. Щоб домовитися про грошові внески від організації, будь ласка, зв'яжіться з нами за електронною адресою fmr@qeh.ox.ac.uk.

Приєднуйтесь до Міжнародної консультативної ради

Ми активно шукаємо нових членів нашої Міжнародної консультативної ради. Наші радники допомагають журналу FMR бути в курсі нових тенденцій та проблем, які залишаються поза увагою, а також відіграють ключову роль у розробці та підтримці стратегічного напрямку діяльності журналу FMR. Радники також запрошуються як рецензенти статей у своїх сферах професійних інтересів. Ми особливо шукаємо консультантів, які мають досвід вимушеної міграції та переміщення, походять з областей, які найбільше постраждали від вимушеного переміщення, та (або) вільно володіють арабською, іспанською або французькою мовами. Щоб висловити зацікавленість або отримання додаткової інформації, будь ласка, напишіть нам за електронною адресою fmr@qeh.ox.ac.uk.

Журнал «Огляд вимушеної міграції» іншими мовами

Чи знали ви, що у вас є можливість отримувати журнал FMR іншими мовами, крім англійської?

Цей випуск доступний у друкованому вигляді та в інтернеті англійською та українською мовами, а також в електронному вигляді російською мовою. Наш наступний випуск **Цифрові зміни та переміщення** буде опублікований англійською, французькою, іспанською та арабською мовами. Ви можете зареєструватися на нашому вебсайті, щоб отримувати друковані або електронні версії цих публікацій.

Чи хотіли б ви переглядати журнал FMR іншою мовою? Нам би хотілося, щоб журнал FMR був доступний для ширшої публіки. Ви спонсор, який зацікавлений у збільшенні впливу та доступності журналу FMR? Ви перекладач і хочете присвятити трохи свого часу перекладу ключових статей мовами, на які ми не перекладаємо? Просимо вас зв'язатися з нами, щоб обговорити варіанти: fmr@qeh.ox.ac.uk

Журнал «Огляд вимушеної міграції» (Forced Migration Review) – це журнал, доступний у відкритому доступі, який виходить двічі на рік і доступний безплатно в друкованому та електронному вигляді. Відвідайте наш сайт www.fmreview.org, щоб підписатися на електронну розсилку, замовити друковані копії, переглянути наш архів матеріалів та ознайомитися з запрошеннями подати пропозиції для наших наступних випусків.

Тільки для безплатного розповсюдження

www.fmreview.org/ukraine/uk

